

TAKAPIHAN ERIKOISTARJOUS

Ruuan dyykkauksen etnografiaa

Kulttuuriantropologian pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Syksy 2003
Merja Savolainen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Savolainen, Merja	
Työn nimi Takapihan erikoistarjous. Ruuan dyykkauksen etnografiaa.	
Oppiaine Kulttuuriantropologia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Syksy 2003	Sivumäärä 95 + liitteet (2 s.)
Tiivistelmä – Abstract <p>Poisheitetyn ruuan uudelleen käyttöönotto roska-astioista eli niin sanottu dyykkaus ja siihen kiinnitetty huomio on lisääntynyt 2000-luvun alkupuolella. Syynä tähän on, etteivät roska-astioiden kaivelijat enää ole ainoastaan niin sanottuja laitapuolen kulkijoita vaan nuoria hyvin toimeentulevia ihmisiä, joille dyykkaus on kannanotto kuluttamista vastaan.</p> <p>Lähestyn aihetta Mary Douglasin rituaalisen rajanvedon teorian kautta, jonka mukaan kulttuurimme rakentuu säännöille ja vakiintuneen järjestyksen varaan. Järjestyksen ulkopuoliset elementit kuten lika ovat luokitteluun sopimattomia eli anomalioita ja siten vaarallisia kokonaisuuden kannalta. Järjestyksen rikkojia ja niiden parissa työskenteleviä kohdellaan sosiaalisesti saastuneina, koska on vaarana, että he murtavat lopulta koko järjestyksen ja siten kulttuurin perustan. Tutkimusaineistona käytän omakohtaisten kokemusten lisäksi ”dyykkaajien” haastatteluja, lehtiartikkeleita sekä internet-aineistoa.</p> <p>Koska ruuan dyykkaajat käsittelevät likaisena pidettyjä ”roskaruokia”, eivät ihmiset tiedä, miten suhtautua, varsinkaan, kun kyseessä on pyhänä pidetty ruoka, joka on suojattu puhtauden säilyttämiseksi erityisillä kielloilla. Tästä seuraa järjestyksellisiä toimenpiteitä kuten terveydellisillä vaaroilla uhkailua, paheksuntaa ja jopa poliisitoimia. Dyykkaajien mielestä heidän toimintansa on kuin kaupassakäyntiä, paitsi että mennään kaupan jäteastioille. Sekä rituaalisista että käytännöllisistä syistä on ruuat kuitenkin puhdistettava. Dyykkaajien perustelut on luokiteltavissa taloudellisiin ja ideologisiin syihin, jotka edelleen jakaantuvat ekologisiin, eettisiin ja poliittisiin syihin. Näiden perustelujen avulla dyykkaaja selviytyy järjestyksen rikkomisen aiheuttamasta sosiaalisesta saastumisesta.</p>	
Asiasanat dyykkaus, ruoka, tabut, lika	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

1. Johdanto	1
2. Aikaisemmat tutkimukset, käsitteet ja lähestymistapa.....	3
3. Aineisto	7
4. Historiaa ja mielikuvia	12
5. Luontoa, kulttuuria ja muukalaisia.....	20
5.1. Luonto haastaa kulttuurin.....	20
5.2. Me ja muukalaiset	22
5.3. Lumoava muukalaisuus.....	26
6. Ruokamme	28
6.1. Pyhä ruoka.....	28
6.2. Onko ihminen sitä mitä syö?.....	32
6.3. Ruuan valinnan vaikeus	34
6.4. Ruoka yhteisöllisyyden luoja.....	36
6.5. Voiko ruokaan luottaa?	39
7. Käytännön toimiin.....	42
7.1. Dyykkausretkelle.....	43
7.2. Puhdistautumispakko	48
8. Likainen järjestelmä	52
8.1. Lian symbolisuus ja moraalittomuus	52
8.2. Inhottavaa jätettä	55
8.3. Saastumisen sosiaalisuus.....	58
9. Saastumisvaaran neutralisointi.....	64
9.1. Ekologiset seikat	66
9.2. Eläinten asialla	67
9.3. Poliittinen kuluttaminen.....	68
10. Dyykkaaminen yhteiskunnallisena ilmiönä	71
10.1. Yhteiskunnallisen liikkeen hahmottelu	72
10.2. Yhteiskunnallista vai yhteisöllistä?.....	74
10.3. Identiteettityötä roskalaatikolla	77
10.4 Muotiliike?	82
11. Pohdintaa.....	86
Lähteet	89
Liitteet	

1. Johdanto

dyykata 1.sukeltaa (<ruots. dyka) 2. kaivella roskapönttöjä, etsiskellä

Dyykkaaks jätkä jämiä, ha? (NS, s.v. dyykkaus.)

Tapahtui keväällä 2001: ystäväni tuli hakemaan minua mukaansa. Hän oli löytänyt kaupan biojätteistä niin paljon banaaneja, että hän halusi minut jakamaan saalistaan. Lähdin hänen kanssaan, vaikka minua jännittikin – niin matkalla kaupalle, ollessani pää biojätteasiassa kuin kantaessani kahta muovikassillista banaaneja kotiini. Jännitystäni ei helpottanut hämärä ajankohta, kaupan takaoven läheisyys eikä ohikävelleiden ihmisten tuijotus. Tiesin, etten tee lain mukaan mitään väärää – mitä siis jännitin?

Mielikuvissamme poisheitettyjen tavaroiden ja ruokien etsiskelijä lienee yhteiskunnasta jostakin syystä syrjäytynyt laitapuolen kulkija, jota usein huomaamme välttelevämme. Häneen suhtaudutaan säälien ja ihmetellen, eikö toimeentuloa pystyisi saamaan muuta kautta. Yhä useammin käyttökelpoisia tavaroita ja ruokia roska-astioista etsivät ovat kuitenkin nuoria, yhteiskunnassa kiinni olevia ihmisiä, joilla on omat syynsä roska-astioiden tutkimiseksi.

Tässä tutkimuksessa on tarkoitukseni selvittää roska-astioiden kaiveluun eli niin sanottuun dyykkaukseen liittyviä seikkoja keskittyen poisheitetyn ruuan uudelleen käyttöön Suomeksi. Lähestyn aihetta "dyykkaajien" näkökulmasta pyrkien ottamaan huomioon niin käytännön ja syyt, yhteiskunnan suhtautumisen kuin ruuan merkityksenkin. Keskityn tutkimuksessani nuoriin, aatteellisista syistä toimiviin ihmisiin. Niinpä tutkimukseni ulkopuolelle ovat jääneet juuri niin sanotut laitapuolen kulkijat.

Tutkimuskysymyksiä on kolme. Aluksi selvitän, mitkä ovat aatteellisista syistä toimivien ihmisten perustelut toiminnalleen ja onko heillä keskenään yhteisiä piirteitä? Entä onko heitä mahdollista luokitella jonkin yhdistävän tekijän perusteella? Toinen kysymykseni liittyy sosiaalisiin seikkoihin. Ovatko poisheitettyjen ruokien uudelleenkäyttäjät jollakin tavalla organisoituneet tai muodostavatko he jonkin muotoisen yhteisön? Kolmantena kysymyksenä mietin ihmisten suhtautumista roskien uudelleen käyttöön, ja kyselen, miksi ruuan dyykkaamiseen ylipäätään kiinnitetään niin paljon huomiota suhteessa tavaroiden uudelleen käyttöönnottoon ja kierrätykseen.

2. Aikaisemmat tutkimukset, käsitteet ja lähestymistapa

Dyykkauksesta ei ole tehty aikaisempia tutkimuksia Suomessa. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on kuitenkin oltu kiinnostuneita 1990-luvulla syntyneestä protestiaalista, jota myös käsittelemäni aatteellinen dyykkaaminen sivuaa. Kiinnostus 1990-luvun protestiaalloon näkyy muun muassa aihetta käsittelevien pro gradu -tutkielmien määrässä. Tutkielmien aiheina ovat olleet niin vegetarismi ja veganismi kuin erilaiset ympäristö- ja eläinoikeusliikkeetkin. (esim. Husso 1992, Luukka 1998, Peltokoski 1999, Pyykkönen 2000.)

Marita Husso (1992) on tarkastellut kasvissyöntiä ja kasvissyöjien perusteluja. Hän paneutuu niin kasvissyönnin historiaan, ruuan sukupuolisymboliikkaan kuin kasvissyöntiin vaihtoehtoisena valintana. Panu Luukka (1998) on tutkinut suomalaista (radikaalia) eläinoikeusliikettä ja sen syntyä, toimintaa ja aatemaailmaa. Hän keskittyy tutkimuksessaan etenkin empiriseen puoleen, ja luo tutkimuksessaan kokonaisvaltaisen kuvauksen suomalaisesta eläinoikeusliikkeestä. Jukka Peltokoski (1999) käsittelee omassa pro gradu -tutkielmassaan veganismia rituaalina, jonka avulla vegaani luo identiteetin, johon liittyy muun muassa ehdottoman vastuullisuuden ja moraalisen puhtauden kokeminen. Tällöin veganismi koetaan pikemminkin sisältä päin syntyneenä kuin joukkona ulkoisia sääntöjä. Miikka Pyykkönen (2000) puolestaan on tutkinut 1990-luvun liikehdinnän aktiivisten toimijoiden identiteetin rakentumista niin aktivistien keskinäisissä kuin toimittajien ja viranomaisten välisissä suhteissa.

Olen nojannut tutkimuksessani etenkin vegetarismia ja veganismia käsitelleisiin tutkimuksiin, joista tärkeimmiksi muodostuivat Marita Husson (1992) *Vegetarismi valintana*

sekä Jukka Peltokosken veganismitutkimukset (1999, 2000, 2003). *Vegetarismilla* eli kasvissyönnillä tarkoitetaan periaatetta tai pyrkimystä, jolloin pyritään pelkäästä kasveista tai niistä saatujen tuotteiden syömiseen sekä lihan, kalan ja muiden eläinkunnan tuotteiden välttämistä. *Veganismilla* tarkoitetaan elämäntapaa, jonka kannattaja eli vegaani ei käytä missään muodossa eläinkunnasta saatavia tuotteita. (US:s.v. vegetarismi, veganismi.)

Sanaa *dyykkaus* on alettu käyttää slangissa roskapönttöjen kaivelu -merkityksessä 1930-luvulta lähtien (SS: s.v. dyykkaa). Termin käyttö on laajennut slangista koko maahan; kaikki ympäri Suomea asuvat informanttini käyttävät toiminnastaan dyykkausnimitystä. Roska-astioiden kaivelemisesta saatetaan käyttää myös nimitystä *roskisdyykkaaminen*, mutta kyseistä termiä ei enää kuule käytettävän, joten se lienee lyhentynyt nykyisin pelkäksi dyykkaamiseksi (ks. SS: s.v. dyykkaa). Koska informanttini käyttävät ytimekkäämpää dyykkaus-termiä, käytän tutkimuksessani jatkossa sitä nimitystä.

Muiden käsitteiden määritelmät eivät liene täysin vakiintuneet. Joissakin tapauksissa dyykkaamisen synonyyminä käytetään nimitystä *freeganismi* (esim. Partanen 2001, Jokinen 2002, Kaipainen 2001), mutta freeganismilla tai sitä harjoittavalla ihmisellä eli freeganilla saatetaan tarkoittaa myös vegaania, joka voi käyttää eläinperäisiä tuotteita, mikäli ne ovat poisheitettyjä eivätkä siten tue eläimiä hyväksikäyttävää teollisuutta (M2, Knuutila 2001, Haimi 2001). Saamastani palautteesta päätellen freegani-termin käyttö dyykkauksen synonyyminä harmittaa asiaan vihkiytyneitä eläinperäisiäkin elintarvikkeita dyykkaavia vegaaneja, joille freegani-nimityksen oikea käyttö on erityisen tärkeää.

Freegani hyödyntää eli dyykkaa kaikkea mahdollista ihmisten pois heittämää, käyttökelpoista tavaraa. Alalla ei ole vakiintunutta sanastoa, mutta freeganismiksi

käsitetään yleensä toiminta, jossa löydetyn tavaran tai elintarvikkeen käyttämisen kannalta ei tuotannon eettisyydellä ole merkitystä. (Knuuttila 2001.)

Ruoka on aiemmin ollut tutkimuskohteena monelta eri kannalta. Yleisin lähestymistapa on luonnollisesti ravitsemustieteellinen, jolloin huomio kiinnittyy ensisijaisesti ihmisiin tarvitseman ravinnon oikeaoppiseen koostumukseen. Muita lähestymistapoja ovat esimerkiksi taloudellisten resurssien ja yhteiskuntaluokkien vaikutus ruuan kuluttamiseen tai ruuan merkitys ihmisen identiteetille ja sen rakentumiselle. Ruokaa ja sen syömistä voidaan tutkia myös osana yhteiskunnan ja kulttuurin vakiintunutta rakennetta, jolloin ruoka osaltaan rakentaa ja ylläpitää yhteiskunnallista järjestystä. (Lupton 1996:6-11, Eder 1996:60-67.)

Lähestyn aihetta tukeutuen brittiläisen sosiaaliantropologi Mary Douglasin (2000) rituaalisen rajanvedon analyysiin, mikä edustaa edellä mainituista lähestymistavoista viimeisintä. Tällöin ruualle on annettu oma paikkansa sosiaalisessa järjestelmässä. Mary Douglas edustaa ranskalaisen klassikkoajattelijan Émile Durkheimin luotsaamaa yksilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen keskittyvää antropologian strukturalistista linjaa. Strukturalistisen ajattelumallin mukaisesti hän nostaa esiin kognitiivisia rakenteita, joiden perusteella syntyvät yhteisölliset tavat erotella ja rajata asiat eri kategorioihin. Douglasin pyrkimyksenä on siten osoittaa, kuinka inhimillisellä ajattelulla on sosiaalinen luonne eli kuinka ”yhteiskunta ajattelee meissä”. (Anttonen & Viljanen 2000:9-12.)

Mary Douglasin mukaan ihminen näkee maailman yhteisöllisten kategorioiden kautta, jolloin kategorioiden ulkopuolelle jäävät asiat koetaan ”epäpuhtaina”. Esimerkkinä hän käyttää likaa, jonka kokeminen edellyttää aina kulttuurin luomaa järjestystä – lika on jotakin sellaista, mikä rikkoo ihanteellisen järjestyksen olemalla väärässä paikassa. Esimerkiksi kengät keittiön pöydällä rikkovat keittiön järjestyksen, minkä vuoksi ken-

gät koetaan likaisina ja ne pyritään poistamaan pöydältä. Lian sietokyky tosin vaihtelee niin yksilötasolla kuin kulttuurin tasolla – Mary Douglas toteaa itsekin, että hänellä on alhaisempi liansietokyky kuin hänen aviomiehellään. (Douglas 2000:46-52.)

3. Aineisto

Tein aiheesta kandidaattiseminaarityöni keväällä 2002, minkä yhteydessä hankin myös osan empiirisestä aineistostani (Savolainen 2002). Pro gradu -tutkielmassani aiheet painottuivat eri tavalla kuin kandidaattiseminaariesitelmässäni, eli painotus siirtyi käytännöstä ja dyykkaajista itsestään enemmän sosiaalisiin kysymyksiin. Tämä näkyy luonnollisesti myös haastattelujen painotuksessa.

Olen hankkinut aineistoani osallistuvan havainnoinnin avulla, sillä olen harrastanut ruuan dyykkausta satunnaisesti noin vuoden ajan. Olen siten kenttäpäiväkirjoineni myös oma informanttini (KP1, KP2). Omat dyykkauskokemukseni ovat herättäneet kysymyksiä, jotka ovat toimineet taustana haastatteluille ja siten myös tutkimuksessa käsiteltäville teemoille.

Aineistonani käytän dyykkaajiksi itsensä tunnistavien haastatteluja, lehtiartikkeleita sekä internetissä julkaistua aineistoa. Haastatteluja on yhteensä 17, joista viisi on kasvotusten tehtyjä haastatteluja ja 12 sähköpostin välityksellä tehtyjä. Haastattelut on tehty marraskuussa 2000 - tammikuussa 2001 sekä syksyllä 2003. Kasvotusten tehdyt haastattelut on nauhoitettu ja niiden kesto vaihtelee puolesta tunnista tuntiin (nauhat 1-3). Yhden informanttini (M10) tutkimukseen osallistuminen perustuu nauhoittamattomaan vapaamuotoiseen keskusteluun aihepiirin tiimoilta, toisin sanoen avoimeen haastatteluun. Koska haastattelu oli suppea ja nauhoittamaton, en ota häntä huomioon käsitellessäni dyykkaajia tarkemmin.

Informanttini hankin ympäristöjärjestön sähköpostilistalle lähettämäni pyynnön avulla (liite 1) sekä kyselemällä tuttavilta. Haastattelut olivat teemahaastatteluja, jolloin kysymykset oli niputettu temaattisesti (liite 2). Teemahaastattelullehan on tyypillistä, että haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä. (esim. Hirsjärvi 2000, 195.) Kaikki informanttini asuvat Suomessa, ja he ovat iältään 16-30-vuotiaita. Koska aihe on arkaluontoinen eivätkä dyykkaajat välttämättä halua julkisuutta omalle toiminnalleen, haastateltavien anonymiteetin säilyttämiseksi informanttieni taustatiedoissa ei ole mainittu heidän kotipaikkakuntiaan, ja myös iät ovat suuntaa-antavia maksimissaan parin vuoden heitolla puoleen tai toiseen.

Informantit on koodattu juoksevilla numeroinnilla sukupuolen perusteella (N1-N6, M1-M11). En ota kuitenkaan informanttieni sukupuolta huomioon tutkimuksessa, koska mielestäni sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö vaikuttaa ihmisten tekemiin valintoihin enemmän kuin hänen biologinen sukupuolensa. Mikäli mahdollisia sukupuolten välisiä eroja olisi haluttu selvittää, olisi sekä haastattelujen että osallistuvan havainnoinnin avulla pitänyt päästä syvemmälle informanttien elämään ja ajatusmaailmaan. Pelkän biologisen sukupuolen huomioiminen ja sukupuolen sosiaalisen rakentumisen huomiotta jättäminen olisi saattanut suunnata tuloksia väärään suuntaan – jos olisi otettu huomioon ainoastaan biologinen sukupuoli, sen avulla olisi helposti selittänyt sellaisia asioita, jotka olisivat olleet jonkin kolmannen tekijän kuten iän tai kasvatuksen aikaansaannoksia.

Sähköpostitse saamieni vastauksien haittapuolena oli luontevien jatkokysymyksien esittämisen vaikeutuminen. Toisaalta sähköpostitse saattoi kertoa asioista helpommin, suorempaan ja ytimekkäämmin kuin kasvotusten tapahtuvassa haastattelutilanteessa ja

myös ilman haastattelutilanteen luomaa jännitystä. Siinä mielessä kirjalliset vastaukset osoittautuivat suullisia haastatteluja tehokkaammiksi. Pyrin kuitenkin haastattelemaan informanttejani kasvotusten aina kun se oli mahdollista. Muutamien seikkojen selvittämiseksi olisi ollut hyödyllistä havainnoida aktiivisten dyykkaajien elämää kokonaisvaltaisemmin. Kyseeseen tulisivat lähinnä sellaiset tiedostamattomat seikat, johon haastateltavat eivät tuntuneet osaavan vastata kuten puhtaus- ja hygieniakäsitykset sekä ”dyykkauselämäntapaan” liittyvät kysymykset. Haastatteluja ei ole litteroitu sanasta saan lukuun ottamatta suoria lainauksia, jotka on erotettu tekstistä typografisesti. En käsittele tutkimustuloksia yhdessä luvussa, vaan tulokset ja sitä myötä myös informantien ääni kuuluu useammassa luvussa tekstin lomassa.

Käyttämäni internet-aineisto on löytynyt kahdeksalta sivulta (www1-www8), ja se koostuu pääasiassa tiedotteista, eläinoikeusjärjestön keskustelupalstasta sekä internetissä julkaistuista muista artikkeleista. Aineistona käyttämiäni sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistuja artikkeleita on yhteensä 11. Lehdistä on edustettuina niin vaihtoehtoista maailmankuvaa tarjoavia pienlehtiä kuin erilevikkisiä valtalehtiä.

Keskustelin meneillään olevasta tutkimuksestani erään dyykkaajan kanssa (M10). Hänen mukaansa dyykkaajat jakaantuvat kolmeen luokkaan: yhteiskunnasta syrjäytyneihin, yhteiskunnallisesti aktiivisiin yliopistolaisiin ja kolmanteen luokkaan, ”jotka ei todellakaan osallistu mihinkään tutkimuksiin”. Hän ei tarkemmin pystynyt kuitenkaan määrittelemään, keitä tähän kolmanteen luokkaan kuuluu. Jos tämä kolmijako pitää paikkansa, tämä mystinen kolmas luokka jää tämänkin tutkimuksen ulkopuolelle. Informantteja etsiessäni tutkimuksesta kieltäytyjät olivat lähinnä toimintansa suhteen epävarmoja ja harvoin dyykkaavia ihmisiä, jotka eivät kokeneet itseään ”oikeiksi” dyyk-

kaajiksi. Aineistoni koostuu pääasiassa yliopisto-opiskelijoista, jotka omasta kiinnostuksestaan ilmoittivat halukkuudestaan haastatteluihin.

Kandidaattiseminaarityöni yhteydessä informanttieni homogeenisyys yllätti minut. Syytä tähän saattaa olla se, että etsin osallistujia ympäristöjärjestöjen sähköpostilistan kautta, jolloin aineisto oli valmiiksi valikoitunutta järjestöissä toimiviin ihmisiin. Henkilökohtaisilla kontakteilla hankkimani informantit sattuiivat puolestaan olemaan pääasiassa järjestöissä toimimattomia. Mahdollinen aineiston vinoutuma on saattanut syntyä myös siitä, että aluksi kandidaattityöni yhteydessä käytin halukkaita osallistujia etsiessäni termiä freegani, jolloin aineistoni olisi vinoutunut siihen suuntaan. Toisaalta informanteistani ainoastaan kaksi määrittäytyy freeganeiksi.

Työni alkaa johdannonomaisella luvulla, jossa esittelen jätteenkäsittelijöihin liitettäviä mielikuvia sekä aatteellisen dyykkauksen lähihistoriaa Suomessa. Seuraavana käsittelen teoreettisesti kulttuurin rakennetta ja seikkoja, jotka saattavat horjuttaa kulttuurin ylläpitämää vakiintunutta järjestystä. Tarkastelen myös ruokaa osana kulttuurin rakennetta ja etsin vastausta muun muassa siihen, mitkä seikat vaikuttava ruuan valintaan ja miksi ruualla on kulttuurin kannalta erityinen asema.

Varsinainen etnografinen osuus alkaa luvusta 7, jolloin yritän valottaa dyykkaamisen käytäntöä sekä dyykatun ruuan käyttöönoton ongelmia. Seuraavissa luvuissa mietin Mary Douglasin teorian kautta lian rakennetta sekä tunteiden vaikutusta tekemiimme päätöksiin. Käsittelen myös ihmisten suhtautumista yhteisön ihanteellisen järjestyksen rikkomiseen sekä järjestyksen rikkojiin. Pohdin, ovatko dyykkaajat ”sosiaalisesti saastuneita” järjestyksen rikkojia sekä esittelen dyykkaajien syitä ja perusteluja toiminnalleen.

Kymmennessä luvussa käsittelen dyykkaamista yhteiskunnallisena ilmiönä ja selvitan, millaisen keskinäisen yhteisön dyykkaajat muodostavat – vai muodostavatko minäänlaista. Käsittelyyn joutuu myös dyykkaamisen suhde identiteettiin ja muotiin. Viimeisessä luvussa pohdin niitä seikkoja, jotka ovat nousseet esiin työssä.

4. Historiaa ja mielikuvia

Suomessa dyykkaus on liitetty yleisesti etenkin yhteiskunnasta syrjäytyneiden elinkeinoksi. Roska-astioiden kätköistä saatetaan etsiä syötävää tilanteessa, jossa yhteiskunnan apu ei enää ihmistä tavoita. Ruuan dyykkaukseen liitettävä mielikuva ei näin ollen ole kovinkaan positiivinen. Mielikuva kiteytyy Folk-Fredin eli Matti Siitosen vuonna 1965 esittämässä Roskisdyykkarin balladissa.

1. Tääll' istun mä tunkiolla ja synkkänä katselen seass' roskien, kaiken loan ja lasipullojen. On poskellain kyynel, on mieleni haikeaa, .,: vaikka paremmaksi kaikki muuttuu, silti hyväksi ei milloinkaan.::

2. On kansalaiset mennyt raiteiltaan aikamme elämä, hyvinvointia luokkaherrain päivän on tunnussävelmää. Se on kuin hajuvettä, mi ilmoihin katoaa. .,: vaikka paremmaksi muuttuu, silti hyväksi ei milloinkaan.::

3. On bakteerit sekä basillit riesana joka tiell', et, kansalainen, niitä nää, mut ne on silti siell'. Kun uhriksi niiden joudut, sua viedähän sairaalaan .,: vaikka paremmaksi kaikki muuttuu, silti hyväksi ei milloinkaan. .,: (esim. Hurri 1998)

Dyykkausinnostus on poikanut myös opaskirjasen. Tarja Siltala-Huovisen (2001) *Roskisdyykkarin käsikirja* toimii apuna tavaroiden roska-astioista etsiskelemisestä kiinnostuneille ihmisille. Kirjassa opastetaan oikeanlaisten välineiden hankintaan sekä positiivisen asenteen omaksumiseen. Lisäksi neuvotaan korrektaa käyttäytymistä vastoinkäymisiä kohdattaessa sekä kerrotaan konkaridyykkaajista. Kiinnostavinta kirjassa on se, että siinä annetaan neuvoja ainoastaan tavaroiden dyykkaamiseen. Ruokaan viitataan ainoastaan kokeneiden dyykkaajien lausunnoissa. Esimerkiksi veteraanidyykkari Cari, 48, kertoo haastattelussaan seuraavaa:

Nälän yllättäessä opin etsimään roskiksesta ruokaa, ja kiitollisin mielin söin aina löytämäni einekset. Kynnys ruuan ottamiseen on kyllä kova, mutta elämäntilan-

teeni vuoksi jouduin siihen sopeutumaan. [...] Nykyisessä elämäntilanteessani en enää hakisi ruokiani roskiksesta. Sen sijaan koen olevani etuoikeutettu voidessani ostaa kaupasta joka päivä tuoretta ruokaa. (Siltala-Huovinen 2001:43.)

Myös kokenut dyykkari Sepe kertoo ruuan dyykkauksesta. Hän kertoo ihmetelleensä, kuinka kaupat heittävät käyttökelpoista ruokaa roskikseen, vaikka samaa tavaraa jaetaan esimerkiksi työttömien ruokailussa. Hän kertoo myös ystävällisestä kauppiasta, joka jätti poisheitettäviä ruokia muovikassissa roskiksen ulkopuolelle, mistä ruuat saattoi ottaa mukaansa puhtaina. Jotkut nuoret olivat tajunneet systeemin ja alkoivat heitellä ruokia ympäriinsä, jonka jälkeen kauppias luonnollisesti lopetti ruuanjakelun.

Tässä hommassa saa kyllä tottua jos jonkinmoiseen asenteeseen. Dyykkaillessani kauppojen roskiksilla saan kuulla välillä mitä ihmeellisimpiä nimityksiä, ja joskus jotkut uhkaavat soittaa poliisin paikalle. On niin ihmeellistä, miten ihmiset jaksavat niin kauheasti hermostua jonkun ottaessa roskiin menevästä tavarasta itselleen syötävää. Joillekin se tuntuu olevan ylitsepääsemättömän vaikeaa. Jos minulla olisi enemmän rahaa, en tässä varmasti dyykkailisi vaan ostaisin ruokani kaupasta tuoreena ja puhtaana. Nyt tilanne on kuitenkin tällainen, ja jotenkin minunkin on tultava toimeen. (Siltala-Huovinen 2001:56.)

Brittiläisen sosiaali antropologin Mary Douglasin mukaan yhteiskunnassa halveksituimpia ovat ne, joiden tehtävänä on jätteiden käsittely. Douglas on tarkastellut intialaista kastijärjestelmää ja tullut siihen tulokseen, että yhteiskunnan symbolinen järjestelmä perustuu ruumiin kuvaan. Mitä alemmas mennään ruumiissa, sitä alemmas laskeudutaan myös kastijärjestelmässä – toisin sanoen ajattelutyötä tekevät ovat ylimpänä ja säilyvät puhtaimpina, kun taas saastaisimmat käsittelevät ihmisruumiista peräisin olevia jätteitä. Saastuttamista voi aiheuttaa ulosteisiin koskemisen lisäksi myös esimerkiksi nahan koskettaminen tai ruokailu epäpuhtaiden kastittomien kanssa. (Douglas 2001:84, 194-195.)

Douglasin idea jätteiden analogisuudesta ruumiin kanssa ei ole suoraan sovellettavissa suomalaisiin ruuan dyykkaajiin, mutta jätteiden käsittelijöiden halveksitusta asemasta on runsaasti esimerkkejä ympäri maailmaa. Konkreettisia esimerkkejä jätteiden käsittelijöistä löytyy esimerkiksi suurkaupungeista kuten Kairosta, jonka ulkopuolella sijaitsevalla kaatopaikalla elää kokonainen yhteisö, joka hankkii toimeentulonsa kaatopaikkajätteiden avulla. Tämän yhteisön jäsenet ovat kuitenkin yhteiskunnan ulkopuolella esimerkiksi siinä mielessä, ettei heillä ole mahdollisuutta käyttää terveyspalveluja eikä heidän olemassaolonsa tahdota puuttua muutenkaan. (Lahti 2001.)

Jätteiden käsittelijöiden aseman – tai asemattomuuden – jakavat muut saastuneina pidettyjen asioiden parissa toimivat ihmiset. Esimerkiksi Japanin sorretut ”hiljaiset japanilaiset” eli *burakulaiset* ovat vanhastaan ammatiltaan teurastajia ja nahkureita – eivät siis varsinaisesti jätteiden käsittelijöitä, mutta Japanissa saastaisena pidetyn työn tekijöitä. Japanilaisten heistä käyttämä nimitys *eta* tarkoittaakin ”täynnä likaa”. Vastaavia halveksittuja kasteja löytyy muualtakin kuin Intiasta ja Japanista: niin Tiibetistä, Somaliasta kuin eri puolilta Arabiasta. Yhdistävänä tekijänä kaikille näille kulttuureille on yhteiskuntarakente – ne ovat kaikki luokkayhteiskuntia, joissa ihmisen asema periytyy. (Sarmaja 2001:13., ks. myös Vesterinen 1987.)

Aatteellisen dyykkauksen on sanottu tulleen Suomeen 1990-luvun lopulla Keski-Euroopasta, jossa aatteellinen dyykkaus on ollut ympäristöjärjestöjen jäsenistön keskuudessa suosittua jo pitkään. (www2, Kaipiainen 2001.) Ulkomaisten toimintamallien tulo Suomeen oli yleistä muutenkin 1990-luvulla, mikä johtui lähinnä kehittyneemmästä tietotekniikasta ja sen mahdollistamasta yhteydenpidosta. (Juppi et al. 2003:9.)

1990-luvun puolella välissä syntyi uusi protestiliikehdinnän aalto, jota tutkijat – Esa Konttinen ja Jukka Peltokoski etunenässä – ovat ennättäneet kutsumaan ympäristöliikehdinnän neljänneksi aalloksi. Ensimmäinen aalto iskeytyi rantaan 1960-luvun puolivälissä, jolloin moderni ympäristöliike saapui Suomeen syrjäyttäen perinteisen luonnonsuojelun. Toinen aalto puolestaan ilmeni Koijärven kaltaisten paikallisten konfliktien muodossa 1970-luvulla, jolloin myös Vihreä liike syntyi. Kolmannella aallolla tarkoitetaan 1990-luvun vaihteen metsäkonflikteja, joita esiintyi muun muassa Talaskankaalla. (emt.:6-7.)

1990-luvun liikehdinnälle olivat tyypillisiä erilaiset teemat, jotka muodostuivat niin eläinoikeus- ja ympäristökysymysten, kehitysyhteistyön kuin antirasismien ja -militarismien ympärille. Erilaiset teemat, järjestöt ja tempaukset verkostoituvat toisiinsa aktiivisten toimijoiden välityksellä, jolloin verkosto käytännössä muodostaa yhden yhteisen toimintakentän. Suomalaiselle 1990-luvun liikehdinnälle oli myös tyypillistä aktiivisten toimijoiden nuori ikä, mikä aiheutti toimintaa holhoavia ja mitätöiviä reaktioita varsinkin mediassa. Suomessa valtaosa uudessa protestiaallossa toimineista ihmisistä oli 14-22-vuotiaita opiskelijoita, mikä on huomattavasti alhaisempi ikä kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa esimerkiksi ydinvoiman vastaisiin protesteihin osallistujien mediaani-ikä oli 32 ja eläinoikeusprotesteihin osallistujien 34 vuotta. (emt.:6.)

1990-luvun protestiaallossa oli ennen kaikkea kyse ympäristöliikehdinnästä, mutta kuten edellä mainittiin, kyse oli paljon laajemmasta erilaisten teemojen verkostosta. Toiseksi merkittäväksi teemaksi nousivat eläinoikeuskysymykset. Lienee parasta ajatella liikehdinnän olleen radikaalia vastakulttuurista protestointia, jossa ympäristö- ja eläinoikeuskysymyksillä oli keskeinen rooli liikehdinnän kokonaisuutta rakennettaessa. Vas-

takulttuurilla tarkoitetaan tässä yhteydessä kulttuuriyhteisöä, jonka arvot, normit ja merkitykset ovat vastakkaisia tai vaihtoehtoisia valtakulttuurin vallitsevaksi oletetuille merkityksille. Radikalismi puolestaan on toimintaa, joka poikkeaa perinteisestä lakia ja omaisuutta kunnioittavasta toiminnasta. (emt.:6-8.)

Neljännän aallon liikehdinnän toimintamuodoksi muodostuivat omat elämäntapavalinnat ja niiden tärkeys, mikä kiteytyi hokemaan ”henkilökohtainen on poliittista”. Toiminta sai myös paljon mediahuomiota, mikä johtui muun muassa eläinten vapauttamiseksi tehdyistä laittomista iskuista turkistarhoihin ja koe-eläinkasvattamoihin. Mediassa juttujen sävy oli enimmäkseen negatiivinen, mutta aktivistit käyttivät saamaansa huomiota hyväkseen tuomalla esille omia argumenttejaan. Samalla tuotettiin runsaasti omaa aineistoa pienlehtien ja videoiden sekä internetin välityksellä. (emt.:8.)

Jukka Peltokosken (2003: 92) mukaan kasvissyönti ja veganismi saavuttivat niin suurta suosiota 1990-luvun protestiaallossa, että niitä voi jopa sanoa sen tunnusomaisiksi piirteiksi. Hänen mukaansa liikehdinnän piirissä on kehitelty veganismin lisäksi myös muita uusia elämäntapoja kuten fenno- eli lähialueveganismi, jolloin pitäydytään lähialueen vegaanisissa tuotteissa. Muina esimerkkeinä hän mainitsee juuri freeganit sekä dykkääjat.

Eläinoikeusliikettä tutkinut Panu Luukka määrittelee eläinoikeusaktivistien elämänpiirin vaihtoehtomiljööksi. Hän perustaa vaihtoehtomiljöö-käsitteen uskontotieteilijä Colin Campbellin (1972) luomaan kulttisen miljöö-käsitteeseen, jonka avulla Campbell selitti New Age -liikkeen suosiota 1970-luvulla. Campbellin mukaan yksittäiset ”kultit” ovat ohimeneviä ilmiöitä, mutta jokaisessa yhteiskunnassa olemassa oleva kulttuurinen miljöö

luo pohjaa uusien kulttien syntymiselle samalla kuin se imee itseensä katoavien kulttien jäännökset. Tämä miljöö on erilaisista aineksista huolimatta yhtenäinen kokonaisuus, jolloin yhdistävänä tekijänä toimii poikkeava asema suhteessa valtakulttuuriin. Kulttisen miljöön toimijat Campbell puolestaan jakaa kannattajiin, etsijöihin ja passiivisiin kultin tuotteiden kuluttajiin. (Luukka 1998:40-41, Kalliala 1999:130-131.)

Vaihtoehtomiljöön voi ajatella sisältävän useampia erillisiä ”lahkoja”, jotka yhdessä muodostavat laajemman valtakulttuurin vastaisen verkoston. Vaihtoehtomiljöö koostuu vallitseville normeille ja käytännöille vaihtoehdon tarjoavista filosofioista, elämäntavoista ja niiden ympärille muodostuneista muodollisista ja vähemmän muodollisista ryhmistä. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa anarkismia, aktiivista luonnonsuojelua, vegetarismia, kommuuneja, pienlehtiä ja niin edelleen. (ibid., ks. myös Olavinen 1996.) Lähes vaihtoehtomiljöötä vastaavaa käsitettä eli aktivistien itsensä käyttämää *skenen* käsitettä on määritellyt Miikka Pyykkönen omassa 1990-liikehdinnän toimijoiden identiteetin rakentumista käsitelleessä tutkimuksessaan. Skene on määritelty kulttuuriksi, jonka siihen kuuluvat liikkeet, ryhmät ja ihmiset muodostavat ja joka muodostaa vuorovaikutusjärjestelmän, jolla vaikuttaa toimijoiden oma maailmanselitysmalli. Skene-termiä on käytetty jo 1980-luvulla eri ala- ja vastakulttuurien keskuudessa. (Pyykkönen 2003:212.)

Vaihtoehtomiljöön lahkot syntyvät ihmisten erilaisista kiinnostuksen kohteista. Dyykkaajien suhteen merkittävimmit lahkoiksi nousevat eläinoikeus- ja ympäristöasiat. Kiinnostus ympäristöasioihin näkyy jo ympäristöjärjestöihin kuulumisessa (M1, M2, M3, M4, M9, M11, N1, N3, N4, N5), eläinoikeuksien ajaminen puolestaan eläinoikeusjärjestöihin jäsenyydessä (N2, N3, N5, N6, M9). Lähes jokainen informanttini on kas-

vissyöjä (N1, N4, M2, M4, M8) tai vegaani (N2, N3, N5, N6, M1, M9), mikä on tosin voinut muuttua dyykatun ruuan vuoksi siten, että roska-astioista voi syödä eläinperäisiäkin elintarvikkeita (M1, M3, M5, M7, M11). Järjestötoiminnan perusteella lahkoiksi muodostuivat myös pasifismi (N5, M4, M6, M8), kulutuskriittisyys (N2, M2), ateismi (M4, M6, N5) sekä yleinen ihmisten välisen tasa-arvon kannattaminen (N3, N6, M9). Luonnollisesti yksi ihminen voi kuulua myös useampiin lahkoihin. Oman erillisen lahkoon voi ajatella muodostuvan laajemmasta valtavirrasta poikkeavasta elämäntavasta, mihin kuuluu esimerkiksi kommuuniasuminen (N1, N3, N4) tai yritys olla käyttämättä sähköä (M3).

Aatteellinen dyykkaaminen on yleistynyt 1990-luvun protestiaallon toimijoilta muutamassa vuodessa laajemmille massoille lähinnä pienlehtien välityksellä sekä luonnollisesti myös henkilökohtaisten suhteiden avulla eli kaveripiirissä. Ensimmäisen artikkelin dyykkauksesta huomasin vuonna 1999, jossa ajankohtaisia ilmiöitä esittelevä City-lehti kertoi 28-vuotiaasta freeganista Jontesta (City 10/99.), mistä voi päätellä dyykkauksen olevan jo vapautumassa marginaalista laajemmille yleisöille. Nykyään dyykkausta aletaankin liittämään yhä useammin vapaaehtoiseen aatteelliseen dyykkaamiseen.

Dyykkaaminenhan on tulossa muotiin niin sanotusti. [...] Minä vähän luulen, että tätä nykyä jos puhutaan dyykkaamisesta niin sitten sitä aletaankin jo mieltää vähän niinku yleisemmäksi käsitteeksi. Ei tule ensimmäinen mielikuva, jossa se alkoholisti pummi koditon kulkee [...] jossain urbaanissa ympäristössä ja henkensä pitimiksi riipii jotain banaaninkuoria roskiksista. [...] Siinä on tullu sellainen siirtymä, että dyykkaaminen käsitetään tätä nykyä ideologisemmaksi jutuksi. (M6)

Aatteellisen dyykkaamisen nopeaan suosioon yleistymiseen on vaikuttanut osaltaan sen saama julkisuus. Tähän on etenkin vaikuttanut luonnonmukaisesta viljelystä kiinnostuneiden Elävä maa ry:n aktiivisten toimijoiden ja heidän ystäviensä perustama Roska-

ruokailijat-yhdistys, joka perustettiin virallisesti tammikuussa 2000. Yhdistyksen perustamisen tarkoituksena oli ottaa käyttöön hylättyjä resursseja ja tarjota ihmisille dyykkaamisesta kiinnostuneiden verkostoa. Roskaruokailijoiden pääasiallinen toiminta keskittyy sähköpostilistan ympärille, jonka kautta voi saada käytännön vinkkejä, etsiä dyykkaajia haastatteluihin sekä etsiä dyykkausseuraa. Ensimmäisen vuoden aikana sähköpostilistalle liittyneiden määrä nousi alle kymmenestä perustajajäsenestä muutamiin kymmeneen kiinnostuneisiin. (Aro-Heinilä 2003.)

5. Luontoa, kulttuuria ja muukalaisia

Ihmiset erottavat luonnon ja kulttuurin toisilleen vastakkaisiksi luokiksi. Tämä tapahtuu sen vuoksi, koska ihmisyyttä ei voisi olla olemassa ilman kulttuuria ja sen tarjoamia sääntöjä. Siten luonnon ja kulttuurin erottaminen on ihmisyydelle ja kulttuurin olemassaololle välttämättömyys. Kulttuuri puolestaan edellyttää aina rajoja, joten rajojen vetäminen ja niiden noudattaminen on välttämätöntä kulttuurin säilymiselle. Jos ihminen ei tiedostaisi itseään tai rajojaan, hän kuuluisi luonnon piiriin eli olisi kuin eläin. Antropologi Clifford Geertz on määritellyt ihmisyyden seuraavalla tavalla:

Vain hän nauraa; vain hän tietää, että me kuolemme; vain hän ylenkatsoo pariutumista äitinsä ja sisarensa kanssa; vain hän keksii noita visioita muista maailmoista, joissa elää (.ja) joita uskonnoksi kutsutaan, tai muovaa noita mielen savikakkuja (.ja) joita taiteeksi kutsutaan. Hänellä ei ole yksinomaan mentaliteetti, vaan hänellä on myös tietoisuus, ei vain tarpeita, vaan myös arvoja, ei vain pelkoja, vaan myös omatunto, ei vain menneisyyttä, vaan myös historia. Vain hänellä on kulttuuri. (Geertz 1965: 37: Anttonen 1999:34.)

5.1. Luonto haastaa kulttuurin

Strukturaaliantropologi Claude Lévi-Straussin (1963) mukaan koko kulttuurinen todellisuus rakentuu luonto-kulttuuri - vastakohtaparin ympärille. Prosessin ytimessä on rakennne nimeltään binaarinen vastakohtapari, eli kahden toisiinsa suhteessa olevan luokan järjestelmä. Puhtaimmassa muodossaan järjestelmä sisältää koko maailmankaikkeuden, mikä tarkoittaa maailman jakaantumista joko luontoon tai kulttuuriin. Jotta systeemi olisi täydellinen, jokaisen olion pitäisi kuulua joko luokkaan A tai B. Lévi-Straussin mielestä ihmiset ovat aina ja kaikkialla ymmärtäneet asioita binaaristen vastakohtapari-

en kautta, koska ihmisaiivot fyysikaalisen rakenteensa vuoksi kykenevät ymmärtämään vain kyllä tai ei -sanomia. (Fiske 1998:150-153.)

Lévi-Straussin strukturalistista teoriaa on kritisoitu sen epätieteellisyydestä – kuinka voi käytännössä mennä osoittamaan vääräksi väitteen, jonka mukaan kaikki perustuu luonto-kulttuuri -vastakkaisuuteen? Yksi tieteellisen teorian perusedellytyksistä on falsifikaation mahdollisuus eli teoria olisi pystyttävä todistamaan vääräksi. Sen avulla tieteelliset teoriat tunnistetaan tieteellisiksi erotuksena pseudotieteistä kuten astrologiasta, jota ei voi konkreettisesti todistaa oikeaksi tai vääräksi. Lévi-Straussin teoriaa on mahdotonta todistaa empiirisesti oikeaksi, mutta se on kuitenkin vakiinnuttanut paikkansa antropologian alalla. (esim. Lett 1987.)

Luonnon ajatellaan olevan jotakin sellaista, johon ei pysty vaikuttamaan eli ihmiset eivät yksinkertaisesti voi luontoon kuuluvalla asialle mitään. Kulttuurin piiriin kuuluviin asioihin sen sijaan pystytään vaikuttamaan ja niitä pystytään myös muokkaamaan. Kulttuuri on siten keinotekoisien järjestyksien luomista ja ylläpitämistä sekä myös taistelua kaikkea sitä vastaan, mikä lipsuu järjestyksestä. Toisin sanoen kulttuuri tarkoittaa luonnonjärjestyksen syrjäyttämistä ja sen korvaamista suunnitellulla ja ihmisten luomalla järjestyksellä. Siksi kulttuuri perustuu enimmäkseen erottamiseen, rajoittamiseen sekä sellaisten asioiden ja tekojen eristämiseen, joita ei muuten erotettaisi toisistaan. (Bauman 1997:178-185, 198, Douglas 2000:46-51.)

Claude Lévi-Straussin mukaan *kuulumalla ihmislajeihin* olemme osa luontoa, mutta *olemalla ihmisiä* olemme puolestaan osa kulttuuria. Luontoon kuuluvana ihmislajina selviydymme, koska osaamme käyttää hyväksemme luonnosta peräsin olevaa ravintoa.

Ihmisinä puolestaan selviydymme siksi, koska käytämme hyväksemme kulttuuriluokituksesta peräisin olevia luokkia. Ruoka toimii luonnon ja kulttuurin välillä välittäjänä, koska syödessä samaistamme itsemme eli kulttuurin ja ravinnon eli luonnon. Toisin sanoen ruuanlaiton avulla luonto muutetaan kulttuuriksi, ja samalla ihminen erottautuu raakaa ravintoa eli luontoa syövästä eläimestä. Ruuanlaitolla Lévi-Strauss ei kuitenkaan tarkoita monimutkaisia kokkausoperaatioita, vaan yksinkertaisimpiakin ruuan valmistukseen liittyviä toimintoja kuten veitsen käyttöä ravintoa hankittaessa. Ruuanlaitosta onkin tullut niin jokapäiväistä ja yleismaailmallista, että se on rinnastettavissa kieleen. (Leach 1970:33.)

5.2. Me ja muukalaiset

Keskeisimpiin kulttuurin luomiin jakoihin kuuluu jako meihin ja muihin, mitä on käsitellyt muun muassa sosiologi Zygmunt Bauman. Hänen mukaansa nämä erilliset luokat eivät viittaa ainoastaan kahteen erilliseen ryhmään, vaan eroon kahden toisistaan poikkeavan asenteen välillä. *Me* on ryhmä, johon minä kuulun. *Meidän* keskuudessa tuntee olonsa turvalliseksi, koska ryhmän käyttäytyminen ja ajatusmaailma ovat yhtä tuttuja kuin omat ajatukset. *He* on puolestaan jotakin sellaista, mihin ihminen ei voi tai halua kuulua. Tästä syystä ihminen ei voi oikeastaan tietää, mitä kaikkea *heihin* itse asiassa kuuluu paitsi, että heidän käyttäytymistään on vaikea ymmärtää, mikä tekee siitä ennalta-arvaamatonta ja pelottavaa. (Bauman 1997:53-55.)

Meidän ja *heidän* välisen eron voi esittää myös sisäryhmän ja ulkoryhmän välisenä jakona. Parivaljakko on erottamaton: ei voi olla tunnetta sisäryhmästä ilman erottavaa ulkoryhmää ja päinvastoin. Tämän vastakkaisuuden avulla voi rakentaa omaa maailmankuvaa ja identiteettiä. Kummankin osapuolen identiteetti muodostuu nimenomaan siitä,

että on jotakin muuta kuin toinen ryhmä. Todellisuus osoittautuu jälleen ajattelua h-
meellisemmäksi: sisäryhmän määrittelemää ulkoryhmää ei todellisuudessa voi koskaan
löytää, vaan omaa identiteettiä tuova ulkoryhmä on olemassa ainoastaan käsitteellisenä
kategoriana, jonka avulla rajataan oma ryhmä. (ibid.)

Eri ryhmien ja luokkien rajat eivät ole aina selkeät, koska luonto ja kulttuuri eivät suin-
kaan muodosta digitaalista systeemiä, jossa kaikki oliot kuuluvat selkeästi joko luok-
kaan A tai B, vaan pikemminkin analogisen jatkumon, mikä pitää erikseen pilkkoa kah-
teen luokkaan. Väliin putoavat oliot muodostavat oman, sopimattomien luokan, joka
merkityspaljoutensa vuoksi julistetaan useimmiten tabuksi tai pyhäksi. Näitä luokkien
väliin putoajia nimitetään *anomalioksi*. Ne ovat kahden selkeän luokan ulkopuolisia
elementtejä, joilla on ominaisuuksia molemmista vakiintuneista luokista. (Fiske
1997:154, Douglas 2000:88-89.)

Väliinputoajat uhmaavat selkeää ja vakiintunutta strukturalistista vastakohtapariluokit-
telua, ja samalla vaarantavat molempien kategorioiden identiteettiä. Nämä anomaliat tai
muukalaiset, jotka eivät selvästi kuulu kumpaankaan luokkaan, ikään kuin asettuvat
uhmaamaan jakoa ja siitä syntyneitä rajoja. Samalla he kuitenkin paljastavat myös ryh-
miä määrittelevien rajojen haurauden ja keinotekoisuuden. Muukalaiset eivät ole nimi-
tyksestään huolimatta tuntemattomia, vaan muukalaisiin liittyy aina jonkinlainen tut-
tuus. Hänestä on jo tiedettävä monia asioita, että hän voisi olla muukalainen, eikä vain
massaan katoava kuka tahansa. Muukalaiset näkyvät ja kuuluvat, mistä syystä heitä ei
voi vain ohittaa. He eivät ole varsinaisesti kaukana mutta eivät lähelläkään, eivät ystäviä
mutta eivät myöskään vihollisia. Muukalaiset muodostavat luokkien välisen ristiriitaisia
tuntemuksia herättävän harmaan alueen. Useimmiten on vieläpä niin, että luokkien vä-

liin asettuvaa luopiota vihataan sisäryhmäläisten toimesta enemmän kuin ulkoryhmään selkeästi kuuluvaa. (Bauman 1997:70-71, 75.)

Ihmisille olisi helpointa, jos oman luokan rajat olisivat ehdottomia ja tarkkoja, sekä mahdollisimman helppoja huomata ja ymmärtää. Bauman viittaa Mary Douglasiin, jonka mukaan on tärkeää nimenomaan se, että rajojen luoma järjestys on pysyvä. Vastakaisten luokkien väliselle erolle ei kuitenkaan ole luonnollista perustetta. Siksi luokkien rajat pitää tuottaa erikseen ja niitä täytyy puolustaa aktiivisesti. (emt.:71-73.)

Muukalaiset tai anomaliat ovat ongelmallisia, koska ihmiset eivät tiedä, kuinka niihin pitäisi suhtautua. Helpoin ja yleisin tapa selviytyä ongelmatilanteesta on julistaa se erityistapaukseksi, mikä mahdollistaa kulttuurin luoman järjestyksen ylläpitämisen ilman, että vakiintuneita kategorioita tarvitsisi muuttaa. Esimerkiksi homoseksuaaliset ihmiset on luokiteltu poikkeustapauksiksi kahden selkeän sukupuolen välille. Toinen tapa selviytyä anomalioiden on niiden fyysinen poistaminen. Esimerkkinä Mary Douglas käyttää keskellä yötä kiekuvaa kukkoa, jolta katkaistaan kaula, jotta kyseinen yksilö-vainaa ei murentaisi käsitystä siitä, että kukko kiekuu aamuisin. Mielestäni tähän tosin voi olla toinenkin selitys, sillä monilla ihmisillä on taipumus tulla ärtyneiksi ja äkkipikaisiksi, jos heidät herättää kesken unien. (Douglas 2000:90-91.)

Anomalioiden avulla voidaan myös ylläpitää ja vahvistaa jo olemassa olevia sääntöjä. Silloin anomalian välttämällä vahvistetaan ne ennalta sovitut määritelmät, joihin väliinpuotoajat eivät sovi. Kun luokkiin sopimattomia hyljeksitään, vahvennetaan samalla luokkiin sopimattomien kääntöpuolta eli itse kategorioita. Toisaalta anomaliaita voi käyttää myös tehokeinona antamalla niille symbolinen asema, jota voi käyttää hyväk-

seen esimerkiksi jos haluaa kiinnittää huomiota laajempiin seikkoihin. Esimerkiksi tiettyissä taidesuuntauksissa anomalioiden käyttö on jopa odotuksenmukaista. Viides tapa on yksinkertaisesti julistaa anomaliat vaarallisiksi, koska ne aiheuttavat ihmisille ahdistusta kaikessa moniselitteisyydessään. Jos esimerkiksi toisen ihmisen mielipiteet todetaan poikkeavan radikaalisti omista ja sisäryhmän hyväksymistä mielipiteistä, ne pyritään muuttamaan. Mikäli siinä ei onnistuta, on vaarana, että oma vakaumus alkaa horjua. (ibid.)

Dyykkaajien voidaan ajatella järkyttävän yhteiskunnan järjestystä siinä mielessä, että he käyttäytymisellään muodostavat anomaalisen muukalaisten luokan yhteiskunnassa toimivien ihmisten ja yhteiskunnasta syrjäytyneiden välille. He ovat yhtä länsimaalaisia ja yhtä tiukasti kiinni yhteiskunnassa kuin kuka tahansa *meistä*, erotuksena ainoastaan se, että kuka tahansa ei tunnu menevän hakemaan kaupan pois heittämää ruokaa. Siitä syystä he eivät ole myöskään puhtaasti *heitä*, jolloin heidän kriteereikseen muodostuu esimerkiksi hygienia- ja turvallisuus.

Dyykkaajien aiheuttamasta epäselvyydestä tunnutaan selviytyvän osaltaan erityisluokittelun avulla, mutta ennen kaikkea luokittelemalla heidät vaaralliseksi. Tämä näkyy käytännössä siinä, minkälaisia reaktioita dyykkaajat ovat kohdanneet, ja myös siinä, mitä dyykkaajat itse ajattelevat toiminnastaan. Etenkin vaaroista kertominen sekä muiden ihmisten paheksunta todistavat vaarallisuutta, samoin kuin dyykkaajien tuntema häpeän tunne ja tarve selittelyille.

5.3. Lumoava muukalaisuus

Anomaalisten muukalaisten tuottamalla jännityksellä on toki kuitenkin kääntöpuolensa. Tällä kertaa hyödyn nappaavat tiedotusvälineet, jotka kertovat eksoottisista muukalaisista hyvien ja kiinnostavien juttujen toivossa. Tämä niin sanottu muukalaisuuden lumo, jota on käsitelty esimerkiksi Heikki Luostarinen (2001), näkyi suomalaisessa mediassa varsinkin talvella 2001-2002, jolloin buumi tuntui olevan huipussaan. Esimerkiksi Yleisradion arkistotietojen (5.10.2003) mukaan dyykkausta käsitelleitä televisio-ohjelmia on kaiken kaikkiaan lähetetty Yleisradion toimesta yhteensä 18. Niistä 12 lähetettiin ajanjaksolla syyskuusta 2001 huhtikuuhun 2002. Sinä aikana dyykkaajat ehtivät olla niin uutisten, ajankohtais- ja keskusteluohjelmien kuin dokumenttienkin aiheena. Huhtikuun 2002 jälkeen innostus laantui, ja dyykkaajista on sen jälkeen ollut televisiossa vain pari mainintaa.

Dyykkaajien herättämä kiinnostus näkyy myös Roskaruokailijat-yhdistykseltä pyydettyjen haastattelujen määrässä. Marraskuuhun 2003 mennessä Roskaruokailijat ovat antaneet radioon puolenkymmentä haastattelua, lehdistölle parisenkymmentä ja televisioon erityyppistä aineistoa noin kymmenen kertaa. Julkisuuden tavoittelu ei ole ollut kuitenkaan varsinaisesti Roskaruokailijoiden tavoitteena, eli kiinnostus aiheeseen on syntynyt tiedotusvälineiden puolelta. Samalla tosin yhdistyskin on saanut sanomaansa levitettyä laajemmalle. (Aro-Heinilä 2003.)

Pirita Juppi on määritellyt eläinoikeusliikkeen julkisuuskuvaa valtamediassa niin sanottujen kettutyttöjen iskua seuranneessa julkisuudessa. Hän on hahmotellut kuusi valtakulttuuriseen merkitysjärjestelmään pohjautuvaa diskurssia sekä vastakulttuurisen eläinoikeusdiskurssin. Diskurssilla tarkoitetaan käytäntöön vakiintunutta puhetapaa, jo-

ka määrittää sen, miten jotakin asiaa käsitellään. Demonisoivan, mitätöivän, holhoavan, legitimoivan ja kriminalisoivan diskurssien lisäksi valtakulttuuriseksi diskurssiksi nousee eksotisoiva diskurssi, jolloin eläinaktivismi nähdään elämäntapana ja kuriositeettina. Silloin eläinoikeusliike esiintyy eksoottisena pintailmiönä, jota luonnehtivat esimerkiksi elämäntapa tai ruokavalio. Syvällisempiä kulttuurisia merkityksiä tai pohdintoja ei sen sijaan huomioida. Tämä diskurssi on toimittajien ja tiedotusvälineiden logiikan tuotosta, jolloin eksotisoimalla yhteiskunnallisesta ilmiöstä synnytetään ”mediaseksikäs” kuriositeetti yleisön houkuttelemiseksi. Eläinoikeusliikettä käsitelleet jutut keskittyvät silloin lähinnä elämäntapojen ja anti-aatemaailman kuvaamiseen. (Juppi 2003:141-159.)

Ilman tarkempaa journalistista tutkimusta voinee sanoa, että dyykkaamista käsitelleet jutut liikkuvat samalla tasolla eksotisoinnin suhteen. Artikkeleissa kerrotaan, kuinka vaivatonta on käytännössä etsiä ruokaa kauppojen roska-astioista, eikä dyykkaamisen syihin ja perusteluihin paneuduta syvällisemmin yleistä mainintaa tarkemmin. (esim. Kaipiainen 2001, Lahdenmäki 2002, Tiihonen 2003, Luoma 2003.) Esimerkiksi Piekämäen lehden artikkeli *Ruokaa löytyy myös roskiksista* edustaa ”valtaväestölle” suunnattua artikkelia. Artikkelissa yksinkertaisesti kerrotaan, kuinka aatteellisista syistä dyykkaava ihminen hakee ruokaansa kauppojen roskiksista, eikä ruuista ole tullut terveydellisiä ongelmia, vaikkakin pitää olla varovaisempi kuin ”normaalien” ruokien suhteen. (Luoma 2003.)

6. Ruokamme

On ilmiselvää, että ihmisten on pakko syödä ruokaa pysyäkseen hengissä. Toisaalta ihminen on ainoa eläinkunnan laji, joka syö muustakin syystä kuin ravinnon tarpeesta. Täysin eri asia on, mitä määritellään *ruuaksi* eli syötäväksi kelpaavaksi. Ruoka ei ole ainoastaan ravintoa, vaan siihen liitetään aina vahvoja merkityksiä, jotka voivat olla joko tiedostettuja tai tiedostamattomia. Esimerkiksi lihaa pidetään stereotyyppisesti maskuliinisena, vahvana ja aktiivisena, kun puolestaan ”kevyemmät” ruuat kuten kala- ja kasvispainotteinen ruoka assosioituvat heikkouteen, passiivisuuteen ja feminiinisyyteen. Siksi etenkin kasvisruokavalio mielletään naiselliseksi, mistä syystä kasvisruokavalioon siirtyneet miehet kokevat enemmän kummeksuntaa kuin naispuoliset toverinsa. (esim. Husso 1993.)

Ruuan merkityksiin liittyvä ongelma tulee esille myös dyykkaamisen yhteydessä – kynnyksellä ottaa käyttöön pois heitettyjä tavaroita on alhaisempi kuin poisheitetyn ruuan suhteen. Useat dyykkaajat ovatkin löytäneet tiensä poisheitetyn ruuan lähteille roskalavojen eli poisheitettyjen tavaroiden kautta (N3, N4, M3, M4, Kaukonen 2001, Tiihonen 2003). Mutta miksi poisheitetyn ruuan käyttämistä tunnutaan paheksuvan ja siihen kiinnitetään huomattavasti enemmän huomiota kuin poisheitettyihin esineisiin ja niiden käyttöönottoon?

6.1. Pyhä ruoka

Ihmisten on luotava ja ylläpidettävä rajoja, koska rajojen olemassaolo on elintärkeää ihmisyyden säilymisen kannalta. Toisaalta rajoja on myös osattava ylittää. Elämän jatkuvuuskin käytännössä riippuu yhden tärkeimmistä rajoista eli ruumiimme rajojen yltämisestä niin syömisen ja juomisen kuin seksuaalisen käyttäytymisen muodossa. Rajo-

jen tietoisella tai tiedostamattomalla ymmärtämisellä on tärkeä merkitys ihmisen ajattelulle ja käyttäytymiselle, koska ihminen kokee luonnollisena sen, millä on rajat. Vastavasti yliluonnollinen koetaan rajantakaisena ja rajattomana. (Anttonen 1999:34-36.)

Rajojen avulla myös erotetaan jokin asia *pyhäksi*. Pyhän käsitettä ei käytetä ainoastaan sen tutussa uskonnollisessa merkityksessä vastakohtana profaanille eli maalliselle, vaan se on myös ajattelun kategoria, jota käytetään esimerkiksi taiteessa ja musiikissa. Suomen kielessä pyhä-sanaa on käytetty jo 3000 vuoden ajan tarkoittamaan alun perin alueellista rajaa ja merkitsemään esimerkiksi omistussuhteita, mistä syystä ympäri Suomea löytyy edelleen pyhä-alkuisia paikkakuntia. Pyhä on ajan kuluessa menettänyt osan ei-profaanista merkityksestään, ja siitä on tullut pikemminkin yleistä ja arkista. Niinpä monet asiat kuten ruoka, koti ja sukupuolten väliset suhteet voivat olla samanaikaisesti sekä pyhiä että maallisia. (Anttonen 1999: 38.)

Pyhä-käsite on läheisessä yhteydessä *tabuun*, joka tulee polynesian kielen pyhää tarkoittavasta tapu-sanasta. Tabulla tarkoitetaan erityisen voimakasta normia eli sääntöä, jonka rikkomisesta seuraa rangaistus. Tabujen noudattamista voidaan valvoa voimakeinoin tai tabun rikkomisesta voidaan puhdistautua erityisten riittien avulla. (Jargon 1994: s.v. taboo.)

Tabu, termi, jolla tarkoitetaan sellaista, mikä on kiellettyä, mitä ei saa tehdä, syödä, koskettaa, sanoa jne., jotta tabun rikkojalle ei koituisi haitallisia seurauksia. On paikkoja, ruokalajeja, töitä, nimiä, ajankohtia jne., jotka ovat tabuja ainakin eräille yhteisön jäsenille. (Perinteentutkimuksen terminologia: s.v. tabu)

Sekä pyhään että tabuun liittyvät käsitykset puhtaasta ja epäpuhtaasta. Pyhät asiat koetaan puhtaina, minkä vuoksi ne pitää suojata epäpuhtauksilta tabukieltojen avulla. Juutalaiskristillisen tradition vuoksi vallalla on käsitys, jonka mukaan pyhä edustaa puhdasta

ja puolestaan profaani eli maallinen epäpuhdasta. Kansanuskonnoissa käsitykset olivat päinvastaiset. Joka tapauksessa siirtyminen pyhästä maalliseen ja päinvastoin vaativat erityisiä riittejä. (Jargon: s.v. sacred.)

Ruuan valintaan liittyy aina kulttuurin asettamia kieltoja eli tabuja, jotka määräävät sen, mitä saa syödä ja mitä ei. Nämä tabut ovat yhtä aikaa sekä kielellisiä että käyttäytymiseen liittyviä, sosiaalisia ja psykologisia. Osa ruuan valintaa säätelevistä kielloista on tiedostettuja, osa puolestaan tiedostamattomia. Tiedostetut tabut koskevat ruokaa, joka on määritelty mahdolliseksi ruuaksi, mutta on kuitenkin kiellettyä tai sallittua vain tietyissä tilanteissa. Antropologi Edmund Leach (1964) on käsitellyt ruokaan liittyviä tabuja kielitieteellisestä näkökulmasta. Hänen mukaansa syötävät ruuat voidaan luokitella kolmeen kategoriaan syömäkelpoisuuden perusteella.

1. Syötävät ruuat, jotka tunnustetaan ruuaksi ja kulutetaan osana normaalia ruokavaliota

2. Syötävät ruuat, jotka tunnustetaan mahdolliseksi ruuaksi, mutta jotka ovat kiellettyjä tai vain rituaalinomaisesti syötäviä = tietoisesti tabuja.

3. Syötävät ruuat, joita kulttuuri ja kieli eivät tunnista lainkaan ruuaksi = tiedostamattomia tabuja. (Leach 1964:31.)

Johanna Mäkelän mukaan Suomessa ei tällaisia varsinaisia kategorisia tabuja esiinny, vaan ruuan valintaan vaikuttavat erilaiset suositukset ja rajoitukset, joiden taustalla sanotaan olevan ennen kaikkea terveellisyysnäkökohtia. Toisaalta Suomessakin on myös kirjoittamattomia syömiskieltoja kuten koirien, kissojen ja laululintujen suhteen (Mäkelä 1990:76.) Sosiologi Edward Westermarck on realistisesti todennut, että länsimaissa hevosenlihan ja lemmikkieläinten syömiskielto on aiheuttanut suunnattoman määrän potentiaalisen ravinnon käyttämättä jättämistä. Samoin ihmisen lihan syöminen, mutta

sitä pidetäänkin sopimattomana ravintona jokaisessa kulttuuripiirissä. (Westermarck 1926:335.)

Edmund Leach (1964: 43-45) on myös määritellyt tarkemmin ruokatabujen rakennetta ja syitä. Hänen mukaansa ihmisille läheisimmät eläimet ovat tabuja, samoin kaikkein kaukaisimmat. Lemmikkieläimiksi luokiteltaviin eläimiin länsimaisilla ihmisillä on hyvin tunnepitoinen suhde, mikä estää niiden käyttämisen ravintona, toisin kuin esimerkiksi Itä-Aasiassa, jossa meidän lemmikkimme koettaisiin potentiaalisena ravintona. Myös villieläimiin kuten susiin ja kettuihin suhtaudutaan jollakin tapaa tunteenomaisesti, koska Leachin mukaan villieläimet koetaan hyvin ”ei-ihmismäisinä”. Yksinkertaisesti hänen tabuluokituksensa voi esittää graafisessa muodossa Klaus Ederin kiteyttämällä tavalla:

etäisyys ihmisestä	lemmikkieläimet	karja	riista	villieläimet
ruokatabu	kyllä	ei	ei	kyllä

Kaavio 1. Ruokatabujen ja eläinten etäisyyden suhde (Eder 1996, 88.)

Ruokatabujen olemassaolo Suomessa ja muissa länsimaissa tulee esille mediassa, jossa taburuuiksi käsitettävillä ruoka-aineella leikitellään. Siten suomalaistakin kulttuuria luodaan ja ylläpidetään kiellettyjen ja vaarallisina pidettyjen taburuokien avulla. Esimerkiksi Image-lehdessä on juttusarja, jossa tunnetut kokit laittavat ruokaa elintarvikkeista, jotka Suomessa ei ole aivan tavallisia. ”Imagen ruokasivu esittelee raaka-aineita, jotka tekevät vaikutuksen.” Numerossa 07/03 raaka-aineena oli australialainen arkiruoka kenguru, jolloin toimittaja ja kokki miettivät, ”ovatko jotkut eläimet liian söpöjä syötäväksi?” sillä tuloksella, että lemmikkieläimet ja koala äidinmaidossa jäisivät ruokalautasen ulkopuolelle. (Veitola 2003.) Ruokatabuilla leikitellään myös televisiossa monissa – tosin ulkomaisissa – selviytyjä- ja eloonjäämissarjoissa, joissa kilpailijat voivat joutua

syömään vaikkapa toukkia tai sarjan kuvausmaan perinneruokia, mitkä herättävät kilpailijoissa ja katsojissa pääasiassa inhon tunteita.

Ruuan pyhyden aste on niin suuri, että yksittäisten ruokien tabuluonteisuuden lisäksi kokonainen ruuanhankinta voi olla kielloilla suojattu, mikä ilmenee juuri ruuanhankintäsääntöjä rikottaessa eli dyykatessa. Siitä syystä ruuan dyykkaajiin suhtaudutaan kuten muihinkin taburikkojiin eli leimaamalla heidät sosiaalisesti saastuneiksi, mistä seuraa yrityksiä palauttaa heidät takaisin kunnialliseksi todetun ruuanhankinnan pariin.

6.2. Onko ihminen sitä mitä syö?

Ihmisen asema ja paikka yhteiskunnassa on kautta historian perustunut hänen ruumiillisuuteensa. Niinpä kulttuuriset säännöt määräävät sen, mitä ihminen pistää suuhunsa ja mitä sieltä tulee ulos niin ravinnon, sanojen kuin äänienkin muodossa. (Anttonen 1999:39.) Ruoka on siten muutakin kuin konkreettista massaa, jota viedään suuhumme ravitsemukselliset tarkoitukset mielessä. Ruuan suhteen merkityksellisin vaihe on nimenomaan ruuan syöminen eli tapahtuma, jossa ruoka on suussamme ja sitä kautta matkalla syvemmälle ruumiiseemme. Silloin mielihyvän ja kylläisyyden tunteen synnyttämisen lisäksi ”*ruoka tunkeutuu minuuteemme, muokkaa meidän persoonallista ja sosiaalista identiteettiämme*”. Syöminen merkitsee sitä, että prosessit tapahtuvat meissä itsessämme eli ruumiimme sisällä. (Ilmonen 1993:217.)

Ruuan ja ravinnon yhteyden biologisiin, sosiaalisiin ja psykologisiin tekijöihin voi huomata jo eri uskontojen suhteutumisessa ruokavalioon. Tie hengellisyyteen kulkee siten ruumiin kautta Esimerkiksi buddhalaisuudessa yhtenä osana valaistumisen eli nir-

vanan saavuttamisessa on oikea ruokavalio tai ruuasta kokonaan pidättäytyminen. Vääränlainen ruoka saatetaan kokea siten henkisen kasvun esteenä. (Anttonen 1999:39)

Ihminen on psykosomaattinen olento, joten on selvää, että ravinto vaikuttaa sekä mieleen että kehoon. Jos ruokimme somaamme, kehoamme, jatkuvasti huonolla ravinnolla tai syömme yksipuolisesti, kehomme ilmoittaa tilastaan mielemme kautta. Ihmisen mieli on mittari, joka rekisteröi tapahtumat sekä ihmisessä itsensä että ulkomaailmassa. Jos syömme oikein ja terveellisesti, mielemme herkiytyy ja pystymme erottamaan tajuntamme eri vivahteita ja ilmiöitä, jotka kertovat elimistömme tilasta. (Johansson 1980:22.)

Juutalaisuuden ruokasäännöt, joita Mary Douglaskin (2000) on käsitellyt, perustuvat puolestaan Vanhan testamentin Mooseksen kirjoihin (3. Moos.11.), joissa annetaan ohjeita siitä, mitä ruokalajeja kaikista tarjolla olevista saa syödä. Kiellettyjä ”iljetyksiä” ja ”saastaisia” ovat muun muassa sika, jänis ja kameli. Tällä perusteella juutalaisille sallittua ravintoa nimitetään *kosheriksi* eli sallituksi. Koko sallittujen ja kiellettyjen ruokien systeemiä kutsutaan puolestaan *kashrûtiksi*. Näitä määräyksiä ei juutalaisuudessa perustella muilla syillä kuin Jumalan määräyksellä, ja se on tuntunut olevan riittävän painava syy. Tosin käytännössä monet juutalaiset ovat luopuneet tiukista kashrût-määräyksistä. (Illman 1999:154-155.)

Islamin pyhä kirja Koraani kehottaa ihmisiä syömään kaikkea, mikä on maan päällä sallittua ja hyvää, ja unohtamaan ruokaa koskevat tabut. Kielletyksi ravinnoksi Koraani määrittelee ”itsestään kuolleet eläimet, veren, sianlihan ja kaiken sellaisen eläimen lihan, jota teurastettaessa on lausuttu jonkun muun kuin Jumalan nimi”. Kielletyn ruuan syöminen ei ole rangaistava teko, mutta sen sijaan viinin juonti on rangaistuksen uhalla kielletty siitä aiheutuvien haitallisten seurauksien vuoksi. (Palva 1999:187.)

Mary Douglasin mukaan Mooseksen kolmannen kirjan – ja samalla logiikalla myös islamin – ruokasäännöillä on perustansa hygieniasäännöissä, koska pilaantuvasta ruuasta johtuvien sairauksien välttäminen ja rituaaliset välttämissäännöt kulkevat käsi kädessä. Hygieniasäännöt ja jokamiehen mikrobiologia määrittävät rituaalisia sääntöjä enemmän kuin tulee ajateltua. Sianliha on yksi herkimmin pilaantuvista ja pilaantuneena vaarallisimmista elintarvikkeista, joten sen välttäminen on siinä mielessä täysin loogista. (Douglas 2000:78.)

Ruokaan liittyviä ohjeita ja sääntöjä voidaan antaa myös laajemmassa mittakaavassa eli paastoamisen suhteen, mikä voi olla pidättäytymistä kaikesta ruuasta ja juomasta tai ainoastaan tietyistä ruokalajeista. Paastoamisen idea on laajalle levinnyt, ja siihen useimmissa kulttuureissa liitetään yliluonnollinen aspekti. ”Hän joka paastoo näkee unissaan ja visioissaan asioita, joita tavallinen silmä ei näe.” Paastoamista esiintyy erityisesti maagisten tai uskonnollisten seremonioiden yhteydessä. Toinen syy paastoamiselle on mahdollisen saastumisen estäminen. (Westermarck 1932:292-294.)

6.3. Ruuan valinnan vaikeus

Ihminen ei valitse kaikkea luonnon tarjoamaa ravintoa syötäväksi, vaan hän valitsee ruokansa jo mahdollisena koetun ravinnon joukosta. Tämä valinta on prosessi, jossa luonnon tarjoama ravinto muuntuu ruuaksi ja siten kulttuurin tuotteeksi. Valintaan vaikuttavat niin ekologiset, biologiset, fysiologiset, psykologiset kuin taloudellisetkin tekijät. Ennen kaikkea juuri *kulttuuri* määrittelee ja luokittelee ruuan osaksi maailman järjestystä eli joko syötäväksi tai syömäkelvottomaksi. Ruuan on oltava ensin ajateltuna hyvää ennen kuin siitä voisi tulla hyvää syötävää. Jos kulttuuri ja kieli eivät määrittele mahdollista ravintoa ruuaksi, se ei siten ole myöskään syötävää. (Mäkelä 2002:11.)

Filosofi Esa Saarisen mukaan ihminen kehittää itseään valintojensa kautta. Lähtökohtana on vaihtoehtojen olemassaolo, jotka mahdollistavat ylipäättään valinnat ja vaihtoehtojen välillä punnitsemisen. Vaihtoehtojen pohjalta kukin ihminen tekee valintansa, ja hyvinä pidettyjen valintojen kautta kaaosmaisena koettuun maailmaan muodostuu ymmärrettävä rakenne. Tämä voi tapahtua niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla. (Saarinen 1982:80.) Tilanne olisi luonnollisesti täysin toinen, jos vaihtoehtoja ei kerta kaikkiaan olisi lainkaan.

Ruuan valinnan kriteerit voi kärjistää kahteen näkökulmaan, itsekeskeisyyteen ja vastuullisuuteen, sillä perusteella, mihin syöjä kiinnittää ensisijaisesti huomionsa. Itsekeskeinen kriteeristö asettaa etusijalle ihmisen oman hyvinvoinnin, jolloin ruoka valitaan pääasiassa terveydellisiä seikkoja ajatellen. Jos ruoka valitaan ruokavalintojen seurauksia pohtien, tulee kyseeseen vastuullinen näkökulma. Silloin ruokavalinnat nähdään moraalisisina ja eettisinä valintoina, ja yksityisestä ruuan nauttimisesta ja kuluttamisesta tulee aktiivista ja poliittista. Samalla rakennetaan myös ihmisen omaa elämäntyyliä ja -politiikkaa. (Mäkelä 2002:27-28.)

Oman elämäntyylin rakentaminen ruokavalintojen kautta tulee selkeimmin esille vegaanien ja joissakin tapauksissa myös vegetaristien kohdalla, mutta myös dyykkausta ja sen mukanaan tuomaa mahdollisuutta moderniin keräilytalouteen voi lähestyä tältä kannalta. Valitsemalla ruuan poisheitettynä dyykkaaja todennäköisesti miettii ruokavalintojensa seurauksia, mutta ei välttämättä moraalisisessa mielessä, vaan seurauksien miettiminen saattaa käsittää esimerkiksi säästyneen rahan käytön samana iltana paikallisessa kuppilassa. Silloinhan etusijalla on ihmisen oma hyvinvointi. Toisaalta joillekin dyykkaajille

dyykkaaminen on tietoinen eettinen valinta, joten ruuan valinnan kriteerit vaihtelevat yksilökohtaisesti. Dyykkaajien ruokavalintojen syitä käsittelen tarkemmin luvussa 9.

6.4. Ruoka yhteisöllisyyden luoja

Kuten edellä mainittiin, ruokavalio saattaa merkitä paljon ihmisen identiteetille myös ei-uskonnollisissa yhteyksissä. Selkeimmät ja institutionalisoituneimmat esimerkit ovat veganismi ja vegetarismi, mutta identiteettiä voi rakentaa ruuan ympärille myös laajemmissa yhteyksissä.

Vaihtoehtoiset ruokakulttuurit tarjoavat mahdollisuuden nousta vallitsevaa ideologiaa vastaan. Käsite viittaa tällöin myös yhteiskunnalliseen ilmiöön eli vaihtoehtoisuuteen valtakulttuurin suosimille sovinnaisille toiminnoille. Vaihtoehtojattelu sisältää vastakulttuurin piirteitä, toisaalta myös samankaltaisuuksia valtakulttuurin arvojen ja normien kanssa löytyy. Vaihtoehtojatteluun sanotaan myös liittyvän pyrkimys määritellä valta uudelleen joko suorasti tai epäsuorasti. (Vaskilampi 1986:113.) Tämä tulee kyseeseen myös dyykkaamisen suhteen – monet dyykkaajat sanovat boikotoivansa nykyistä kultusyhteiskuntaa, joka laiminlyö ihmisiä niin globaalilla kuin paikallisellakin tasolla (N2, N3, N5, M2, M11).

Koska vaihtoehtokulttuuri sisältää elementtejä valtakulttuurista, se on vain joiltain osin ”vaihtoehtoinen”. Siksi myös vaihtoehtokulttuurin rajat ovat jokseenkin epämääräiset. Vaihtoehtoinen ruokakulttuuri kuitenkin tarjoaa ihmisille mahdollisuuden luoda omaa valtakulttuurista poikkeavaa identiteettiä, jonka avulla vahvistetaan yksilöllisyyttä ja alakulttuuriin kuulumista. Vaihtoehtojattelulla myös saatetaan rakentaa uudelleen luonnon ja kulttuurin suhdetta. Perinteisesti korkean jalostusasteen ruokalajit ovat kor-

keimmalle arvostettuja, koska ne on pisimmälle työstettyjä eli syvällä kulttuurin piirissä, eivätkä ne siten enää edusta luontoa. Vaihtoehtoisessa ruokavaliossa sen sijaan luonnosta ja luonnonmukaisuudesta tulee arvoja sinänsä. Luonnonmukaisuuden tavoittelun avulla luodaan samalla eroa kaupungistuneelle elämäntavalle ja jollakin tasolla ihannoitetaan entisaikaista elämäntapaa. (ibid.)

1990-luvun ympäristöliikkeen tunnusomaiseksi piirteeksi muodostui ruuan poliittisoiminen, mikä näkyy juuri ”erikoisruokavalioiden” muodossa eli vegetarismien ja veganismien suosiossa. Ruokaan liittyviin kysymyksiin otettiin muutenkin hanakasti kantaa. Liikედinnässä toimivat aktiivit sanoivat painavan sanansa koskien niin geenimuunneltua ruokaa, luomu- ja lähialueruokaa kuin pikaruokaakin. Viimeisimpänä innovaationa voinee pitää dyykkausta. Huomio keskittyy siihen, kuinka ruualla on keskeinen merkitys ihmisten elämässä ja vanha hokema ”henkilökohtainen on poliittista” toteutuu myös ruokaan liittyvien valintojen kautta. (Peltokoski 2003:106-107.) Jukka Peltokoski viittaa Klaus Ederiin, joka on huomauttanut, että ruoka on kuulunut aina läheisesti keskieu-rooppalaisiin vastakulttuureihin, varsinkin niihin, joissa etsitään vaihtoehtoisia luontosuhteita. Koska ruoka kuuluu samanaikaisesti sekä luontoon että kulttuuriin, on ruuan kuluttamisen avulla mahdollista määritellä omanlaisensa luontosuhde. (Eder 1996:152-154.)

1990-luvun neljännen aallon liikედinnässä vastakulttuurista kollektiivista identiteettiä luotiin vegetarismien ja veganismien kautta. Vastakulttuurista identiteettiä ruokavalion avulla on kuitenkin luotu jo paljon aiemmin. Esimerkiksi keskiajan kristinusko kielsi tiettyjen eläinten lihan käytön, erityisesti hevosen lihan syömisen, jota ei edes syöty eteläisessä Euroopassa, mutta mikä tiedettiin olevan pakanallisten heimojen uhrattavaa,

seremoniallista ruokaa. Tämä ”epäkristillinen” käsitys lienee säilynyt nykypäivään asti, kirjoittaa Edward Westermarck ensimmäistä kertaa vuonna 1908. (Westermarck 1926:335.)

Ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun mukaan ruuan kulutusta ja valintaa säätelee ennen kaikkea maku, joka riippuu niin vallitsevasta muodista, vartaloihanteesta kuin ruuan vaikutuksesta vartaloon. Maulla on tärkeä tehtävä ihmisen elämäntyylin ja sitä kautta lopulta yhteiskuntaluokkien määrittelemisessä. Jokaisella yhteiskuntaluokalla on oma ”oikea” makunsa, jonka omaksuminen takaa sen, etteivät esimerkiksi ruuan suhteen tehdyt valinnat ole ristiriidassa laajemman elämäntyylin kanssa. (Bourdieu 1984:173, 190.)

Ruokaankin liittyvä hyvä maku luo ja ylläpitää ainakin Ranskassa yhteiskuntaluokkia ja sosiaalisia identiteettejä, mutta ruuan ympärille voi myös rakentua – tai voidaan rakentaa – kokonainen kansallinen identiteetti. Jokaisella kansakunnalla on omat kansalliset ruokansa ja ruokatarvikkeensa, joka usein jakaantuvat vielä alueittainkin. Näinhän on Suomessakin. Semiootikko Roland Barthes on määritellyt kuuluisaa ranskalaista ruokakulttuuria tuloksella, että ranskalaisuuden ravitsemuksellinen merkki on pihvi ja ranskalaiset perunat. Ranskalaisuus rakentuu myös ”toteemijuoman” eli viinin ympärille, jolla on hyvin erikoislaatuinen asema ranskalaisuudessa yhdessä lukuisten juustojen kanssa. Briteillä saman tehtävän ajaa fish and chips -ateria. Erot näiden naapurimaiden välillä tuli ilmi esimerkiksi Euroopan unionin ruokalainsäädäntöä säädettäessä, jolloin kansallisuus tuntui kiteytyvän toistaan poikkeavien ruokakulttuurien ympärille. Silloin brittiläiset valtalehdet määrittelivät ranskalaiset muun muassa valkosipulinhajuisiksi juustonsyöjiksi, jotka valtaavat Brittein saaret halpa-arvoisella ruuallaan. (Lupton 1996:25-26.)

6.5. Voiko ruokaan luottaa?

Sellainen yhteiskunta, joka ei millään tavalla antaisi ohjeita ja sääntöjä sen suhteen, mitä ruokaa saisi syödä ja mitä ei ja ei luottaisi tarjolla olevaan ruokaansa, ei voisi edes säilyä hengissä. Aiemmin huomiota kiinnitettiin etenkin ruuan pilaantumiseen ja riittävyyteen, nykyisin huomio kiinnittyy etupäässä ruuan laatuun ja turvallisuuteen sekä myös pohditaan enemmän ruokaan liittyviä eettisiä kysymyksiä. (Gronow 1998:1.)

Viime aikoina kuluttajat ovat joutuneet seuraamaan useiden ruokakriisien käsittelyä, jolloin on herännyt kysymys, mitä enää uskaltaa syödä. Ruoka voi aistinvaraisesti vaikuttaa syötävältä, mutta siitä huolimatta se voi olla pilalla. Nykyihmisen voi sanoa olevan jopa ylitietoinen syömiseen liittyvistä riskeistä, jotka ovat toisaalta sosiaalisesti konstruoituja, toisaalta biologisia tosiseikkoja. (Mäkelä 2002:31.)

Claude Fischlerin mukaan modernin ihmisen ruuan valinnasta on tullut ongelma, jossa ihmisen tarpeiden ja halujen suhde on epäselvä. Tämä ongelma näkyy muun muassa siinä, että ihminen ei enää selvästi tiedä, kuinka paljon pitäisi syödä, mitä ja milloin. Ihmisen kaikkiruokaisuus aiheuttaa ongelmia: samalla kun ihminen kaipaa vaihtelua ruokavalionsa, hän on varuillaan uuden ja tuntemattoman ruuan sisältämien vaarojen vuoksi. (emt.:16.)

Voiko ruokaan siis luottaa näinä vaarallisina aikoina? Ruokaan ja syömiseen liittyvät pelot ja huolet ovat olleet aika ajoin esillä erilaisten ruokakriisien muodossa. 1990-luvulla ympäri Eurooppaa riehuivat niin hullun lehmän tauti kuin suu- ja sorkkatauti sekä useampia pienempiä ja paikallisempia potentiaalisia riskejä. Myös geneettisesti muunneltu ruoka sekä lisäaineet herättävät luottamuspulaa. Ihmiset tuntuvat menettä-

neen uskoaan puhtaaseen ja vaarattomaan ruokaan, ja samalla luomu- ja lähiruoka-ajattelu ovat saavuttaneet suosiota. Luomuruualla tarkoitetaan ruokaa, joka on valvotusti tuotettu ilman torjunta-aineita ottaen ympäristöseikat sekä mahdollisten eläinten hyvinvointi huomioon. Lähiruoka-ajattelussa ruoka pyritään tuottamaan mahdollisimman lähellä kuluttajia, jotta ketju tuottajalta kuluttajalle lyhenisi ja ruuan laatu paranisi. (ks. Gronow 1998.)

Koska kuluttajan on mahdotonta käytännössä varmistua ruokansa sisältämistä ainesosista, on hänen vain luotettava asiantuntijaan, joka kertoo ruuan olevan syötävää. Potentiaaliset vaaranaiheuttajat ovat silmien, korvien ja nenän ulottumattomissa, ja mahdollinen vaarakin aiheutuisi useimmiten vasta pitkäaikaisen käytön seurauksena. Epäluottamus ruokaan johtuu sosiologien mukaan ruokakulttuurin *detraditionaalistumisesta*: aiemmin ruokakulttuuri oli lähes muuttumaton ja pysyvä, mutta nykyisin kaikki muuttuu nopeaan tahtiin. Kuluttaja jätetään oman onnensa nojaan ruokaa valitessaan. (Gronow 1998:1-2.)

Ruokaepävarmuuteen voi suhtautua kolmella tavalla. Ensinnäkin julkisten ruokakamujen ja -pelkojen avulla voidaan vakiinnuttaa pysyvää ruokakulttuuria. Nämä ruoka-huolet esiintyvät muoti-ilmiön kaltaisena: ne tulevat julkisuuteen aivan kuin uutena ilmiönä ja katoavat jonkin ajan kuluttua. Ilmiöt esiintyvät yksitellen, mistä syystä ruokakulttuuri pystyy vakiintumaan. Esimerkiksi hullun lehmän taudin levittäessä hysteriaa pystyi kieltäytymään naudanlihasta ja etenkin brittilehmien lihasta, ja tuntemaan olonsa turvalliseksi kaikkien muiden elintarvikkeiden suhteen. Ruokapelot toimivat siten negatiivisen muodin tavoin – ei kerrota, mikä ruokalaji kulloinkin on muodissa, vaan ainoastaan mikä on *passé*. (ema.:3.)

Toinen selviytymistapa ruuan aiheuttamasta epävarmuudesta on pitäytyminen fundamentalismissa. Silloin luodaan itselle joukko selkeitä sääntöjä ja ohjeita, joita noudatetaan kaikissa ruuan valintaan liittyvissä kysymyksissä. Tästä voi toimia esimerkkinä vegetarismi tai veganismi. Ruokakaupassa – tai kaupan jäteastioilla – käyminen helpottuu, kun tietää, ettei koriin kopsahda lihaa tai yleensääkään eläinperäisiä tuotteita. Valinnan mahdollisuus kapenee huomattavasti. Jukka Peltokoski (1999) on tosin kritisoinut väitettä vegaanien fundamentalismista, koska hänen mukaansa vegaanit käytännössä joutuvat päivittäin vaikeiden valintojen eteen sen suhteen, mitkä ruuat täyttävät kelpoisuus-kriteerit. Erilaisten -ismien ohella myös moderni luonnontiede voi tarjota kuluttajille selkeän ruuanvalintanormin. Kyseessä saattaa olla esimerkiksi lääketiedettä apuna käyttäen luotu ruokavalio, mitkä toisaalta noudattavat muotivirtauksia siinä missä kaikki muutkin. (ema.:4.)

Kolmanneksi selviytymisvaihtoehdoksi muodostuu edellisiin verrattuna suhteellisen laimea malli eli sopeutuminen. Tällöin ihminen noudattaa joitakin rutiineja, mutta on samalla avoin erilaisille kokeiluille ja muutoksille. Mahdollisista muutoksista ei kuitenkaan aiheudu erityistä pelkoa tai huolta huomisesta. Sosiologian klassikoiksi luettava Georg Simmel pitää tällaista vahvaa yksilöllisyyttä, joka ei turvaudu fundamentalismiin tai joudu paniikkiin kriisien uhatessa, varattuna vain poikkeusihmisille kuten neroille tai suurille taiteilijoille. Tämän ihmisjoukon ulkopuoliset joutuvat tyytymään vaatimattomampaan versioon eli tyylyttelyyn. Silloin meistä jokainen voi suhteellisen vapaasti kehittää oman elämäntyylinsä pitäen sisällään myös ruuan ja syömisen. Tämä tyyli on sekä yksilöllinen että yhteisöllinen. Kaikkien ei tarvitse pitää samoista asioista, mutta todennäköisesti myös yhteistä makua löytyy. (ema.:5.)

7. Käytännön toimiin

Tapaus I:

Dyykkaamaan lähdettiin kahdestaan keskiviikkona puoli kymmeneltä illalla. Kotoa otettiin mukaan muovipusseja, muita varusteita kuten käsineitä ja taskulamppua ei ollut etsinnöistä huolimatta saatavilla. Liikkeelle lähdettiin, kun tiedettiin kaupan henkilökunnan poistuneen ja vasta poisheitettyjen ruokien olevan pinnalla. Paikat valittiin niiden läheisyyden vuoksi.

Ensimmäisen kaupan biojäteastia oli täynnä hedelmiä: appelsiineja, omenoita, eksoottisia hedelmiä sekä leipomotuotteita. Välissä oli kaalinlehtiä, minkä vuoksi ruuat olivat puhtaita eikä astia haissut yhtään. Syvemmällä oli kukkia ja multaa, minkä vuoksi pohjalta ei otettu mitään. Muita kuin biojätteitä ei tutkittu.

Läheiseltä parkkipaikalta nuori mieshenkilö huusi ”löytyykö tuoretta?” auton takapenkiltä, johon vastattiin myöntävästi. Lisäksi lenkkeilijä hölkkäili ohi muuttaman metrin päästä, mutta katsoi tietoisesti toiseen suuntaan.

Seuraavassa paikassa oli useampi biojäteastia. Pari astiaa oli tyhjiä, yhden pohjalla oli läskiä ja lihanpaloja, jonka vuoksi astia haisi etovasti. Lopuissa astioissa oli käyttökelpoisia vihanneksia kuten selleriä ja palsternakkaa sekä hedelmiä. Haju oli voimakas myös näissä astioissa, sillä pohjalla oli ilmeisesti suolakurkkuja.

Kauempana tiellä liikkui ihmisiä, mutta he eivät kiinnittäneet huomiota juurikaan. Kerran koiranulkoiluttaja pysähtyi tarkkailemaan hetkeksi.

Yhteensä saimme saaliiksi noin kaksi muovikassillista hedelmiä ja vihanneksia, vaikka toinen valitsi mukaan ottamansa ruuat laadullisista syistä tarkasti. Aikaa meni yhteensä noin 40 minuuttia. (KP1.)

Tapaus II:

Läksimme liikkeelle kahdestaan pari tuntia kauppojen sulkemisajan jälkeen sunnuntaina kahdeksalta. Varusteina oli muovikasseja, taskulamppu ja muoviset käsineet.

Ensimmäisen paikan biojätteissä oli isoja lihanpalasia, jotka haisivat voimakkaasti. Muissa pöntöissä oli lohenvyrstöjä ja -perkuujätteitä, jotka myös haisivat, sekä paleltuneita vihanneksia.

Toisessa paikassa biojätteiden pohjalla oli sipulinvarsia. Kolmannen paikan biojätteissä oli tomaatteja ja sitrushedelmiä, mutta kuten ensimmäisessä paikassa rekin olivat paleltuneita. Neljännessä paikassa biojätteiden koostumus oli leipomutuotteita, parsakaalia ja suolakalaa. Se oli sekä visuaalisesti että hajunsa perusteella hätkähdyttävää.

Aikaa dyykkaukseen meni noin tunti. Mukaan emme ottaneet mitään sekä laadullisista että periaatteellisista syistä johtuen. Ohikulkijoista kukaan ei kiinnittänyt huomiota toimintaamme, vaikka heitä meni ohitsemme. (KP2.)

7.1. Dyykkausretkelle

Eniten vaikeuksia dyykkaamisessa aiheuttaa ensimmäiset dyykkauskerrat (www6, N6, M3, M11). Silloin toisten ihmisten esimerkki koetaan erityisen tärkeäksi. Toisten dyykkaajien antamat konkreettiset vihjeet tai ”kädestä pitäen” opastaminen madaltaa kynnystä dyykkauksen aloittamiseen ja siten myös yksin toimimiseen. Tämän on havainnut myös Roskaruokailijat, joka ensimmäisenä toimintavuotenaan järjesti opastettuja dyykkausmatkoja ja jonka sähköpostilistan yhtenä tarkoituksena on dyykkausseuran etsiminen (Aro-Heinilä 2003).

Mä olin kavereitten kanssa dyykkaamassa ja sitten tajusin, että oho, näinhän sen pitääkin mennä. [...] Olin mä muistaakseni sitä jo ennemmin miettinyt sillon, kun mutta en ollut vain lähtenyt. Se oli vain sellanen viimeinen sysäys, että sitte ajattelin, että mikäs siinä. (M8)

Alkuhan on aina hankalaa. Dyykkaamisen perustelut pitää olla jo tässä vaiheessa selvästi itsellä mielessä, sillä perusteluihin tukeutumien antaa itselle rohkeutta ylittää poisheitetyn ruuan ottamiseen tarvittava kynnyks. Dyykkaajiin liitettävät negatiiviset mielikuvat sekä jonkinlainen vastenmielisyyden tunne eivät ole helppoja syrjäyttää mielestä.

Se on erittäin iljettävää dyykata yksin. Siinä se on kaikist.. kaikista eniten joutuu hakemaan rohkeutta itsestään. Se huomattavasti vähentää sitä epämiellyttävää häpeän tunnetta mitä enemmän siinä on ihmisiä. (M11)

En kuitenkaan vielä ole onnistunut saamaan heitä [isosiskoja] käymään viereisen kaupan roskiksilla –kynnys on siis kuitenkin melko korkea ja tähän liitetään luuserin leima. (N6)

Epämiellyttävästä tunteesta kokee pääsevänsä yli heti sen jälkeen, kun on päässyt pois roska-astioiden läheisyydestä. Dyykkaamisen aiheuttaman jännityksen vuoksi onnistuneesta dyykkauksesta saa jonkinlaisen hyvän olon tunteen oikeaksi kokemastaan mutta yhteisön sääntöjä rikkovasta toiminnasta, mikä motivoi jatkamaan dyykkausta. (M7, M11)

Ongelmallista dyykkauksen aloittamisessa on myös epätietoisuus käytännön asioista. Koska tavallisesti ihmiset jättävät kauppojen takapihoilla liikkumisen vähemmälle, ei välttämättä tiedetä, missä roskikset ovat tai mitä mikin niistä sisältää. Mahdolliset aidat ja lukot tuovat myös lisää epätietoisuutta. (M7, www6)

Dyykkausmatka alkaa valmistautumisella. Vaatetuksen olisi hyvä olla dyykkaamiseen soveltuvaa, koska vaatteet saattavat likaantua (N2, N3, N6, M2, M8). Jotkut dyykkaajat varustautuvat myös erityisillä käsineillä (N2, N3, N4, N6, M4, M8, M9). Mukaan otetaan useampia muovipusseja eri laatujen pakkaamista varten sekä isompi laukku reppu (N1, N2, N3, N4, N5, N6, M1, M2, M3, M4, M6, M7, M8, M11), sekä taskulamppu (N1, N4, N6, M1, M2, M3, M4, M5, M8). Oleellista tuntuu olevan myös polkupyörällä liikkuminen (M1, M2, M5, M8, M9, M11).

Dyykkaamisen käytäntöä säätelevät pitkälti käytännölliset syyt. Kohteiksi pyritään löytämään kodin lähellä olevien kauppojen seka- ja biojäteastioita, joihin on helppo päästä (N2, N6, M2, M6, M7, M8, M9). Liikkeelle lähdetään mieluiten kauppojen sulkemisaian tienoilla, jolloin tuoreet ruuat ovat pinnalla ja hyvässä kunnossa (N3, N4, N5, M1,

M5, M6, M8, M9). Toisaalta dyykkaamisajankohdaksi mainitaan myös yö, jolloin kyse ei enää niinkään liene hyväkuntoisten elintarvikkeiden löytäminen vaan toisten ihmisten vältteleminen (N2, M3). Tosin jo heti kaupan sulkemisajan jälkeen liikuttaessa pienenee myös kaupan henkilökunnan kohtaamisen mahdollisuus, minkä jotkut dyykkaajat kokevat vaivaannuttavana (N3, M7, M8). Suhtautuminen ulkopuolisiin kuten kaupan henkilökuntaan tai ohikulkijoihin vaihtelee. Jos ei ole dyykannut pitkään tai toimii yksin, halutaan toimia ulkopuolisten silmiltä piilossa. Toisilla, jo jonkin verran kokeneemmilla dyykkaajilla (N1, N6, M6, M4, M11) ei sen seikan suhteen tuntunut olevan mitään ongelmaa, minkä vuoksi he voivat tutkia jäteastioiden sisältöä mihin aikaan päivästä tahansa.

Et alotettiin sillai et me dyykattiin vain kauppojen sulkemisajan jälkeen ettei me jouduttais kohtaamaan niitä pelottavia kaupan henkilökuntaan kuuluvia ihmisiä koska se on tosi hävettävää se touhu. [...] Ja se on huomattavasti pienempi se [epämiellyttävä] tunne kun tietää et sieltei voi tulla kaupan henkilökuntaa kun kauppa on kiinni ja siellä ei ole ketään. (M11)

Ennen kaikkea kokemus auttaa dyykkaamisen käytännön suhteen. Ajan myötä oppii tietämään hyvät dyykkausajat ja -paikat sekä sen, kuinka paljon ruokia kannattaa ottaa mukaansa (N1, N3, N4, N5, M1, M3, M4, M5). Toisinaan saatetaan tutkia myös kauppana sijaitsevia tai kulkureitin varrella olevia astioita, joiden tiedetään olevan hyviä kohteita poisheitetyn ruuan määrän vuoksi. Periaatteellisella tasolla ihanne tosin olisi, ettei käyttökelpoista ruokaa löytyisi poisheitettynä lainkaan (N1, N6, M3).

Tavallinen kauppalistani on: tomaattia, kurkkua, leipää, juustoa, sienä, porkkanaa, herneitä, sinappia, ketsuppia, muita mausteita, paprikaa, linssejä, soijasuikaleita ja näitä kaikkia etsin myös roskiksista. Kaikenlaisia mausteita, linssejä, soijasuikaleita ja herneitä vaille olen kaikkia edellä mainittuja löytänyt. (M4)

Poisheitetyistä ruuista etsitään niitä elintarvikkeita, joita muutenkin käytettäisiin. Dyykkaaminen on siinä mielessä kuin kaupassakäyntiä. Useimmiten dyykkaajat toivoisivat

löytävänsä hedelmiä ja vihanneksia sekä leipää ja maitotuotteita, joita myös kerrotaan löytyvän (N1, N2, N3, N4, N5, N6, M1, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M11). Toisinaan poisheitettyjen ruokien joukosta löytyy erikoisempiakin tuotteita, joita otetaan mielellään myös mukaan (N1, N4, N6, M1, M2, M6, M8).

Käytännössä voi löytyä mitä tahansa, kuten suklaamunia, ananaksia, 20 pakettia kahvia tai kaakaota, soijajäätelöä, pakastepizzoja – Unelmapäivänä kaupan pakastin on hajonnut ja roskikset ovat pullollaan tuoretta kamaa. (N4)

Dyykkaajista osa etsii syötävää nimenomaan biojätteistä (M6), toiset puolestaan tutkivat vain sekajätteiden antimia (M1, N4). Yleisempää lienee kuitenkin dyykkaaminen molemista jäteastioista (M2, M7, M8, M11). Sekajätteiden etuna on, että ruuat ovat pakattuja muoviin ja siten puhtaampia, mutta dyykkaaminen on käytännössä vaikeampaa astioiden koon vuoksi (M8). Periaatteessa biojätteitä ei saateta dyykata sen vuoksi, että ne ovat menossa kompostoitavaksi, ei siis kuormittamaan kaatopaikkoja (M1). Toisaalta sekajätteiden käyttöä voidaan perustella silläkin, että muoviin pakatut sekajätteet vaikuttavat biojätteitä puhtaammilta ja siksi käyttökelpoisimmilta (N2, M5). Jos kaupat selkeästi erottelevat biojätteet ja sekajätteet, on dyykkaaminenkin tavallaan helpompaa (M1). Erilaisiin käytäntöihin saattaa tosin vaikuttaa myös eri paikkakuntien jätehuoltojärjestelmät.

Toivoisin löytyvän tuotteita, joissa on pakkaukset päällä, koska biojäteastioista on aika ällöä ottaa mitään. (N2) Inho biojäteastioita ja erityisesti niiden hajua kohtaan on ymmärrettävää. [...] Ei kuitenkaan pitäisi heittää lasta pesuveden mukana: pilaantuneen ruuan joukossa on yleensä muoviin pakattuja herkuja. (Knuutila 2001)

Dyykkaamisena voidaan käsittää myös osittain syötyjen ruoka-annosten syömisen esimerkiksi ruokaloissa tai yleisötapauksissa (M2, N1). Tämä dyykkaamisen muoto tuntuu vaativan erityistä asennetta, eikä se vaikuta kovinkaan suosituksi. Jos ruoka on kyp-

sennettyä, onko sitä vaikeampi dyykätä? Mary Douglasin mukaan kypsennetty ja kypsennämätön ruoka erotellaan toisistaan saastuttavuutensa suhteen, koska kypsennetty ruoka on mahdollinen saastumisen välittäjä, kun taas kypsennämätön ei ole. (Douglas 2000:83.) Aistit ja terve järki määrittäneet tässäkin tapauksessa ruuan syömisen tai syömättä jättämisen.

Poisheitetystä ruuista ei oteta mukaan kaikkea, vaan elintarvikkeet valikoidaan aatteellisista ja laadullisista syistä jo paikan päällä. Periaatteessa poisheitetyn ruuan pitäisi olla käyttökelpotonta, mutta kaupat joutuvat heittämään ruokiaan pois Suomen terveyslain säädännön vuoksi eli parasta ennen -päiväyksen umpeuduttua sekä liian suurien tilausten vuoksi. Poisheitetyissä ruuissa voi siten olla monta päivää käyttöaikaa virallisestikin, mitä tarkastellaan varsinkin leivän sekä maitotuotteiden ja lihaa sisältävien ruokien suhteen (M4, N4). Valinta tapahtuu ennen kaikkea luottaen omiin aisteihin poisheitetyn ruuan laadun suhteen (N2, N3, N4, M1, M3, M8). Koska ruokaa hytyy runsaasti, on myös varaa olla nirso sen suhteen, mitä ottaa mukaansa. Mikäli elintarvikkeet vaikuttavat pilaantuneilta tai ovat homeessa, ne jätetään suosiolla ottamatta (N1, N3, N4, N5, N6, M1, M2, M3, M4, M5, M6, M7, M8).

Ihmisellä on edelleen tallella aistit. Ruoan syötäväksikelpoisuuden määrittäminen on yllättävän helppoa. Kuitenkin roskiksilla tarjonta ylittää kysynnän monisat kertaisesti. Saa siis olla kranttu ja ottaa vain parhaita paloja. (M1) Yleensäkin vältän koskemasta mädäntyneeseen ruokaan tai epämääräisiin, tahmeisiin aineisiin ja nesteisiin. (M2)

Koska useat dyykkaajat ovat kasvissyöjiä tai vegaaneja, he eivät ota mukaansa lihaa, kalaa tai maitotuotteita (N1, N2, N3, N4, N6, M1, N3). Poisheitetty ruoka saattaa myös mahdollistaa monipuolisemman ruokavalion kuin aiemmin, sillä kun ruuat on heitetty pois, ei enää välitetä ruuan tuotantomenetelmistä (N1, N6, M2, M3, M4, M5, M7,

M11). Silloin vegaanillekin maistuu liha ja kala, sekä mahdollisessa kulutusboikotissa oleville tuotteille kuten eksoottisille hedelmille ja tavanomaisesti tuotetuille elintarvikkeille löytyy noutajansa. Ruokavalio saattaa muodostua monipuolisemmaksi myös taloudellisista syistä.(M1)

Olen syönyt paljon enemmän hedelmiä, juuri banaaneita, koska dyykatussa ei tarvitse ajatella ekologisia tai ihmisoikeudellisia (Chiquitan tai Dolen plantaasit) seikkoja. (N6)

Dyykatut ruuat ovat usein muuttaneet ruokavaliota – joko kasvissyönnistä sekaravinoksi tai päinvastoin. Jotkut miettivät terveydellisiä seikkoja myös ravitsemuksen perusteella. Mukaan ei välttämättä oteta esimerkiksi lihapiirakoita tai vaaleaa leipää niiden vähäisen ravintoarvon vuoksi. (N6, M5)

7.2. Puhdistautumispakko

Dyykatut ruuat käsitellään aina jollakin tavalla ennen käyttöä. Kotona ruuat pestään ennen käyttöönottoa, mikäli se on vain mahdollista (N1, N4, N5, N6, M2, M4, M5, M7, M8, M9). Ruokaa valmistettaessa erityisesti dyykatut elintarvikkeet pyritään joko keittämään tai muuten kypsentämään (N5, N6, M1, M4, M11). Mikäli vihanneksissa ja hedelmissä on pilaantuneita kohtia, ne poistetaan ja loput käytetään normaalilla tavalla (N5, M9). Puhdistamiskeinona saatetaan käyttää myös ruokien pakastamista (N6). Ensimmäisillä dyykkauskerroilla ruokia pestään ja käsitellään huolellisemmin kuin myöhemmin, koska alussa jännitetään enemmän terveydellisiä riskejä. Mikäli terveydellisiä ongelmia ei esiinny, käsittelyn määrä vähenee (M8, M11). Kenellekään informanteista ei tosin ole tullut terveydellisiä ongelmia dyykatuista ruuista pientä vatsankipristelyä lukuun ottamatta (M3).

Pesen järjestelmällisesti kaikki pesemisen kestävän. Kuorin ja/tai paistan kaikki mahdollisuuksien mukaan. Ilman pussia dyykkaamani leivät pakastan ja lämmitän uunissa. (M4)

Vaikka dyykkaajien mielessä on lähinnä terveydelliset seikat ja bakteereista eroon pääseminen ruokaa kypsennettäessä, Mary Douglasin mukaan pesemisellä ja kuumentamisella halutaan varmistaa ruuan käyttökelpoisuus myös psykologisessa mielessä. Pesemisen ja kypsentämisen avulla ruoka selkeästi erotellaan rituaalisesti epäpuhtaasta ennen ruuan päästämistä ruumiiseen. Tällaista rituaalia käytetään, mikäli epäillään ruuantuotamisketjussa olevan epäpuhtaita lenkkejä. (Douglas 2000:198.)

Puhdistautuminen todistaa myös ruuan pyhyttä. Roska-astioissa ruoka on joutunut ikäisen jätteen pariin. Koska ruoka koetaan pyhänä ja siksi puhtaana, on se puhdistettava ennen käyttöä myös rituaalisesti. Dyykattua ruokaa puhdistettaessa ja kypsennettäessä ruualle palautetaan jo sen kertaalleen menetetty syötävän ruuan identiteetti. Koska dyykatessa ihmisen on luotettava itseensä ja aisteihinsa, hän samalla palautuu takaisin luontoon kulttuurin parista. Ruoka puhdistetaan ja kypsennetään osaltaan myös siksi, että se palautuisi takaisin kulttuuriksi ja jotta ihmisestä itsestään tulisi kulttuuriin pariin kuuluva ruuanlaittovälineitä käyttävä ihminen.

Monia dyykkaajia huolestuttaa varovaisuudesta huolimatta mahdolliset terveydelliset ja muut käytännön riskit kuten menettelytavat vartijoiden ja kauppiaiden suhteen (www6, M4, M7). Terveydellisistä riskeistä huolehtiminen on ymmärrettävääkin, sillä ovathan dyykkaajat samanlaisen hygieniakasvatuksen läpikäyneitä kuin kuka tahansa suomalainen. Esimerkiksi eläinoikeusjärjestön keskustelupalstalla huolehditaan sekä mahdollisista terveysriskeistä että juridisista seikoista (www6).

Ruokatarvikkeet käytetään normaaliin tapaan puhdistamisen jälkeen. Dyykattujen elintarvikkeiden käyttöaika on tosin vain pari päivää. Jos satunnaisen suuruudenhulluuden tai hyvän dyykkauspaikan vuoksi poisheitettyjä elintarvikkeita on tarttunut mukaan paljon, on suoranainen pakko jakaa niitä muille, lähinnä ystäville ja sukulaisille, ellei halua kuormittaa omaa biojäteastiaansa (N1, N2, N4, N6, M3, M4, M7).

Missä tilanteissa dyykkaava ruuanlaittaja kokee velvollisuudekseen kertoa tarjolla olevan ruuan olevan peräisin roska-astiasta? Entä onko tilanteita, jolloin dyykattua ruokaa ei haluta tarjota lainkaan? Ruokailutilanteessahan saastumisriski on suurimmillaan (Douglas 2000:83). Jos dyykatuista ruuista laitetaan ruokaa toisille, koetaan velvollisuudeksi kertoa ruokien olevan dyykattuja (M6, M8, M9, M11). Siinä tapauksessa ruuanlaittaja kokee itsensä ja tarjoamansa ruuan mahdollisena saastuttajana, jonka vuoksi hän sysää vastuun ruuan syöjälle itselleen.

Jos vaikka [muille ihmisille] kokkaa ruokaa, niin siinä vaiheessa minun etiikka sanoo, että siinä vaiheessa pitää paljastaa, niin että tämä on muuten dyykattua ruokaa, että haluatko syödä. (M6)

Erikoisryhmäksi dyykatun ruuan suhteen voi ajatella lapsia, jotka eivät itse pysty päättämään sitä, mitä ruokaa suuhunsa laittavat (M9, M11). Silloin vastuu ruuan laadusta on yleensä vanhemmilla, ja silloin vanhempien katsotaan olevan oikeutettuja tietämään, jos ruoka on dyykattua. Sekin toisaalta riippuu ruokalajista. Jos ruoka on selkeästi kunnossa olevaa kuten pakatut karkit tai leipä, sitä uskalletaan antaa myös lapsille ilman erityistä lupaa vanhemmilta.

Itse olisin hyvin varovainen asian [lapsille tarjottavan ruuan] suhteen. Vihanneksia ja hedelmiä uskaltaisin hyvin antaa myös lapsille, sillä ne ovat jalostamattomia ja niistä näkee pilaantuneisuuden ja ne voi pestä hyvinkin tarkasti jos haluaa.

Leipää uskaltaisin antaa myös, mutta muut tuotteet ovat asia erikseen. (Luoma 2003.)

Lasten vanhemmilla on sosiaalinen ja moraalinen velvollisuus huolehtia lapsistaan. Huolehtimiseen kuuluu luonnollisesti myös lasten ruokkiminen. Mikäli vanhemmat eivät hoida velvollisuuksiaan, heitä rankaistaan moraalisella suuttumuksella toisten ihmisten toimesta tai pidemmälle vietyinä yhteiskunnan taholta. (Lupton 1996, 41.) Siksi on ymmärrettävää, että lapsille ei dyykattua ruokaa tarjota ilman vanhempien suostumusta, mikäli on olemassa pienikin mahdollisuus, että ruoka olisi pilaantunutta.

Jos dyykatusta ruuasta laitetaan ruokaa, koetaan velvollisuudeksi kertoa ruuan olevan dyykattua myös siitä syystä, että ihmiset – ja etenkin lapset – tajuaisivat, että sillä tavalla pystyy hankkimaan täysin syömäkelpoista ruokaa. Kyseessä on tällöin pikemminkin valistuksellinen näkökulma. (M8, M9, M11.)

8. Likainen järjestelmä

lika 1. jnk esineen pintaan tarttunut, kertynyt, harvemmin jhk aineeseen sekaantunut vieras aine, joka tekee sen epäpuhtaaksi; vrt. saasta, loka, kura, rapa, törky, tahra

2. kuv. vars. siveellisestä turmeltuneisuudesta, alennustilasta, häpeästä, vrt. saasta (NS s.v. lika.)

Lika on jollakin tavalla epämääräinen käsite. Kuten edellisestä lainauksesta voi havaita, lialla on dualistinen luonne. Lian kriteerit täyttyvät niin konkreettisesti esimerkiksi tahraina vaatteissa kuin moraalisisessa mielessäkin paheksuttavana pidetyn toiminnan muodossa.

Mary Douglasin mielestä käsityksemme liasta edellyttää aina järjestystä. Siten lika on se ulkopuolelle jäävä ominaisuus, mikä ei sovi järjestelmään vaan pikemminkin uhkaasitä. Sen vuoksi ihmiset kokevat parempana poistaa tämän järjestystä uhkaavan elementin omalle paikalleen – paikkahan voi olla tapauskohtaisesti mikä tahansa. Douglasin mukaan lialla ei siis tarkoiteta pelkästään bakteerimassaa. (Douglas 2000:85-86.)

8.1. Lian symbolisuus ja moraalittomuus

Käsityksemme liasta muodostuu sekä hygieenisyyden että vakiintuneen järjestyksen ylläpitämisestä. Länsimaissa on taipumus pitää puhtautta nimenomaan hygieenisenä asiana, mikä pohjautuu mikrobiologisiin tutkimuksiin tauteja aiheuttavista bakteereista. Lian symbolista perspektiiviä ei mielellään oteta huomioon lainkaan, sillä ajatusta symbolisesta liasta pidetään liian primitiivisenä ja siten kuuluvaksi ”alkuasukkaille”. Sivisty-

neiden ja tieteeseen luottavien ihmisten pitäisi tällöin kokea lika ainoastaan hygieenisinä asiana. (Douglas 2000:85.)

Symbolisen liian edellytyksenä on järjestelmä, johon kuuluu siihen sopimattomien elementtien hyljeksiminen. Silloin lika on jotakin, mikä ei sovi järjestelmään. Vakiintuneena järjestelmänä pidetään esimerkiksi kulttuuria, joka tarjoaa ihmisille valmiit ajattelun ja toiminnan kategoriat. Lika koetaan tällöin epäpuhtaana ja vaarallisena moniseliteisyytensä vuoksi – toisin sanoen lika on anomalia. Ihminen kuuluu omaksua järjestelmä ja tukeutua siihen, sillä se antaa varmuutta selviytyä jokapäiväisessä elämässä. Samalla tosin kehittyy sisäinen taipumus konservatiivisuuteen, jolloin vakiintuneita käsitteitä horjuttavat asiat pyritään torjumaan tai jättämään kokonaan huomiotta. (emt.:53, 85-87.)

Poisheitetyt ruuat ovat anomaalisessa tilassa, minkä vuoksi ne koetaan likana. Järjestystä horjuttavat, jäteastioista löytyvät ruuat ja tavarat ovat käytännössä vaarallisimmillaan jo roskiin heitettynä, koska silloin ne eivät enää kuulu yksiselitteisesti yhteen luokkaan. Roskiin heitetyillä ruuilla on siten puolittainen identiteetti. Ne ovat edelleen tunnistettavissa ruuaksi, mutta koska ne ovat väärässä paikassa, on ruuat käsiteltävä likana. Jos roskista etsitään poisheitettyä ruokaa, ruuan jo kertaalleen menetetty identiteetti herää uudelleen henkiin. Siihen asti, kunnes ruuat ovat hajonneet ja mädäntyneet ja kuuluvat selkeästi jätteeksi, on niillä järjestystä horjuttava vaikutus. (emt.:237-238.)

Esimerkiksi kaupan työntekijä on heittänyt vanhoja tuotteita pois uusien tieltä, jolloin hän on siivonnut elintarvikkeen pois kaupasta ja samalla poistanut elintarvikkeen identiteetin ja paikan järjestelmässä. Dyykkaajat etsivät näitä poisheitettyjä elintarvikkeita

käytettäväksi, jolloin he herättävät elintarvikkeen identiteetin jälleen eloon. Vasta biojätteiden maatuessa tunnistamattomaksi massaksi tai sekajätteiden murskaantuessa jätepuristimessa elintarvikkeen identiteetti katoaa ja siitä tulee identiteetiltään jätettä. Silloin se kuuluu jälleen johonkin tiettyyn paikkaan kuten kaatopaikalle, ja moniselitteisyyden tuottama vaarallisuus katoaa.

Vaikka puhtaudella tarkoitetaan nykyään ensisijaisesti medikalisoitunutta, bakteerivaapaata käsitystä puhtaudesta, on käsitteessä edelleen havaittavissa moraaliinkin viittaava aspekti. *Puhdas* moraalisenä adjektiivina tosin viittaa vanhahtavaan kielenkäyttöön, kuten Anna Maria Viljanen ja Veikko Anttonenkin toteavat Puhtaus ja vaara –teoksen aloittavassa Mary Douglasin esittelyssä. (Anttonen & Viljanen 2000:14.)

Käsitys, jonka mukaan puhdas on likaisen vastakohta, on esiintynyt vasta 1600-luvulta lähtien. Ensimmäinen merkintä puhtaudesta hygieniaan liittyvässä merkityksessä on esiintynyt Ranskan tärkeimmässä sanakirjassa *Petit Robertissa* ensimmäistä kertaa vuonna 1640. (Flandrin 2001:176.) Moraalisen puhtauden ja hygienian toisiinsa liittäminen vakiintui lopullisesti 1800-luvun viktoriaanisella aikakaudella lähinnä mikrobien löytämisen ja ajan henkisen ilmapiiri vuoksi. (Lupton 1996:114.)

Edward Westermarckin mukaan ”näyttää siltä, että ihminen, kuten monet muut eläimet, on luontaisesti siunattu tietyllä taipumuksella puhtauteen tai inhoon likaa kohtaan.[..] Hyvin usein puhtaus on luokkaominaisuus.” Hänen mielestään kuitenkin kunkin kansan puhtauskäsitys riippuu ennen kaikkea vallitsevista olosuhteista kuten veden määrästä tai ilmastosta. (Westermarck 1926:346, 351.)

Samaa aihetta on käsitellyt myös antropologi Donald. E. Brown määritellesään ”ihmis-universaaleja” eli piirteitä, jotka ovat yhteisiä kaikille kansoille ja kulttuureille. Ihmis-universaaliksi muodostuu esteettisistä syistä siistiytyminen ja hygieniasta huolehtiminen. Universaaliksi piirteeksi Brown mainitsee myös ruokatabujen esiintymisen ja tietyistä ruuista kuten makeisista nauttimisen. (Brown 1991:139-140.)

8.2. Inhottavaa jätettä

Tuntuu kyllä että monet pitävät toimintaani kuvottavana mutta eivät suoraan sano sitä. Monet melko fiksutkin ihmiset ovat aika hysteerisiä elintarvikehygienian suhteen. (M3) Spontaanisti ihmiset joskus kommentoivat ytimekkäästi yök kertoessani ruuanlähteistäni. (N1)

Ihmisten tavoilla ja lailla on perustansa tunteissa. Jos jokin asia koetaan tunnetasolla huonona, seurauksena on moraalista paheksuntaa. Jos puolestaan jokin koetaan hyvänä ja oikeana, reaktionä on teon hyväksyminen. Nämä tuntemukset on ensisijaisesti vahvistettu tavaksi eli ”julkiseksi tottumukseksi” ja myöhemmin myös laiksi. Silloin jo pelkkä yhteisöllisen tavan rikkominen aiheuttaa moraalista paheksuntaa. (Westermarck 1933:10,134-136.)

Useimpia ihmisiä *inhottaa* ajatus ottaa poisheitettyä ruokaa ja syödä se. Inhon tunne vaikuttaa valintoihimme enemmän kuin ajattelemmekaan. Se estää syömästä pilaantunut ruokaa ja auttaa pitämään näppimme kurissa saastaisina kokemiemme asioiden suhteen. Saastaisuuden määrittelyt vaihtelevat kulttuureittain. Kulttuurisäännöt määrittelevät esimerkiksi sitä, mitä suuhun ylipäättään laitamme. Esimerkiksi Suomessa syödään innokkaasti lihapullia ja perunamuusia, mutta jossain toisessa kulttuurissa ei tulisi mieleenkään syödä tätä suomalaisten suosimaa perusruokaa. (Sarmaja 2001:3-5.)

Ruuan valintaa voi verrata parittelukumppanin valintaan. Molempia toimintoja määrittelee inho. Parittelukumppanin suhteen tarkkaillaan potentiaalisen kumppanin geeniperimää jo siinä vaiheessa, kun sukusolun vastinparin etsintä on vasta varhaisessa vaiheessa. Sama logiikka pätee myös ruuan suhteen. Syötäväksi kelpuutettava ruoka valitaan tarkoin alusta pitäen. Kulttuuriset kiellot auttavat valinnassa molemmissa tapauksissa, jolloin varmistuu muun muassa se, ettei esimerkiksi päädy parittelemaan lähisukulaisensa kanssa. (ibid.)

Inhottavuudella on se huono puoli, että se tarttuu ympäristöönsä. Jos esimerkiksi inhottavana pidetty kärpänen löytyy kasvissosekeitosta, koko lautasellista keittoa tulee hetkessä inhottavaa. Tähän ei auta edes tieto siitä, että kyseinen kärpänen olisi täysin steriili. Psykologi Paul Rozin on tiivistänyt inhon psykologian ”sympaattisen magian” säännöksi, jota useissa kulttuureissa noudatetaan. Ensimmäinen säännöistä on tarttuvuuden laki, jonka pääperiaate on ”kerran inhottavan yhteydessä, aina inhottava”. Toinen laki on samanlaisuuden laki eli samanlaisuus tuottaa aina samanlaisuutta. Tähän periaatteen vetoavat monet pilailuvälinekaupasta saatavat tuotteet esimerkiksi muovinen oksennus. Erityisen varovaisuuden kohteeksi joutuvat nesteen peitossa olevat tuotteet. Voidaan sanoa, että inho on ”intuitiivista mikrobiologiaa”. (ema.:7.)

Mikäli ihminen kohtaa inhoa herättäviä ihmisiä tai toimintaa, hän taipuu helposti tekemään siitä moraalisen kysymyksen. Moraaliin vedoten on helppo tuomita ihmisiä – ainakin omassa mielessään – ja syyllistyä samalla niin sanottuun naturalistiseen virhepäätelmään olettamalla, että ”luonnollinen” on samalla myös moraalisesti hyvää. Tällaista taipumusta voisi kutsua myös inhoon perustuvaksi moraalituomioksi, jolloin erilaisuus koetaan inhottavaksi ja vastenmieliseksi. (ema.:16.)

Erilaisuuden voi ajatella ilmentyvän myös tabuluonteisten ruokien yhteydessä. Jos ruoka on luokiteltu saastuttavaksi tai syömäkelvottomaksi, ruuan hyvästä laadusta huolimatta moraalisesti tai käsitteellisesti ”epäpuhtaana” pidetty ruoka aiheuttaa pahoinvointia. Tästä esimerkkinä voi mainita esimerkiksi juutalaisten tai islaminuskoisten sianliha-kiellon – heille sianlihan syömisen sanotaan olevan sekä fyysisesti että emotionaalisesti mahdotonta ilman oksennusreaktiota, vaikka muille sama liha maistuisi oikein mainiosti. (Lupton 1996:112.) Samanlainen inhon tunne voi syntyä myös ei-uskonnollisissa yhteyksissä. Esimerkiksi kasvisyöjillä alkaa lihansyönti kuvottaa ja ällöttää melko pian lihasta kieltäytymispäätöksen jälkeen. Silloin kieltäytyminen ikään kuin vahvistuu tunnetasolla ilman, että päätöstä ajateltaisiin järjellä – tämän väitteen paikkansapitävyyden olen testannut myös omakohtaisesti. (Husso 1993:68.)

Herättääkö dykkattu ruoka inhon tunteita? Ei sinällään dykkaajille itselleen, koska ruuan laatuun on dykkattuna kiinnitetty jopa enemmän huomiota kuin kaupasta ostettaessa. Jos ruoka on noukittu roskiksesta, ei sen suhteen voi luottaa enää auktoriteetteihin, jotka kertoisivat ruuan olevan syötävää. Siksi syömäkelpoisuus pitää tarkastella tapauskohtaisesti. Mikäli laittaa ruokaa dykkatuista elintarvikkeista toisille ihmisille, saattavat dykkaamista harrastamattomat ihmiset kokea inhon tunteita dykkattua ruokaa kohtaan. Siksikin koetaan velvollisuudeksi kertoa ruokien olevan peräisin jäteastioista (M6, M8, M9, M11).

Joskus roskikseen saatetaan esimerkiks laittaa kissan kakkaa. Samaan roskikseen, missä on ruokaa. Ja mä oon syöny sellasesta roskiksesta, mistä on myöhemmin löytynyt no sanotaan nyt ihan oikein kunnolla että kissan kakkaa. Ni, sitte en oo oikeestaan, sitte mä lopetin sen roskiksen käyttämisen kun mä tajusin että sinne laitetaan sitä kissan kakkaa. [...] Ei ällöttäny ees sillo, koska mä olin syönyt jo ne

ruuat. [...] Eikä siinä kissan kakassakaan mitään pahaa oo, bakteereita voi olla vähäsen, mutta kun kypsentää ne ruuat nii kyllä ne siitä lähtee. (M8)

Sen sijaan muut kuin dyykkaaja itse saattaa kokea inhon tunteita kuullessaan tarinoita roskien aarteista. Ulkopuoliset kuten erityisesti omat vanhemmat saattavat tuoda esille oman paheksuntansa dyykkausta kohtaan. Dyykkaajien ja muiden ihmisten suhdetta käsitellen tarkemmin seuraavassa luvussa.

8.3. Saastumisen sosiaalisuus

Roskikset ovat oma estradinsa, jonka esiintyvä taiteilija dyykkari on. Dyykkari laittaa itsensä ja ammattitaitonsa kokonaisvaltaisesti likoon astuessaan tuolle estradille. Kuten esiintyviltä taiteilijoilta yleensäkin, vaatii se myös dyykkarilta vahvaa luottamusta itseensä ja ammattitaitoonsa sekä vakuuttumista asiansa oikeellisuudesta. Dyykkarin yleisö on usein melko kriittistä, joten ammattitaito joutuu kovalle koetukselle useaan otteeseen. Mitä varmempi olet asiastasi, sen vaivattomammin säilytät malttisi ja mielenrauhasi kiivaissakin tilanteissa. (Siltala-Huovinen 2001: 7.)

Yhteisön järjestyksen rikkojia pidetään länsimaalaisessa kulttuurissa sosiaalisesti saastuneina. Sosiaalinen saastuminen liittyy ennen kaikkea esteettisyyteen, hygieniaan ja käytöstapoihin. Sosiaalinen saastuminen ja sen vakavuus tulee esille selkeimmin, jos saastumiseen liittyy häpeän tunne. Häpeän aiheuttamisesta aiheutuu sanktioita, joita ovat esimerkiksi ylenkatsominen, juoruilu tai poliisitoimet. (Douglas 2000:132.)

Ihmiset voivat ahdistua kohdatessaan sosiaalisesti saastuneen poikkeaman. Ahdistusta pyritään lieventämään käsittelemällä saastumiseen liittyviä asioita kahdella tasolla. Välineellisellä tasolla ihmiset yrittävät vaikuttaa toistensa käytökseen. Yhteisön ihanteellista järjestystä pidetään yllä mahdollisten rajojen ylittämisten vaaroilla. Uhkaukset voivat olla toisten ihmisten käyttämä kiristyskeino, jolla rajojen rikkoja yritetään saada ai-

soihin, tai ihmisen itsensä oma pelonaihe, joka estää häntä toimimasta yhteisön lakeja vastaan. Ekspressiivisellä tasolla saastumista puolestaan käytetään analogiana, jolla kuvataan sosiaalista järjestystä, toisin sanoen esimerkiksi jo aiemmin mainitulla tavalla ruumiin ja jätteidenkäsittelijöiden vastaavuutta. (emt.:48-49.)

Dyykkaajat ovat vaarassa joutua käsitetyksi saastuneina poisheitettyjen ruokien ja tavaroiden käsittelemisen vuoksi. Dyykkaajat itsekin ovat tietoisia toimintansa saastuttavasta luonteesta, ovathan he saman kulttuurin mallit omaksuneita kuin muutkin ihmiset. Mikäli dyykkaajat itse eivät kerro toisille ihmisille dyykkaavansa, he kokevat itsekin olevansa saastuneita, jolloin kertomatta jättämisellä vältetään mahdolliset sosiaaliset sanktiot (N2, N4, N6, M1, M9).

Erityisesti omat vanhemmat tuntuvat huolehtivan dyykkauksen vaaroista ja siten paheksuvat ja jopa häpeävät lastensa toimintaa (N6, M8, M9, M11). Myöskään tilanteissa, jossa ruuan dyykkaamisesta kertominen saattaisi viedä pois arvostusta, ei asiaa haluta tuoda esille (M9, M11). Omasta dyykkaamisesta saatetaan myös kertoa vain valikoiden, eli siitä kerrotaan ihmisille, jotka saattaisivat olla kiinnostuneita dyykkauksesta, jolloin he eivät myöskään todennäköisesti paheksuisi sitä (N2, N4, N5, N6, M1, M2, M3, M4).

Kertomatta jättämisen lisäksi dyykkaajat tuntuvat toimivan mieluiten kauppohenkilökunnan sulke-
misajan jälkeen. Syyksi hämärässä ja ihmisten silmien ulottumattomissa toimimiseen pyrkimiselle mainitaan kaupan henkilökunnan ja vartioiden sekä ohikulkijoiden välttelminen (N2, N3, N6, M3, M7, M8). Ohikulkijoiden oudoksuvia katseisiin ja tuijotukseen on kiinnittänyt huomiota vain harvat (N3, M4). Muiden ihmisten aiheuttama sosi-

aalinen paine ja siitä aiheutuvien sanktioiden pelko saattaa olla niin voimakas, että dyykkaaminen loppuu kokonaan (N4).

Pienellä paikkakunnallani olisi mielestäni sosiaalisesti hankalaa joutua dyykkaamisen aikana jonkun näkemäksi, joten vaikka kuulisin kaupan jääkaapin menneen rikki ja näin ollen tavaraa tod.näk. löytyvän, en hommaa koettaisi. (N6)

Saahan minua halveksua jos on varaa siihen. Muutamat eivät suostu edes ajattelemaan moista ruuanhankintaa, vaan tyrmäävät asian heti. Kyse lienee tiedon puutteesta ja ”sosiaalisesta asemasta”. Lähinnä vanhemmat ja/tai menestyneet, elämässään vakituisen aseman saavuttaneet saattavat suhtautua näin. (M5)

Vartijoita pyritään välttelemään, koska he dyykkaajan tavatessaan useimmiten kehottavat poistumaan yksityisalueelta (N1, N3, N4, N5, M2, M3, M5). Poliisikin on hälytetty dyykkaajien perään, koska heitä epäiltiin murtovarkaudesta. (M1, M5, M11).

Kolme poliisia ja rekku pidätti meidät itse puuhasta. Tapahtuma oli kunnon Miami Vice tyylinen pidätys: Jätkät kuraiselle asfaltille mahalleen, kädet levällään, rinkasta valui patonkeja. Pojat riisuttiin aseista (taskulamppu, kotiavaimet, lompakko) ja päällyvaatteista, heitettiin maijaan ja vietiin [poliisiasemalle]. Saatiin kuitenkin pitää ryöstösaalis. Seuraavana päivänä oli kuulustelu. Ei sanktiota. (M1)

Dyykkaajia uhkaillaan kertomalla terveysriskeistä sekä ”virallisen” tahon että muiden ihmisten toimesta. Elintarvikeviraston mukaan elintarviketta, joka esimerkiksi pilaantumisen, likaantumisen, vieraan hajun tai maun vuoksi on siinä määrin virheellinen, että se ei vastaa yleisesti hyväksyttävää käsitystä elintarvikkeen laadusta, on pidettävä ihmisravinnoksi sopimattomana. Terveysriskejä liittyy etenkin helposti pilaantuviin, kylmäsäilytystä vaativiin tuotteisiin. Kun lisäksi on oletettavissa, että jäteastiaan kertyy hyvin erilaisia ja eri-ikäisiä tuotteita, on myös ristetartunnan vaara normaalia suurempi. Jäteastiaan saattaa ilmaantua myös tuotteita, joiden alkuperästä ei ole tietoa. (www1.)

Hygieniaan vetoamisessa saattaa osaltaan olla kyse myös uhkailusta, jotta dyykkaajat lopettaisivat toimintansa ja yhteisön selkeä järjestys säilyisi.

Suomen lain mukaan dyykkaus ei ole kiellettyä, mikäli siihen ei liity elinkeinon harjoittamista. Jotkut dyykkaajat saattavat kuitenkin tuntea tekevänsä väärin dyykatessaan, sillä toiminta voi tuntua dyykkaajan itsensä mielestä esimerkiksi varastamiselta (N2, N3, M2, M4). Yhteiskunnan säännöt ovat siinä tapauksessa hyvin sisäistettyjä ja niiden uhkaaminen saa dyykkaajan tuntemaan syyllisyyttä toiminnastaan. Saadakseen mielenrauhan dyykkaaja vetoaa omiin perusteluihinsa ja on valmistautunut esittämään ne muillekin kiinnostuneille.

Luulen sen [tunteen, että tekee jotain väärin] johtuvan roskisten kaiveluun liittyvistä mielikuvista, suomalaisten vahvasta yksityisyyden suojasta (roskikset ovat kauppiaan maalla ja kauppiaan omaisuutta) ja toimintaan liittyvästä hiiviskelystä (ei sitä tieteen tahtoen tahdo joutua vastakkain kauppiaan kanssa.) Sellaisina hetkinä ajattelen toimivani kansalaistottelemattomasti, edistääkseni ympäristönsuojelua ja vähentääkseni liikakulutusta. (M4)

Kauppiat ovat reagoineet lisääntyneeseen dyykkaukseen viemällä roska-astioita ulkopuolisten saavuttamattomiin esimerkiksi lukkojen taakse (esim. Knuutila 2001). Tämä on saanut luonnollisesti myös dyykkaajien lopettamaan juuri kyseisen roskiksen tutkimisen (M9). Kauppiaille on Suomen elintarvikelain mukaan velvollisuus huolehtia siitä, että pilaantuneet elintarvikkeet eivät päädy kuluttajien käsiin missään vaiheessa. Suomen elintarvikelaissa tarkoitetaan ihmisravinnoksi sopimattomalla elintarvikkeella

(a) elintarviketta, jonka tiedetään tai jonka perustellusta syystä voidaan epäillä aiheuttavan ihmiselle myrkytyksen, sairauden tai muun terveyshaitan joko välittömästi tai pitkäaikaisen käytön seurauksena; sekä (b) elintarviketta, joka pilaantumisen, likaantumisen, virheellisen valmistuksen, epäpuhtauksien, vieraan hajun tai maun taikka muun vastaavan syyn vuoksi on siinä määrin virheellinen, että se

ei vastaa yleisesti hyväksyttävää käsitystä elintarvikkeen koostumuksesta, aitoudesta tai laadusta taikka niitä erityisiä ominaisuuksia, joita elintarvikkeelta perustellusti voidaan odottaa; (www8)

Elintarvikelain 7 §:n mukaan elinkeinonharjoittajien tai muiden elintarvikkeiden luovuttajien on noudatettava kaikessa toiminnassaan asianmukaista huolellisuutta, jotta elintarvike täyttää sitä koskevat vaatimukset. Jos kauppias toisin sanoen ei hoida jätteiden käsittelyä siten, että dykkaajat pääsevät roskiin käsiksi, hänen voisi periaatteessa joutua vastuuseen, jos poisheitetyistä ruuista sattuu sairastumaan. Tämä on vähentänyt myös vanhenemassa olevien elintarvikkeiden lahjoituksia hyväntekeväisyystarkoituksiin. Dykkaaminen jää kuitenkin elintarvikelain ulkopuolelle, koska toimintaan ei liity elinkeinon harjoittamista. Siinä mielessä päivittäistavarakauppiaidenkaan (www7) ei tarvitsisi huolehtia pois heittämiensä tuotteiden kohtalosta, sillä vastuun voi ajatella siirtyvän dykkaajille itselleen.

Koska dykkaamiseen liittyvät juridiset kysymykset ovat monille epäselviä, nousee kysymys kansalaistottelemattomuudesta esille aika ajoin (www6). John Rawlsin määritelmän mukaan kansalaistottelemattomuus on julkinen, väkivallaton ja omantunnonsyihin perustuva poliittinen teko, joka on lainvastainen ja jolla halutaan vaikuttaa lainsäädäntöön. (Rawls 1988:209.)

Määritelmän mukaan dykkaajatkin saattavat syyllistyä kansalaistottelemattomuuteen – mutta vain omasta mielestään. Kysymys kansalaistottelemattomuudesta tulee esille varsinkin tilanteissa, jolloin roskikset on siirretty lukkojen taakse tai jos vartija sattuu häistelemään dykkaajia pois paikalta. Päästäkseen roskiksien äärelle dykkaajan pitäisi silloin esimerkiksi leikata aitaan reikä tai yksinkertaisemmin hypätä aidan yli. Kansalaistottelemattomuuteen eivät dykkaajat halua ryhtyä, eivätkä myöskään kehota toisi-

aan, pikemminkin päinvastoin. Toiminta pyritään pitämään mahdollisimman avoimena ja laillisena. Esimerkiksi aitojen yli hyppimistä tai lukkojen hajottamista ei pidetä soveliaana, vaan silloin jää vaihtoehdoksi itsensä peliin laittaminen ja sosiaaliselle saastumisella altistuminen eli kauppojen aukioloaikoina dyykkaaminen. (www6, Knuutila 2001.)

9. Saastumisvaaran neutralisointi

Poisheitetyn ruuan käyttöönotto vaatii perusteluja, koska ruoka on jo kertaalleen poisheitettyä ja siksi anomaalisessa tilassa. Moniselitteisyyttä pyritään vähentämään nojautumalla johonkin hyvin perusteltuun ja tehokkaaseen selitykseen. Mikäli oman toiminnan oikeaksi vakuuttaminen ulkopuoliselle ei kuitenkaan onnistu, voidaan aiheesta kiistelemisen lopettaa vaaroilla uhkailun avulla. (Douglas 2000:90-91.)

Dyykkaajat mainitsevat useita eri perusteluja omalle järjestyksen rikkomiselleen. Näiden perustelujen avulla toimintaa yritetään oikeuttaa niin itselle kuin toisillekin. Kertomiansa ensisijaisten dyykkausmotiivien perusteella dyykkaajat voidaan luokitella karkeasti kahteen luokkaan: eettisiin ja ekologisiin syihin vetoavat ideologiset dyykkaajat sekä taloudellisista syistä dyykkaavat materialistit.

Ideologisten dyykkaajien tavoitteena on laajasti ottaen ympäristökuorman pienentäminen oman toiminnan kautta. Kuluttaminen halutaan saada minimiin ja jopa miinusmerkiseksi. (N1, N2, N3, N5, N6, M1, M2, M3, M4, M5, M7, M9, M11.)

[Miksi?] *Ekologisista ja eettisistä syistä. Ruoan ja käyttökelpoisen tavaran poisheittäminen on väärin. Säästän luonnonvaroja ja ympäristöä hyödyntämällä ylijäämätuotteita. (M3)*

Materialistisen dyykkaajat toimivat pääasiassa siitä syystä, että siten säästää rahaa. He eivät ole niinkään aktiivisia järjestötoiminnassa, eivätkä he ajattele dyykkausta ensisijaisesti ideologisena vaihtoehtona tai kannanottona. Varsinaista taloudellista riippuvuutta dyykatusta ruuasta heillä ei kuitenkaan tunnu olevan. Materialistiset dyykkaajat ovat ilmeisesti saaneet innoituksen ideologisilta dyykkaajilta. (N4, M6, M8.)

[Miksi?] Rehellisesti sanottuna etupäässä siksi, että saan ilmasta ruokaa. Toisaalta on ihan järjetöntä että tarjolla on niin paljon ilmasta ruokaa. Että on olemassa ruokaa, jonka joku heittää pois, koska sille ei ole ostajia, vaikka se on käytökelposta ruokaa. (M6)

Aineistossani painottui nimenomaan ideologinen puoli, koska hankin informanteja ympäristöjärjestön kautta – toisaalta ideologisten dyykkaajien motiivit ovat monimuotoisuudessaan kiinnostavampia kuin taloudellisten dyykkaajien. Vaikka aineistostani ei voi tehdä päteviä kvantitatiivisia päätelmiä, löytyy joukosta aina myös dyykkaajia, joilla taloudellinen puoli painottuu huomattavasti. Tosin he tuntevat velvollisuudekseen kertoa toiminnalleen muitakin syitä kuin taloudellisen hyödyn. Aineistossani dyykkaajat jakaantuvat suhteessa 13 ideologia / 3 materialistia.

Dyykkaajien perustelut ovat läheisessä yhteydessä kasvissyöjien ja vegaanien mainitsemiin perusteluihin. Vegetaristien perustelut omalle valinnalleen on niputettu kolmeen ryhmään: ekologisiin, eettisiin ja terveydellisiin perusteluihin. Ekologiset perustelut tukeutuvat maailman nälkäongelman selvittämiseen, eettiset lähinnä eläinten oikeuksiin ja terveydelliset moniulotteisesti henkisen hyvinvoinnin ja tasapainon ympärille. Vegaanien perusteluiksi mainitaan lisäksi hengelliset ja uskonnolliset perusteet, vaikka niihin vetoaminen lieneekin harvinaista. Perustelut ovat kuitenkin läheisessä yhteydessä toisiinsa, ja ne voidaan liittää myös laajempiin ideologisiin yhteyksiin. Carol Adamsin mukaan on tärkeää erottaa toisistaan ekologisiin ja eettisiin perusteluihin pohjautuva vegetarismi ja terveystietoinen kasvissyönti, koska nämä kaksi ryhmää suhtautuvat maailmaan eri tavoilla ja tarkoittavat terveydelläkin eri asioita. (Husso 1993:21-23, Peltonen 1999.)

Myös dyykkaajien ideologiset syyt voidaan niputtaa kolmen teeman alle, mitkä ovat kahdelta osin samoja kuin vegetaristien ja vegaanien mainitsevat syyt. Yleisin syy on

ympäristön huomioiminen, toinen syy on ensisijaisesti eläinten hyvinvointi ja kolmantena poliittinen kannanotto kuluttamista ja ruuan hukkaan heittämistä vastaan. Myös nämä perustelut ovat läheisessä suhteessa toisiinsa ja ovat tavallaan saman asian – ylenmääräisen kuluttamisen kritisoimisen – eri puolia, joten perustelujen erottaminen omiksi luokikseen ei välttämättä ole mielekäästä. Carol Adamsin linjan mukaisesti eettisiin ja ekologisiin seikkoihin nojautuvat dyykkaajat olisi hyvä erottaa taloudellisista syistä dyykkaavista. Toisaalta taloudellisuus ei tunnu olevan ihmisten mielestä riittävän painava syy dyykkaamiselle ja sosiaaliselle saastumiselle altistumiselle, joten taloudellisuudella toimintansa perustelemista vähätellään, vaikka todellisuudessa se näytteisikin merkittävää roolia.

Dyykkaajien mainitsemat perustelut toiminnalleen eivät juuri poikkea toisistaan, vaan samat teemat toistuvat kautta linjan. Onko se vain sattumaa, jolloin dyykkaajat samankaltaisten taustojensa vuoksi ovat tulleet samankaltaisiin päätelmiin, vai ovatko perustelut omaksuttu samoista lähteistä kuin dyykkauksen ideakin?

9.1. Ekologiset seikat

Yleisimmäksi syyksi dyykkaamiselle mainitaan ympäristön huomioiminen (N1, N3, N6, M1, M3, M4, M5, M6, M7, M8, M9, M11). Periaatteena on, että vähentämällä kaatopaikalle joutuvan jätteen määrää säästetään luontoa ja ympäristöä. Tämä toimii kahdessa vaiheessa. Ottamalla käyttöön poisheitettyjä ruokia konkreettisesti vähennetään jätteiden määrää, joka lajittelemattomana päätyisi kaatopaikoille tuottamaan kasvihuoneilmiötä kiihdyttävää metaanikaasua. Samalla viestitetään kauppiaille, että hän voisi ottaa paremmin huomioon todellisen menekin tilauksissaan. (M1, M4, Knuutila 2001).

Heidät vie roskalaatikoille aate: sitä ekologisemmin elää, mitä vähemmän kuluttaa. -Olipa ruoka tuotettu kuinka ympäristöystävällisesti tahansa, aina se kuluttaa luontoa vähän. – Kun hakee ruokansa roskiksista, ei enää tue luonnon kuluttamista ja neitseellisten tuotteiden kysyntää. (www3)

Ympäristönäkökulma tulee esille etenkin hedelmien ja vihannesten kohdalla. Jotta suomalaisilla olisi mahdollisuus ostaa hedelmiä lähikaupastaan, ne on pitänyt kasvattaa suurilla plantaaseilla ja kuljettaa Suomeen jopa maapallon toiselta puolelta. Sekä hedelmien massatuotanto että kuljettaminen kuluttavat luonnonvaroja. (N6, M7, M8.)

Harmittaa se ruokamäärä mitä heitetään pois, että kuitenkin ihan käyttökelposta. Ja ne banaanitkin tuodaan sieltä laivoilla ja lentokoneilla pitkien matkojen takaa tänne heitettäväksi roskiin. Ei se käy laatuun. (M8)

9.2. Eläinten asialla

Myös eläinten oikeuksien puolustaminen voidaan käsittää yhtenä syynä dyykkaukselle (M3, www6). Jos hankkii ravintonsa poisheitettynä, ei tue millään tavalla ruuantuotantoketjuja, joissa aiheutetaan tai saatetaan aiheuttaa kärsimystä eläimille. Tällöin eläinten oikeuksia puolustava vegaani voi käyttää myös poisheitettyjä eläinperäisiä tuotteita. Pelkästään dyykatuista ruuista muodostuva vegaaninen ruokavalio olisi käytännössä lähes mahdoton, joten vegaani joutuisi ostamaan osan ruuastaan ja siten tukemaan ei-vegaanista ruuantuotantoa. (Knuutila 2001.)

Olen freegani eli muuten vegaani paitsi jo poisheitetyn ruuan suhteen. Periaatteet ei-vegaanisen ruoan syönnille: 1. Ruoka pitää olla poisheitettyä ja hyvin epätoiminnäköisesti enää ihmisravinnoksi päätyvää. 2. Tuotteiden hyödyntäminen ei saa millään tavalla edistää ei-vegaanisten tuotteiden menekkiä eikä rohkaista ketään käyttämään sellaisia. (M3)

Kun ruoka hankitaan dyykkaamalla, ei tarvitse enää miettiä sen tuotantomenetelmiä. Joka tapauksessa syömällä dyykkattua ruokaa on tukematta epätasa-arvoista ruuantuotan-

tosysteemiä. Ainoaksi ongelmaksi vegaanien kannalta muodostuu se, että kynnyksellä ostaa kaupasta ei-veegaanisia tuotteita saattaa laskea. (M9, Haimi 2001.)

Mielestäni minkä tahansa dyykatun tuotteen syöminen on "veegaanisempaa" kuin kaupasta ostetun vegaanituotteen. Dyykatessa et tue mitään systeemiä ja sitä paitsi vähennät ympäristön kuormitusta. Uuden vegaanituotteen tuottaminen ja kuljetaminen tuhoaa aina luontoa ja tätä kautta kurjistaa luonnossa olevien eläinten asemaa. Itse olenkin puolustellut dyykkaustani HC-vegaaneille [hard core eli kovan linjan vegaaneille] eläinoikeussyillä. (www6)

9.3. Poliittinen kuluttaminen

Dyykkaaminen voidaan nähdä myös poliittisena kannanottona nykyajan kulutusyhteiskuntaa ja käyttökelpoisten ruuan tuhlausta vastaan. Samalla otetaan kantaa myös ihmisten epätasa-arvoon sekä maailmanlaajuisella että paikallisella tasolla. Ruokien poisheitäminen nähdään tuhlauksena sekä ruuan halveksumisena. Jos käyttökelpoista ruokaa heitetään pois, ruokaa ei kunnioiteta riittävästi. Tämä koetaan erityisen ongelmalliseksi globaalilla tasolla. Kun rikkaissa hyvinvointivaltioissa ruokaa heitetään massoittain pois, toisella puolella maapalloa kärsitään nälänhädästä. Tämä idea tosin toimii myös pienemmässä perspektiivissä paikallisella tasolla: kun toiset hakevat ruoka-apua, samanaikaisesti heitetään ruokaa pois lainsäädännöllisistä syistä. (N2, N3, N5, M2, M3, M7, M11.)

On ristiriitaista heittää pois täysin käyttökelpoista ruokaa, kun suurin osa maailman väestöstä näkee nälkää ja kaatopaikat täyttyvät. Köyhät Suomessakin kärsivät puutetta. (N5)

Samaan aikaan kun ruokaa kipataan jätekasoihin kaatopaikoilla, muutaman kilometrin päässä jonotetaan ruoka-apua. Rikkaat teollisuusmaat panttaavat viljaa varastoissaan, vaikka kehitysmaissa ihmiset kuolevat nälkään. (www3)

Dyykkaaminen liittyy siten myös kulutuskriittisyyteen, mikä on tyypillistä vihreälle liikehdinnälle ja siten myös 1990-luvun neljännen aallon liikehdinnälle. Dyykkaamisen avulla saatetaan ottaa kantaa sekä kuluttamiseen itseensä ja samalla tarjota vaihtoehtoisen kuluttamisen malleja. Tällaisen kulutuskriittisyyden avulla halutaan päästä eroon kapitalistisen yhteiskunnan rahan ympärillä pyörivästä maailmasta, joten yhteiskuntaan pyritään vaikuttamaan omien kulutusvalintojen kautta esimerkiksi suosimalla ekologisesti ja eettisesti vähemmän arveluttavia tuotteita kuten reilun kaupan tuotteita ja lähi- ja luomutuotantoa. (Peltokoski 2003:101-102.)

Äärimmäinen kulutusyhteiskunnan vastustamisen muoto on elämäntapa, jossa pyritään eroon rahan käytöstä kokonaan. Tätä voidaan kutsua (eko)anarkismiksi, mikä tulee esille varsinkin ulkomaisissa dyykkausta käsitelleillä internet-sivuistoilla. Perimmäinen tarkoitus on vastustaa kapitalistista yhteiskuntaa, jolloin dyykkaamalla ruokansa ja tarvitsemansa tavarat voi olla kuluttamatta ja siten myös tukematta kapitalismia. Taustalla on myös periaate, jonka mukaan vallankumous lähtee yksilön teoista ja omaa elämäntapaa pidetään mallina muillekin. (www5 ; www3.)

Kyllähän sitte tälläset ihmiset taas jotka dyykkaa, niin jotkut pyrkii pääsemään koko yhteiskunnan ulkopuolelle, niin että niitten ei tartte käyttää rahaa. Vois hyvin kuvitella, että henkilö, joka asuis vallatussa talossa ja dyykkais ruokansa ja suunnillee tekis ite vaatteensa jostakin tai no, käyttäs 2 markkaa johonkin vanhoihin housuihin, niin se menis just sitte siihen kategoriaan, että dyykkaaminen olisi siinä just se yhteiskunnan ulkopuolelle jäämiseen auttava tekijä. (M6)

Lähes jokaiselle dyykkaajalle taloudelliset tekijät ovat yksi syy toiminnalle (N2, N3, N4, N6, M1, M2, M4, M6, M5, M6, M8, M9, M11). Ilmainen ruoka houkuttelee roska-astioiden äärelle. Taloutta harvoin mainitaan ensisijaisena syynä, sillä mikäli dyykkaus on puhtaasti taloudellista, olisi kyse samasta kuin ”pakollisten” dyykkaajien kohdalla

eikä olisi enää mahdollista selviytyä sosiaalisesta saastumisesta perustelemalla toimintansa hyvin. Varsinkin omien vanhempien on vaikea ymmärtää lapsensa dyykkausta taloudellisista syistä riippumattomaksi (N6, M8).

Tarve kehittää perusteluja toiminnalle on suuri, minkä vuoksi syiksi on mainittu toisarvoisina seikkoina hygienianormien kyseenalaistaminen (M7), jännityksen hakeminen elämään (N3, M4) sekä hyötyliikunnan saaminen (N6, M1). *’Se on yllätyksellisenä hauskaa puuhaa, hyötyliikuntaa parhaimmillaan’* (N6). Dyykkaus voidaan kokea myös *”ihmisarvoisen työnteon muodoksi nykytilanteessa [tai sen avulla voidaan] vapautua kuluttamisen aiheuttamasta syyllisyydentunteesta”*. (M2)

10. Dyykkaaminen yhteiskunnallisena ilmiönä

Dyykkaus on yhteiskuntaluokat ylittävää yleishyödyllistä toimintaa, joka ei katso ikää, sukupuolta tai ammattia. Tässä mielessä se on hyvin tasa-arvoista toimintaa. (Siltala-Huovinen 2001, 40.)

Vaikka edellisessä lainauksessa painotetaankin dyykkaajien luokittelemattomuutta, on ainakin aatteellisten dyykkaajien suhteen näkyvissä selvää samankaltaisuutta. Kaikki vastanneet dyykkaajat ovat nuoria, iältään 16–30-vuotiaita. Yliopistossa (N1, N3, N4, M1, M2, M3, M5, M6, M7, M8, M11) tai lukiossa (N5, N6) opiskelu oli yleistä. Koulutusaloista painottuvat humanistiset ja luonnontieteelliset alat. Siinä mielessä informantini vastasivat niin sanotun neljännen aallon toimijoiden rakennetta. Esa Konttisen ja Jukka Peltokosken mukaan 1990-luvun liikehdinnän toimijoista suurin osa on juuri lukioissa tai yliopistoissa opiskelevia koululaisia tai opiskelijoita, ja koulutus on keskittynyt aloihin, jotka ovat yleissivistäviä sekä yhteiskuntaa, kulttuuria ja luontoa tieteellisesti hahmottelevia. Näiden alojen suosio selitetään sillä, että alat vetävät puoleensa nuoria, joita kiinnostavat ylipäätään maailma ja sen ilmiöt. (Konttinen 2003:134.)

Ruuan dyykkaaminen voidaan rinnastaa parhaiten vegetarismiin tai veganismiin, jo siitä yksinkertaisesta syystä, että niihin kaikkiin liittyy ruoka ja mahdollinen ruokavalion varaan rakentuva elämäntapa. Varsinaisiin eläinoikeus- tai ympäristöliikkeisiin dyykkausta on vaikeampi rinnastaa, koska toiminta ei ole järjestäytynyttä – ainakaan tällä hetkellä – yhtä poikkeusta lukuun ottamatta eli Roskaruokailijat-yhdistystä. Dyykkausta ja freeganismia on myös pidetty myös veganismin alalajina, mistä syystä rinnastus lienee oikeutettu (ks. Peltokoski 2003, 92.). Lisäksi Marita Husso (1992, 4) luonnehtii vegeta-

rismia tekojen tasolla ilmeneväksi yksilölliseksi valinnaksi, joka samalla voidaan käsitellä viestinä yksilön luontosuhteesta. Samaa voisi sanoa myös dyukkaamisesta.

Entä voiko dyukkaajien sanoa muodostavan niin sanotun uuden yhteiskunnallisen liikkeen? Onko heidän keskuudessaan havaittavissa ylipäätään minkäänlaista yhteisöllisyyttä?

10.1. Yhteiskunnallisen liikkeen hahmottelu

Yhteiskunnallisella liikkeellä tarkoitetaan sellaista kollektiivisen toiminnan muotoa, joka pyrkii ”edistämään tai jarruttamaan sosiaalista muutosta ja niin tehdessään saa aikaan yhteiskunnallisia konflikteja”. Edellytyksenä on myös, että liike jakaa yhteisen käsityksen siitä, miten asetettuihin tavoitteisiin päästään. Yhteiskunnallisen liikkeen pitäisi lisäksi herättää ja ylläpitää solidaarisuuden tunteja sekä olla ”organisoituneita” siinä mielessä, että liike kokee ajallista jatkuvuutta. Organisoitumisella tarkoitetaan tässä yhteydessä jäsenten kesken muodostuvan vuorovaikutusverkoston syntymistä, jonka varassa liike voi muodostaa käsityksen ”meistä” ja siten erottua ympäristöstään sekä rakentaa oman identiteetin. Yhteiskunnallinen liike ei näin ollen ole mikään valmis sosiaalinen kokonaisuus eikä se sellaisenaan välttämättä myöskään muodostuttuaan säily. Siinä mielessä ajateltuna yhteiskunnallisen liikkeen käsite on ainoastaan analyyttinen käsite. (Ilmonen 1998:15-16.)

Uusista liikkeistä puhutaan erotuksena vanhoista liikkeistä, joista tyypillisimpänä esimerkkinä toimii työväenliike. Uudet liikkeet erottuvat vanhoista etenkin keinovalikoimiensa perusteella. Kun vanhoille liikkeille on ollut tyypillistä etenkin läheinen suhde valtioon sekä liikkeiden yhdistysmuotoisuus ja rekisteröityminen, uudet liikkeet luottavat vapaamuotoisempaan organisoitumiseen, jos siihenkään. Vanhojen liikkeiden

jäykkä hallinnollinen hierarkia sekä toimintaa leimaama rauhanomaisuus, vakavuus ja asiallisuus on korvattu uusissa liikkeissä esimerkiksi passiivisen vastarinnan muodoilla kuten puihin kahliutumisella sekä ennen kaikkea julkisuuden hyväksikäyttämällä. (Siisiäinen 1998:222-228.)

Uudet liikkeet ovat omaksuneet lähtökohdakseen luonnonmukaisuuden ja puhtauden moraalisisina periaatteina. Puhtaudella tarkoitetaan tässä yhteydessä luonnonmukaisuutta, terveellisyyttä, ruumiin aitoutta ja henkisyttä. Niinpä uudet liikkeet ovat ennen kaikkea sosiaalisia identiteettejä eivätkä poliittisia reformeja tuottavia liikkeitä. Lisäksi uusien liikkeiden voidaan nähdä muodostuvan ”helmeksi jo olemassa olevaan pitkään kulttuuriseen ketjuun”, joka on saanut alkunsa kapitalismia kritisoineesta romantisismista. (Ilmonen 1998:28-29.)

Uusien liikkeiden menettelytavat omien tavoitteidensa eteenpäin viemiseksi ovat pohjimmiltaan samankaltaiset kuin hippiliikkeellä. Tarkoituksena ei ole vaikuttaa valtionhallintoon ja sitä kautta omiin toimintamahdollisuuksiin kuten vanhat liikkeet ovat tehneet, vaan uudet liikkeet haluavat luoda julkisuuden kautta toimintatilaa missä tahansa kysymyksessä, jota ei ole aiemmin käsitetty poliittiseksi. Toiminta pysyttelee lähinnä ruohonjuuritasolla. Julkisuus onkin uusien liikkeiden elinvoiman ehdoton edellytys. Sen välityksellä pystytään tuottamaan yhteiskunnalliseen keskusteluun uusia kulttuurisia koodeja ja ajatustapoja. Uusien liikkeiden toiminta riippuukin pitkälti niiden hallussa olevista informaatioresursseista, jotka ovat tarpeen kahdesta syystä. Ensinnäkin liikkeillä pitää olla käytössään tiedotuskanavia diskurssiensa vakiinnuttamiseksi ja toiseksi liikkeiltä edellytetään asiantuntijuutta eli liikkeen toimijoiden pitää tuntea aiheensa hyvin. (emt.:29-31.)

Täyttävätkö dyykkaajat näin ollen uuden liikkeen kriteerit? Mielestäni ei täytä. Liike erottuu kyllä keskeisen selkeän motiivinsa avulla ympäristöstään ja on hyvin ruohonjuuritasolla pysyttelevää, mutta dyykkaajien keskuudessa ei ole havaittavissa järjestäytymistä ruuan dyykkaamisen ympärille. Julkisuutta dyykkaajat ja lähinnä Roskaruokailijat ovat kuitenkin osanneet käyttää hyväkseen. Dyykkausta on levitetty etenkin vaihtoehtolehtien kautta, mutta valtamediassa saadun julkisuuden myötä dyykkaus – ainakin vähäisessä määrin – lienee herättänyt kiinnostusta myös pienlehtien lukijakunnan ulkopuolisten käytännön dyykkauskokeiluun.

Dyykkaajien keskuudessa ei ole kuitenkaan muodostunut toimivaa vuorovaikutusverkostoa, jonka varassa rakennettaisiin tunnetta sisäryhmään kuulumisesta. Tämä tosin lienee ollut ainoan ruuan dyykkaamisen varaan perustetun yhdistyksen eli Roskaruokailijoiden yksi tavoite. Ensimmäisen olemassaolovuotensa eli vuoden 2000 jälkeen toiminta on kuitenkin lähes kokonaan hiipunut, eikä kiinnostusta järjestön uudelleenaktivointiin ole jäsenistöstä löytynyt. (Aro-Heinilä 2003.) Toimijoita yhdistäviä seikkoja ovat muut asiat kuten kuuluminen etenkin ympäristö- tai eläinoikeusasioihin keskittyviin järjestöihin. Dyykkaaminen kuitenkin sivuaa vahvasti 1990-luvun neljännen aallon ympäristöliikeddinnän teemoja, mutta liikehdinnän piirissä muut seikat vaikuttavat dyykkaamista enemmän vuorovaikutusverkoston syntymiseen.

10.2. Yhteiskunnallista vai yhteisöllistä?

Jos dyykkaajat eivät muodosta uutta yhteiskunnallista liikettä, millaisen yhteisön sitten? Dyykkaajat itse eivät tunnu haluavan tunnustaa minkäänlaista yhteisöä, sillä he tuntevat toimivansa yksilöinä, ei edustavansa mitään yhteisöä.

*Enpä ole ajatellu että tuntis olevansa osa roskisruokailijoiden suurta perhettä [..]
Eipä vaan.. Nyt kun oikeestaan rupee miettimään, koska näin kerran teeveestä [..]
näin siinä jäbät oli käyny dyykkaamassa nii tuntu se.. oikein sydäntä lämmitti.
(M8)*

Vaikka dyykkaajat eivät muodosta uutta yhteiskunnallista liikettä, voidaan yhteisöllisyydestä silti puhua. Tätä nyky-yhteiskunnassa esiintyvää kevyttä yhteisöllisyyttä on käsitellyt Arto Noro, joka käyttää yhteisöllisyydestä nimitystä posttraditionaalinen yhteisö. Nämä yhteisöt muodostuvat yhteisen intressin, esimerkiksi harrastuksen ympärille. Yhteisöllisyys on posttraditionaalisisissa yhteisöissä heikkoa, mutta joka tapauksessa ne ”ovat olennainen osa pitkälle kehittyneen modernin (postmodernin?) yhteiskunnan differentioitunutta integraatiota”. Nämä yhteisöt eivät jaa vahvaa yhtenäistä arvomaailmaa ja normistoa, vaan kiinnostus keskittyy johonkin esineelliseen, mikä sitten muodostaa yhteisön ytimen. (Noro 1991:238-241.)

Posttraditionaaliset yhteisöt ovat yhteiskunnassa näkymättömiä ja vaikeasti paikallistettavia. Yhteisön jäsenet ovat anonyymeja ja toisilleen tunnistamattomia, ja ainoastaan tietyissä tapahtumissa ja paikoissa jäsenet voivat tulla toisilleen näkyviksi. Yhteinen intressi takaa sen, että yhteinen puheenaihe löytyy ja yhteiset kokemukset luovat jonkinlaisen intimitetin. Posttraditionaaliset yhteisöjen jäsenyys on valittavissa ja niistä pääsee halutessaan pois. Koko persoonallisuutta ei siis tarvitse laittaa peliin eikä jäsenyys muutenkaan edellytä erillisiä sitoumuksia. (emt.:241-245.)

Yhteisöllisyys voi olla joko kevyttä tai raskasta – asteen määrittelee yksilön sitoutuminen yhteisöön. Esimerkiksi Arto Noron määrittelemä yhteisöllisyys, joka rakentuu vaikkapa italian kurssin tai melomisen ympärille – tai poisheitettyjen ruokien ja tavaroiden etsimisen ympärille – edustaa kevyttä yhteisöllisyyttä, jolloin sitoutumisaste on pieni.

Sen sijaan Zygmunt Bauman on käsitellyt raskasta yhteisöllisyyttä, jolloin yksilö sitoo itsensä yhteisöön erilaisin symbolisin merkein ja vieläpä muokkaa oman elämäntapansa yhteisön sosiaalisen normiston mukaiseksi. Ymmärrettävästi raskaasta yhteisöllisyydestä ei ole niin vain helppo irtautua. Raskaalla yhteisöllä onkin perinteisesti vahva yhteys fundamentalismiin. (Lindholm 2003:82-83.)

Raskaan yhteisöllisyyden tunnusmerkeiksi määritellään yhteisön rajojen luominen, yhteisöllisyyden merkit, moraaliset velvoitteet ja yhteisöllisyyden uudistaminen. Yhteisön rajoja luodaan me vastaan he -jaottelulla sekä suhteella tavallisiin ihmisiin ja vihollisiin. Raskaan yhteisöllisyyden merkkeinä pidetään esimerkiksi pukeutumista ja erityisiä tunnuksia kuten hihamerkkejä ja tarroja. Moraaliset velvoitteet ilmenevät esimerkiksi elämäntapavaatimuksina tai iskulauseina, yhteisön uudistaminen puolestaan mielenosoituksina, kokouksina ja tavoitteista uutisointina. (emt.:68-69.)

Dyykkaajilla ei ole erityisiä yhteisöllisiä merkkejä tai moraalisia velvoitteita, yhteisöllisyyden uudistamista tai erityistä rajojen luomista. Niinpä dyykkaajien voidaan sanoa muodostavan kevyen posttraditionaalisen yhteisön, jolloin sitoutumisaste on pieni. Dyykkaamisen voi aloittaa ja lopettaa, milloin huvittaa. Yhteisöllisyys tulee näkyväksi tilanteissa, joissa dyykkaajat sattumalta kohtaavat kuten itse dyykkaamistilanteessa ja puheenaiheiksi muodostuu – yllättäen – dyykkaaminen.

Ja sitte jos tapais toisia roskisdyykkareita vois kertoa omista kokemuksistaan että minä löysin kymmenen kiloa banaaneita. Ahaa, sinä olet löytänyt yksitoista. Hmmm, sepä on jännittävää. (M8)

10.3. Identiteettityötä roskalaatikolla

Entäpä jos dyykkaaminen on ”vain” tapa etsiä identiteettiä? Mitä kertoo se, että joillekin freeganeille on tärkeää, että heitä kutsutaan nimenomaan freeganeiksi, eikä esimerkiksi dyykkaajiksi?

Sosiologi Zygmunt Baumanin mukaan juuri kuluttaja-asette tekee ihmisen elämästä yksilöllisen ja ihmisestä yksilön. Kuluttamiseen liittyvien ongelmien kuten ostopäätösten ratkaiseminen on yksilöllinen velvollisuus, josta jokaisella on vastuu. Kuluttaja-asetteen perusteella voi ”liittyä heimoon” käyttäytymällä heimon vaatimalla tavalla, eivätkä nämä uusheimot piittaa siitä, ketkä julistautuvat niiden jäseniksi. Niillä ei ole päättäviä elimiä eikä valtainstituutioita, ja uusheimoihin voi liittyä ja erota vapaasti mielensä mukaan. Uusheimot ovatkin pohjimmiltaan elämäntyyliä, jotka lopulta pelkistyvät kulutustottumuksiksi. (Bauman 1997:254-258.)

Kulutusmarkkinat puolestaan tarjoavat ihmiselle mahdollisuuden identiteetin rakentamiselle. Markkinat laittavat näytteille laajan valikoiman ”identiteettejä”, joista kukin voi valita itselleen sopivimman. Markkinoiden kauppaamien identiteettien etuna on se, että niihin liittyy jo valmiiksi sosiaalinen arvostus, jolloin säästyään vahvistuksen etsimisen piinalta. (emt.:128.)

Eikö myös pienlehtien kauppaamat ”identiteetit” ole vastaavalla tavalla ostettavissa? Omaksumalla valmiiksi esitellyn ja pureskellun elämäntavan – tai ainakin osan siitä – ei tarvitse omassa vaihtoehtoisessa miljöössä perustella tekemisiään juurikaan. Pienlehtien markkinoima elämäntapa ja artikkeleissa annettavat käytännön vihjeet ovat johtaneet tilanteisiin, jossa tunnutaan tietävän hyviä dyykkauspaikkoja jollakin toisella paikka-

kunnalla kuin omalla asuinpaikkakunnalla (N6). Vaikkei tässä tapauksessa uusheimon jäsenyyttä voi ostaa konkreettisen materian avulla, lienee ideologinen puoli kuitenkin ”ostettavissa”.

Sosiologi Alain Touraine on esitellyt kaksi yhteiskunnallisen identiteetin tyyppiä. Hänen mukaansa yhteiskunnallinen identiteetti voi olla ylhäältä pakotettu, jonka ihmiset omaksuvat vallitsevien arvojen ja kollektiivisten esitysten perusteella. Tällainen perinne-ihminen tietää paikkansa yhteiskunnassa sekä tietää oikeutensa ja velvoitteensa. Toinen tyyppi on puolestaan ristiriitaisesti kehittyvä identiteetti. Se syntyy yhteiskunnassa vallitsevien käytäntöjen sekä niille vastakkaisten käsitysten aiheuttamasta jännitteestä. Jännitettä aiheuttavat toisin sanoen valtakulttuurista poikkeavat alakulttuurit sekä alakulttuureihin liittyvät elementit. Näistä nousee ajatus- ja toimintatapoja, jotka haastavat valtakulttuurin enemmän tai vähemmän näkyvästi samalla kuitenkin omaksuen aineksia valtakulttuuristakin. Näin syntyy yhteiskunnallisia identiteettejä, jotka vahvistuvat toimimalla uusissa sosiaalisissa liikkeissä. (Ilmonen 1993:37.)

Sosiaalinen identiteetti puolestaan syntyy, kun ihmiset katsovat kuuluvansa jollakin tavalla rajattuun ryhmään. Se rakentuu ainakin kolmen peruspilarin varaan: ihmisten tulee samaistua tiettyihin muihin ihmisiin, omata käsityksiä oman ryhmän historiasta ja tulevaisuudesta sekä strategioista, joiden avulla säilytetään ja korostetaan omaa erityislaatuisuutta. Sosiaalisen identiteetin käsitteen avulla pystytään kuvaamaan rakenteellisia ryhmiä ja vaikka identiteetit voivatkin muuttua, ne ovat yleensä hidasliikkeisiä ja suhteellisen pysyviä. (Allardt 1986:14.)

Kuten aiemmin on jo mainittu, dyykkaamisen ympärille ei voi ajatella rakentuvan sosiologista identiteettiä, koska dyykkaajat eivät muodosta varsinaista kiinteää me-tunnetta luovaa ryhmää. Jonkinlainen yhteenkuuluvuus rakentuu lähinnä julkisuuden avulla sekä yhteisen toimintakentän eli vaihtoehtomiljöön kautta. Tilanne, jossa ihminen ensisijaisesti määritteli itsensä dyykkaajaksi, tuntuu kaukaiselta ajatukselta.

Dyykkaajien joukossa erityistä identiteettityötä joutuvat tekemään vegaanit, jotka voivat käyttää eläinperäisiä tuotteita, mikäli ne on noukittu jäteastioista. Ollakseen vegaani pitää olla käyttämättä minkäänlaisia eläinperäisiä tuotteita, koska sehän on vegaaniuden määritelmä. Oma identiteetti on puolestaan saatettu muodostaa vegaaniuden ympärille. Jukka Peltokosken (1999) mukaan juuri vegaani-termin käyttö on tärkein identiteettiä luova tekijä – se on kielellinen ilmaus omaksutusta identiteetistä.

Jos on vegaani ja ottaa poisheitettynä eläinperäisiä tuotteita, voiko enää sanoa olevansa vegaani? Kirjaimellisesti ei voi, mutta sitä varten on kehitelty termi *freegani* – olen yhä vegaani, mutta vain poikkeustapauksissa käytän myös eläinperäisiä tuotteita, joten älä tuomitse minua. Freegani-nimitys auttaa ilmaisemaan oman identiteetin ilman selittelyä, paitsi että freegani-termin merkitys ei ole välttämättä kaikille selvä. Ainakin valtamediassa freeganismia on pidetty dyykkauksen synonyymina. (esim. Kaipiainen 2001, Jokinen 2002.) Freeganien tuottama ongelma saattaa murentaa ”oikeiden” vegaanien uskottavuutta, mistä on käyty vilkasta keskustelua pääasiassa vegaanien keskustelupalstalla. (www6, Haimi 2001.) Tämä johtuu pääasiassa siitä, että vegaanit kokevat olevansa jollakin tavalla moraalisesti puhtaampia kuin eläinperäisiä tuotteita syövät ihmiset, jolloin eläinperäisten tuotteiden syöminen – vaikkakin ne olisi peräisin jäteastioista – tekevät vegaanin ”likaiseksi” (M9).

Ja lisäisin tänne epäröinnin syyksi vielä senkin, että myös vegaaniyhteisössä on luonnollisia ennakkoluuloja freeganismityyliä kohtaan. Monien mielestä vegaanirajan dyykatessa ylittäminen on jotenkin saastaista tai siis tällainen henkilö ei ole enää muka yhtä paljon "oikea eläinoikeusaktivisti" tms. Näin ehkä olisikin, jos kehuskelisi sillä, et onpa ne maidolla terästetyt karjalanpiiraat oikeasti hurjan maukkaita ja olen tosi iloinen löytäessäni niitä. [..]

tästä aiheesta oli keskustelua joskus ajat sitten ja silloin kutsuin itseäni vegaaniksi vaikka dyykattua eläinperäistä ruokaa joskus söinkin. silloin [toinen keskustelija] paukutti näppiksellä päähäni että en ole vegaani. nykyään sanon vain olevani "kasvissyöjä" jos ei tarkemmin tarvi alkaa selittämään. [..]

Lisäksi voitaisiin sanoa vielä sekin, että koska on eettisesti perusteltua huolehtia myös niistä vaikutelmista, joita vegaanit itsestään luovat muihin ihmisiin, freeganistit eivät tässä mielessä ole kaikkein "edustavimpia" vegaaneja. Jos tavallisen ihmisen mielestä jo pelkkä eläintuotteiden käytön minimoiminen vaikuttaa omituiselta, ei roskisten penkominen ainakaan paranna tätä mielikuvaa vaan ehkä vain lisää vegaanien marginaalisuutta tietyissä tilanteissa.[..] Tässä tapauksessa on mielestäni kuitenkin järkevää pohtia edustuskelpoisuutta, koska eläintuotteista luopumiselle on myös esim. terveydellisiä perusteita, toisin kuin freeganismille (www6)

Eläinperäisiä tuotteita dyykkaavat vegaanit joutuvat selittelemään toimintaansa kahteen kertaan: ensin pitää huolehtia, ettei itse yhteiskunta tuomitsisi freegania saastuneeksi hänen käyttämiensä ”likaisten” tuotteiden vuoksi. Toisaalta hänen pitää selittää omalle viiteryhmälleen – toisille vegaaneille ja itselleen – miksi on hyväksyttävää syödä poisheitettyjä eläinperäisiä tuotteita. Silloin *me*-luokan muodostaa ”oikeaoppiset” vegaanit, jonka ulkopuolelle freeganit jäävät. He eivät kuitenkaan ole *heitä* liiallisen läheisyytensä ja taustansa vuoksi, joten jälleen freeganeista tulee muukalaisia.

Freeganismi on ilmeisesti määrällisesti harvinaista. Pienlehtien jutuissa freeganismia tuodaan esille tavallista dyykkausta enemmän, koska siihen liittyy enemmän ongelmia

juuri suhteessa puhtaaseen veganismiin. Yksi informanttini ilmoitti olevansa freegani (M3), toinen freeganin määritelmän täyttävä informanttini mainitsi olevansa ”ekologis/eettinen syöjä” (M5).

Veganismia on rinnastettu fundamentalismiin, millä ei kuitenkaan tarkoiteta ainoastaan uskontoon sidottua fundamentalismia vaan johonkin oikeana pidettyyn oppiin tukeutumista. (ks. esim. Gronow 1998.) Fundamentalismia on käsitelty muun muassa Anthony Giddens (1994), jonka mukaan fundamentalismin avulla selviydytään epävarmuuden tilasta, koska luodaan perinne – niin sanottu rituaalinen totuus – jossa pitäydytään ja jonka avulla ratkaistaan ongelmatilanteet. Fundamentalismin tunnuspiirteiksi muodostuu muun muassa käännytystyö, traditionaalisen elämäntavan puolustaminen, kritiikin heikko sietokyky ja koettu moraalinen ylemmyys. (Giddens 1994:48-84.)

Dyykkaajien ei kuitenkaan voi sanoa tukeutuvan fundamentalismiin, tosin sitoutuminen vaihtelee yksilökohtaisesti. Traditionaalista elämäntapaa puolustetaan siinä mielessä, että dyykkaamisella halutaan ikään kuin palata luontoon keräilytalouden muodossa. Kritiikkiä he ovat sen sijaan tottuneet kuulemaan ja suhtautuvat siihen ilman suurempia tunteenpurkauksia. Dyykkaajien käännytystyö ei ole aktiivista, vaan toimii lähinnä valikoitujen ihmisten piirissä (N2, N4, N5, N6, M1, M2, M3, M4). Käännytystyötä voi ajatella tapahtuvan lähinnä pienlehtien välityksellä, ja se keskittyy käytännön neuvoihin. Toiminnan sosiaalisen saastuttamisen luonteesta johtuen dyykkauksesta ei ainakaan vielä puhuta täysin avoimesti kaikille potentiaalisille kuulijoille. Fundamentalismin voi ajatella olevan muiden tekijöiden eli lähinnä veganismin ympärille rakentuvaa. Siksi freeganit – ja myös eläinperäisiä ruokia dyykkaavat vegaanit, jotka karsastavat freeganinimitystä – tuntuvat olevan sitoutuneempia, koska heille dyykkauksella on suurempi

henkilökohtainen merkitys. Heidän kohdallaan voi havaita myös pienoista moraalisen ylemmyyden tuntua.

Koska vegaaneille käännytystyö on tapa ylläpitää fundamentalismia, freeganismi voidaan kokea uhkana. Tästä syystä freeganismia kritisoidaan siitä, että se syö pohjaa vegaanien jaloilta tarkoitusperiltä.

Mutta kaupassa olevien vegaanituotteiden tukeminen parantaa tarjontaa ja lisää siten uusien vegaanien määrää -> hyödyttää eläimiä. Jos kaupassa ei olisi vegaanivaihtoehtoja millekään (niin kuin nyt on esim. kermalle, maidolle, suklaalle ja jäätelölle), ja jos lähes kaikki vegaanit vain hakisivat ruokansa roskiksista, ei "vegaaniksi kääntyminen" välttämättä olisi kovin houkuttelevaa tavallisille ihmisille. (www6)

10.4 Muotiliike?

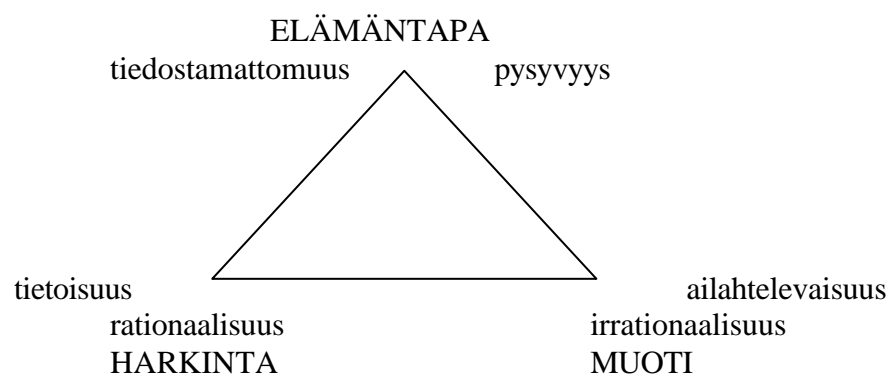
Eilen löyty keksipaketteja jotka vein äitille..se ei onnex oo yhtää ihmeissään mun "uusimmasta hullutuksesta" vaan oottaa vaan mitä kaikkee hyvää sille tuon..Edellis dyykkaukerralla tuli pakettiautolla jotku tyypit kyseleen mitä tehdä..selitettiin sit ja ne oli ihan innoissaan kun näytettiin mitä oltiin löydetty

Ite en kyllä häpeä mennä dyykkaan, musta on hauskaa jos joku tutut näkee ja on taas ihan ihmeissään..hih..(www6.)

Onko dyykkauksesta tullut uusi muoti-ilmio? Kauanko dyykkauksinnostus jatkuu? Straight edge –liikettä, jossa pitäydytään tupakasta, alkoholista, huumeista ja irtosuhteista, tutkinut Merja Lyytikäinen on huomannut, että ”streittareiden” kiinnostus vegaanisiin vähentyi vegaanin saavuttaessa muoti-ilmion aseman ja siten myös laajempaa suosiota. Jäljelle jäi vain ydinporukka, joka edelleen säilyi vegaani-streittarina, vaikka se ei enää ollutkaan aivan niin marginaalista kuin aiemmin. Saman havainnon on tehnyt myös Pia Lundbom eläinaktivistien suhteen – mielenosoituksiin osallistuvien joukko on

harventunut rajusti, jolloin erottuivat muodin vuoksi mukana olleet heistä, joita eläinten oikeudet oikeasti kiinnostivat. (Lindholm 2003:84.) Onko samanlainen kehityskulku havaittavissa myös dyykkaajilla ja dyykkaamisinnostuksella?

Ihmisten tekemät valinnat voidaan selittää tukeutuen muotiin, elämäntapaan tai harkintaan. Selitysmalleina tavat poikkeavat toisistaan niin painotuksissaan kuin metodologisestikin. Muotiin nojautuvat selitysmallit painottavat ulkoisia virikkeitä, jolloin ihminen nähdään ulkoisten, hänestä riippumattomien tekijöiden vaikutuksen alaisena. Harkintaan perustuvat selitykset puolestaan korostavat syitä, joiden perusteella ihminen tekee valintansa puoleen tai toiseen. Jos ihminen sattuu valitsemaan vaihtoehtoisesti, hänen oletetaan perustelevan valintansa kriteerit. Elämäntapaselitykset pohjautuvat käsitykseen, että ihminen noudattaa sisäistämiään tottumuksia ja tapoja. Ihmiset seuraavat tottumuksiaan sokeasti, ja tottumusten muuttaminen tapahtuu vain ulkoisen tekijän tai rationaalisen perusteen hänet siihen pakottaessa. Elämäntavan, harkinnan ja muodin väliset suhteet ja niihin liittyvät perusolettamukset voidaan esittää myös kaaviomuodossa. (Allardt 1986:5-7.)

Kaavio 2: Muodin, harkinnan ja elämäntavan väliset suhteet (Allardt 1986, 7.)

Muodille on ominaista ailahtelevaisuus, irrationaalisuus ja alttius ulkoisille virikkeille. Siten muodin voi katsoa ilmaisevan katoavaisuutta ja uuden syntymistä, päinvastoin kuin elämäntavan, joka rakentuu hitaasti muuttuvan toiminnan varaan. Muotiin voidaan

ajatella liittyvän myös kyllästymisilmiöt. Silloin käyttäytymisen laukaisijana toimiva motiivi on jonkin ärsykkeen uutuus. Kun kyseistä ärsykettä toistetaan riittävän usein tai pitkään, sen uutuudenviehätys ja siten myös ärsyккеentuotto vähenee, mistä aiheutuu kyllästymistä. Tästä puolestaan aiheutuu joko passiivisuutta tai lisääntyntä aktiivisuutta. (emt.:15.)

Ruoka seurailee vallitsevia trendejä muiden ilmiöiden mukana. Ruuan valintaan vaikuttaa – tradition ja tottumuksen, elämäntavan ja tyylin lisäksi – myös muoti. Suomalaisessa ruokapöydässä vallitsevan ruokamuodin vaihtelut ovat näkyneet varsinkin 1960-luvulta lähtien. Ensin tulivat pitsat, pastat ja hampurilaiset, sitten kiinalainen ja texmex-ruoka. Ehkäpä tällä hetkellä uutena muotina alaa valtaa japanilainen keittiö. Ruuan suhteen muoti kuitenkin kohtaa rajansa suhteellisen nopeasti, koska sellaiset ruuat ja ruokailutottumukset, jotka ovat kiinteästi mukana sosiaalisen identiteettimme luomisessa, on suojattu perinteiden ja rituaalien avulla. (Ilmonen 1993:274.)

”Dyukkaus on pienen joukon elämäntapa” julisti Uutislehti 100 otsikossaan (26.3.2001). Jotta dyukkauksen voisi käsittää elämäntapana, sen pitäisi olla tiedostamatonta ja pysyvää toimintaa, joka muuttuisi vain jonkin pakottaessa sen muuttumaan. Missä menee raja, milloin toiminnasta on tullut tiedostamatonta ja pysyvää? Elämäntapaa on vaikeaa selvittää haastatteluissa – tähän kysymykseen olisi saattanut löytyä vastaus aktiivisen osallistuvan havainnoinnin avulla. Toisaalta jos elämäntavasta tuli haastatteluissa puhetta, informantit olivat vakaasti sitä mieltä, ettei kyseessä ole elämäntapa (M8, M11). Aatteellista dyukkausta on harjoitettu vasta Suomessa muutamia vuosia, ja vaikka dyukkauksesta olisi tullut rutiininomaista toimintaa, todennäköisesti jäteastioille ei päädy sitä itse tiedostamatta. Toisaalta jos dyukkaukseen liitetään sen kaikki kulutus-

kriittiset ja ekologiset argumentit, saattaa siitä muodostuakin elämäntapa, tai pikemmin-kin yksi osa laajempaa vaihtoehtoista elämäntapaa.

Parasta freeganismissa on silti se, että roskiksiin kurkkimisesta on osattu tehdä ilmiö. Sillä on ulkomaankielinen nimi, sitä harrastavat trenditietoiset kaupunkilaisnuoret, siitä voi keskustella lounaalla miten hienossa ravintolassa tahansa. On radikaalia ja melkein tyylikästäkin, että joku uskaltaa koskea jätteeseen. (Jokinen 2002.)

Entä onko dyykkauksesta tullut muotia? Mielestäni on – ainakin vaihtoehtomiljöössä toimivien keskuudessa. Eläinoikeusliikkeen keskustelupalstalla keskustelevat ilmeisesti nuoret, innokkaat vegaanit, jotka suunnittelevat aloittavansa dyykkaamisen, kunhan muuttavat pois kotoaan (www6). Koska Suomen kokoisessa maassa aktiiviset toimivat tuntuvat keskittyvät muutamille paikkakunnille, he vallitsevat alaa myös alan lehdistössä kertoen hyvistä dyykkauspaikoista kotipaikkakunnillaan. Lehtien lukijat saattavat asua pienemmillä paikkakunnilla, jotka ovat heidän mielestään liian pieniä dyykkauksen harjoittamiseen. Niinpä he osaavat kertoa hyviä dyykkauskohteita suuremmilta paikkakunnilta, mutta eivät ole niinkään innokkaita dyykkaamaan omalla asuinpaikkakunnillaan. (N6)

1990-luvun liikehdinnän voi ja pitääkin ajatella olevan osa nuorisokulttuuria. Sinänsä on luonnollista, että toiminta jää vähemmälle iän karttuessa. Todennäköisesti kuitenkin jotkut osat säilyvät myös aktiivisuuden vähentyessä. (Lindholm 2003:84.) Dyykkaajien mielenkiinto saattaa lopahtaa eri syistä – sehän on posttraditionaalisen yhteisön vahvuus ja heikkous. Mahdolliseksi dyykkaamisen lopettamisen syiksi mainitaan riittävän taloudellisen vakavaraisuuden saavuttaminen (M8), ruuan tuotantomuodon siirtyminen ekologisemmaksi (M11) sekä dyykkauksen vaikeutuminen käytännössä (M9). Toisaalta oma ontuvasti alkanut dyykkaajan urani keskeytyi jo asuinpaikkakuntani muututtua, ja kuka tietää, jatkanko sitä enää koskaan, vaikka jonkinasteista kiinnostusta olisikin.

11. Pohdintaa

Taburikkomukset, joihin ruuan dyykkaajatkin syyllistyvät, kertovat omalta osaltaan paljon yhteiskunnastamme. Tabujen avulla ylläpidetään kulttuuria, jolloin rikkomuksiin reagoimalla selviävät ne asiat, joita pidetään kulttuurin säilymisen kannalta erityisen tärkeinä. Ruoka osoittautui tällaiseksi asiaksi. Tämä oli itsellenikin yllätys. Ruoka koetaan niin arkipäiväisenä asiana, ettei siihen edes kiinnitetä suurempaa huomiota – tai tajuta, miten merkittävä rooli sillä on.

Suhtautuminen ruokaan lienee muuttunut aivan viime vuosikymmeninä. Kun dyykkaajien vanhemmat pääasiassa paheksuvat lastensa toimia, isovanhemmat suhtautuvat positiivisemmin ja jopa kehottavat lapsenlastansa dyykkaamaan (M4). Vanhemmat ihmiset hän ovat eläneet pula-ajalla, jolloin ruoka oli tiukalla, eikä pois haluttu heittää mitään. Monet vanhat ihmiset syövät yhä ruokaa, joka ei laadultaan saata olla niinkään hyvää kuin roska-astioista löytyvä ruoka. Ruokaa ei myöskään suostuta heittämään pois, vaikka siinä olisi jo näkyvää hometta. Onko viime vuosikymmeninä myös ihmisten hygieniataso noussut niin korkealle, että on varaa nirsoilla pienienkin laadullisten puutteiden suhteen? Vai onko kyseessä ihmisten kulttuuriin kuulumisen tason yllättävä syveneminen, mikä on saanut aikaan sen, etteivät ihmiset enää halua syödä yksinkertaista ”luonnonläheistä” ruokaa? Eikö ihmiset eläimellisesti tajua, mitä voi syödä ja mitä ei ilman, että jokin muu taho sen hänelle kertoo?

Tabu-termin käyttö on mielestäni yleistynyt viime aikoina niin arkipuheessa kuin tiedotusvälineissäkin, mutta kaikki tabuina mainitut asiat eivät voi olla tabuja antropologisessa merkityksessä. Olisi kiinnostavaa selvittää, mitkä asiat ja ilmiöt ovat suomalaisessa

kulttuurissa oikeasti vahvoja tabuja – asioita, joista ei puhuta koskaan ja joiden avulla suojataan jotakin pyhää ja puhdasta.

Olisiko dyykkaajien puhtaus- ja hygieniakäsitysten suhteen ollut löydettävissä eroja sukupuolten välillä? Aineistonihan on sattumalta lievästi kallellaan miespuolisiin dyykkaajiin – vai onko se sittenkään sattumaa? Joutuvatko naispuoliset dyykkaajat ylittämään korkeamman kynnyksen dyykatun ruuan suhteen kuin miespuoliset kollegansa, joille ”likaisuus” tuntuu olevan sallitumpaa? Perinteisestihän juuri naissukupuolen tehtäväksi lasketaan moraalisen ja konkreettisen puhtauden vaaliminen.

Mary Douglasin rituaalisen rajanvedon teoriaa on kritisoitu liiallisesta jähmeydestä, koska hän ei ota lainkaan huomioon mahdollisuutta, että kulttuuriset kategoriat voisivat muuttua. Ovatko suomalaisenkin yhteiskunnan kategoriat muuttumassa, koska dyykkaajia ei enää katsellakaan yhtä paheksuvin silmäyksin kuin aatteellisen dyykkauksen vastanostellessa päätään? Olen ollut huomaavinani dyykkauksen tai ainakin kiinnostuksen sitä kohtaan lisääntyneen huomattavasti viime vuosien aikana, eikä roskalavoille vilkuilijat ole aina neljännen aallon toimijoihin rinnastettavia. Kynnys ottaa poisheitettyjä tavaroita ja ruokia lienee yleisesti madaltunut. Dyykkaajat kuitenkin tavallaan rakentavat omaa oksaansa, mistä myös informanttini (M2 ja M11) mainitsivat. Dyykkauksen saaman julkisuuden vuoksi dyykkaajien määrä kasvaa, kun samanaikaisesti kauppiaat pyrkivät siirtämään jäteastioita lukkojen taakse. Roskiakin on rajallinen määrä, joten pidemmän päälle nykyinen systeemi ei kannaa.

Jos ihmisellä ei olisi vaihtoehtoa, eli olisi pakko dyykata ravintonsa, pysyisivätkö aatteellisten dyykkaajien perustelut enää samoina? Silloinhan ei ole kyse itsensä kehittämi-

sestä valintojen kautta vaan kyseeseen tulisi lähinnä pakko. Informanttini (M2) väläytti mahdollisuutta, jonka mukaan dyykkaamisesta voisi Suomessakin tulla virallisesti tunnustettu ammatti, koska niin monet ihmiset sen jo käytännössä hyväksyvät. Tuntuu kuitenkin siltä, että käytännössä se ei olisi mahdollista, varsinkaan ruuan suhteen. Kuka käytännössä työn tekisi, kenen palkkaamana ja miksi – vai olisiko kyseessä pikemminkin nykyisenkaltainen vapaaehtoistyö? Jos dyykkaaja saisi työstään palkkaa, eikö hän olisi jälleen mukana kapitalistisen markkinatalouden rattaissa, jolloin kulutuskriittisyydestäkään ei voisi puhua samalla painoarvolla. Olisiko todellakin mahdollista, että niin kävisi ja dyykkaajista tulisi ammattimainen ryhmä, joka edelleen uskoisi vakaasti oman toimintansa oikeutukseen ilman, että heitä pidettäisiin yhteiskunnallisen arvoasteikon alapäässä?

Lähteet

- Informantit

-sähköpostihaastattelut

N= nainen

M= mies

	ammatti	ikä	kasvisyöjä/vegaani?	päivämäärä
N1	opiskelija	20	kasvisyöjä	29.12.2001
N2	asentaja	19	vegaani	30.11.2001
N3	opiskelija	25	vegaani	3.12.2002
N4	opiskelija	22	kasvisyöjä	5.12.2001
N5	opiskelija	16	vegaani	10.12.2001
N6	opiskelija	19	vegaani	6.12.2001
M1	opiskelija	29	vegaani	10.12.2001
M2	opiskelija	21	kasvisyöjä	27.12.2001
M3	opiskelija	28	freegani	3.12.2001
M4	sihteeri	19	kasvisyöjä	3.12.2001
M5	tutkija	26	”ekologis-eettinen syöjä”	5.12.2001
M9	opiskelija	26	vegaani	17.9.2003
-haastattelut				
M6	opiskelija	19	sekasyöjä	6.12.2001
M7	opiskelija	22	sekasyöjä	4.12.2001
M8	opiskelija	26	kasvisyöjä	20.1.2002 ja 26.8.2003
M10	opiskelija	25	[ei tietoa]	20.3.2003
M11	opiskelija	25	vegaani	10.11.2003

Nauhat nro 1- 3

Tekijän hallussa

-suullinen tiedonanto

Aro-Heinilä, Timo 2003. Roskaruokailijat-yhdistyksen puheenjohtaja. 5.10.2003.

Lahti, Silva 2001. Projektityöntekijänä täikampanjassa Kairossa. 15.11.2001.

Luostarinen, Heikki 2002. Johdatus joukkoviestinnän ja journalistiikan tutkimukseen - luento, 12.3.2002. Jyväskylän yliopisto / Viestintätieteiden laitos.

-Kenttäpäiväkirjat

KP 1: 27.2.2002

KP 2: 10.3.2002

Tekijän hallussa

- internet-aineistot

www1: Elintarvikeviraston tiedote 11/01.

<http://elintarvikevirasto.fi/tiedotteet/tied1101.html>, 13.3.2002

www2: Megafoni #1 -Freeganism!-roskisdyykkauksen abc.

<http://megafoni.kulma.net/freeganism.htm>, 25.2.2002.

www3: Roskiksesta ruokapöytään.

<http://esaimaa.fi/arkistot/vanhat/2000/10/26/seepra.keski.html>, 13.3.2002

www4: Ympäristökasvatuspäivät.

http://www.sykse.net/tapahtuma/ykpaivat_artikkeli.htm, 13.3.2002

www5: Why freegan.

http://www.geocities.com/CapitolHill/lobby/3609/lib_whyfreegan.html, 13.3.2002

www6: Oikeutta eläimille –keskustelupalsta

<http://www.oikeuttaelaimille.net/foorumi>, 10.7.2003.

www7: Päivittäistavarakauppiat ry

<http://www.ptty.fi/ohjeet/dyykki.htm>, 10.7.2003

www8: Elintarvikelaki

<http://www.finlex.fi>, 10.7.2003

- Arkistot

Yleisradion arkisto, hakusana *dyykkaus*. 5.10.2003.

- Painetut aineistot

Allardt, Erik 1986. Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisten valintojen perustana. Teoksessa K. Heikkinen: Kymmenen esseetä elämäntavasta. Oy Yleisradio Ab: Lahti.

Anttonen, Veikko 1999. Uskonto ihmisen ajattelussa ja kulttuurissa. Teoksessa Uskonnot maailmassa. Toim. Katja Hyry ja Juha Pentikäinen. WSOY: Helsinki.

- Anttonen, Veikko & Viljanen, Anna Maria 2000. Mary Douglas ja ajattelun yhteisöllisyys. Teoksessa Mary Douglas: Puhtaus ja vaara. Vastapaino: Tampere.
- Bauman, Zygmunt 1997. Sosiologinen ajattelu. Suom. Jyrki Vainonen. Vastapaino: Tampere.
- Bourdieu, Pierre 1984. The Distinction. A Social Critique of the Judgment of Taste. Routledge & Kegan Paul: London.
- Brown, Donald E. 1991. Human Universals. McGraw-Hill, Inc.: New York.
City-lehti 10/1999. Lokakuu. Joensuu ja Kuopio.
- Campbell, Colin 1972. The Cult, the Cultic Milieu and Secularization. Sociological Yearbook of Religion in Britain. Vol. 5.
- Douglas, Mary 2000. Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Vastapaino: Tampere.
- Eder, Klaus 1996. The Social Construction of Nature. A Sociology of Ecological Enlightenment. SAGE Publications: London.
- Fiske, John 1998. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Vastapaino : Tampere.
- Flandrin, Jean-Louis 2001. Maku erottautumisen keinona. Teoksessa Omassa Huoneessa. Yksityiselämän historiaa renessanssista valistukseen. Toim. Philippe Ariès, Georges Duby, Roger Chartier. Suom. Johanna Ilmakunnas. Kustannusosakeyhtiö Nemo. Jyväskylä.
- Giddens, Anthony 1994. Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics. Cambridge: Polity Press.
- Gronow, Jukka 1998. In Food We *Not* Trust. Tiede ja edistys 1/1998. s. 1-10.
- Haimi, Henri 2001. Freeganismi – roskaruoalla kulutusta vastaan. Vegaia – vegetaristinen aikakauslehti 1/2001.
- Hurri, Merja 1998. (toim.) Tuule tuuli leppeämmin, missä köyhä raataa. Sosiaalihuollituksen viisuopas 1/1988.
- Husso, Marita 1993. Vegetarismi valintana. Näkökulmia vegetarismiin ekologisiin, eettisiin ja ruumiillisiin perusteisiin. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita nro 79.
- Illman, Karl-Johan 1999. Juutalaisuus. Teoksessa Uskonnot maailmassa. Toim. Katja Hyry ja Juha Pentikäinen. WSOY: Helsinki.
- Ilmonen, Kaj 1993. Tavaroiden taikamaailma. Sosiologinen avaus kulutukseen. Vastapaino: Tampere.

Ilmonen, Kaj 1998. Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Uudet ja vanhat liikkeet, toim. Kaj Ilmonen ja Martti Siisiäinen. Vastapaino: Tampere.

Jargon 1994. Kulttuuriantropologian englant-suomi oppisanasto. Toim. Laura Manninen et al. Jyy julkaisusarja nro 35: Jyväskylä.

Johansson, Lars 1980. Kasvisruokaopas. Filosofiaa ja ruokaohjeita. WSOY: Porvoo.

Jokinen, Noora 2002. Milloin viimeksi kaivelit roskiksia? Helsingin Sanomat 7.5.2002.

Juppi, Pirita 2003. Eläinoikeusliike määrittelykamppailun ja marginalisoinnin kohteena. Teoksessa Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaiheessa. Toim. Pirita Juppi, Jukka Peltokoski ja Miikka Pyykkönen. SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Juppi, Pirita, Peltokoski Jukka, Pyykkönen Miikka 2003. Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa. SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Kaipiainen, Päivi 2001. Joukko nuoria kiertää yöhämärissä tonkimassa markettien jäteastioita. Keski-suomalainen 13.5.2001.

Kalliala, Mari 1999. Yksi taistelu, monta rintamaa. Teoksessa Verkostoyhteiskunta. Käytännön johdatus verkostanalyysiin. Toim. Mikko Mattila ja Petri Uusikylä. Gaudamus: Helsinki.

Kaukonen, Hertta-Mari 2001. Aatteet roskiksissa. Vaasan ylioppilaslehti 17.10.2001.

Kervinen, Elina 2002. Pöntöstä pannulle. Libero 2/2002.

Knuuttila, Pasi 2001. Freeganismin teoriaa ja käytäntöä. Muutoksen kevät. Ympäristövallankumouksellinen aikakauslehti. Numero 23, joulukuu 2001.

Konttinen, Esa & Peltokoski Jukka 2000. Ympäristöprotestin neljännen aallon sielunmaisema. Sosiologia 2/2000, s. 111-129.

Konttinen, Esa 2003. Totuudet muutoksen kourissa. Teoksessa Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa. Toim. Pirita Juppi, Jukka Peltokoski ja Miikka Pyykkönen. SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Lahdenmäki, Ari 2002. Roskaruokailija etsii hylätyt herkut. Helsingin Sanomat 24.3.2002.

Leach, Edmund 1964. Anthropological Aspects of Language: Animal Categories and Verbal Abuse. Teoksessa New Directions in the Study of Language. Toim. Eric H. Lenneberg. M.I.T. Press: Cambridge.

Leach, Edmund 1970. Lévi-Strauss. Tammi: Helsinki.

Lett, James 1987. The Human Enterprise: A Critical Introduction to Anthropological Theory.

Lévi-Strauss, Claude 1963. *Structural Anthropology*. Penguin Books: Great Britain.

Lindholm, Arto 2003. Yhteisöllisyys eläinoikeusliikkeessä. Teoksessa *Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa*. Toim. Pirita Juppi, Jukka Peltokoski ja Miikka Pyykkönen. SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Luoma, Matti 2003. Ruokaa löytyy myös roskiksista. *Pieksämäen lehti* 5.3.2003.

Lupton, Deborah 1996. *Food, the Body and the Self*. SAGE Publications: London.

Luukka, Panu 1998. Ei ole oikeutta, on vain me! Radikaali eläinoikeusliike Suomessa. *Julkaisematon yleisen valtio-opin pro gradu –tutkielma*. Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto.

Mäkelä, Johanna 1990. Luonnosta kulttuuriksi, ravinnosta ruoaksi. Jyväskylän yliopisto – Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, julkaisu 21. Jyväskylä.

Mäkelä, Johanna 2002. Syömisestä rakenne ja kulttuurinen vaihtelu. *Kuluttajatutkimuskeskus*.

NS = Nykysuomen sanakirja 1978/1985. WSOY: Porvoo.

Olavinen, Juha 1996. Utopiaa tekemässä. Teoksessa *Ruohonjuurista elämänpuuksi. Suomalainen vaihtoehtoliikehdintä*. Toim. Tuula Heima-Tirkkonen, Tarja Kallio-Tamminen ja Tove Selin. Vihreä sivistysliitto ry.

Noro, Arto 1991. Muoto, moderniteetti ja ”kolmas”. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Tutkijaliitto: Jyväskylä.

Palva, Heikki 1999. *Islam*. Teoksessa *Uskonnot maailmassa*. Toim. Katja Hyry ja Juha Pentikäinen. WSOY: Helsinki.

Partanen, Anu 2001. Koti kahdeksalle kapinalliselle. *Helsingin Sanomat* 28.1.2001.

Peltokoski, Jukka 1999: Käyn rehuilla — Veganismi kokemuksena ja kollektiivisena toimintana. *Julkaisematon Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen pro gradu -tutkielma*.

Peltokoski, Jukka 2003. Elämä politiikkana. Vegetarismi ja veganismi protestin tiheytyminä. Teoksessa *Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa*. Toim. Pirita Juppi, Jukka Peltokoski & Miikka Pyykkönen. SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Perinteentutkimuksen terminologia 1998. Toim. Satu Apo ja Eeva-Liisa Kinnunen & al. Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos. Folkloristiikka.

Pyykkönen, Miikka 2000. Identiteetti liikkeessä. Vastakulttuurinen identiteetti ja representaation politiikka. *Julkaisematon Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen pro gradu –tutkielma*.

Pyykkönen, Miikka 2003. Identiteetti liikkeessä. Teoksessa Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhaten vaihteessa. Toim. Pirita Juppi, Jukka Peltokoski ja Miikka Pyykkönen. SoPhi, Jyväskylän yliopisto.

Rawls, John 1988. Oikeudenmukaisuusteoria. WSOY.

Saarinen, Esa 1982. Teoksessa Filosofia ja vaihtoehtoliikkeet. Toim. Kaija Lähteenmaa ja Petri Stenman. Dilemma: Helsinki.

Sarmala, Heikki 2001. Johdatus inhon sosiologiaan. Yhteiskuntapolitiikka vol. 66 1/2001. s. 3 – 21.

Savolainen, Merja 2002. Takapihan erikoistarjous. Antropologinen tutkimus poisheitetyin ruuan käytöstä. Julkaisematon Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen kandidaattitutkielma.

Siltala-Huovinen, Tarja 2001. Roskisdyykkarin käsikirja. Like: Helsinki.

SS: Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja 2001. Toim. Heikki Paunonen. WSOY: Helsinki.

Tiihonen, Pihla 2003. Päivän tarjoukset löytyvät kaupan takaa. Keski-suomalainen 20.4.2003.

Uutislehti 100. Dyykkaus on pienen joukon elämäntapa. 26.3.2001.

US: Uusi sivistyssanakirja 2000. Toim. Veli Valpola. WSOY : Helsinki.

Vaskilampi, Tuula 1986. Vaihtoehtoajattelu ruoan valinnassa. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 1986:23. s. 111-116.

Veitola, Maria 2003. Kenguru. Australian kansalliseläin maistuu vartaassa. Image 07/2003 lokakuu.

Westermarck, Edvard 1926. The Origin and Development of the Moral Ideas. Vol. II. Macmillian and co.: London.

Westermarck, Edvard 1933. Moraalin synty ja kehitys I. Siveelliset yleiskäsitteet. Suom. Emerik Olsoni. WSOY: Helsinki.

Vesterinen, Ilmari 1987. Hiljaiset japanilaiset. WSOY: Juva.

Liitteet

Liite 1:

TUTKIMUSPYYNTÖ

Hei.

Oletko freegani eli käytätkö jo kertaalleen roskeen heitettyä ruokaa?

Tee kulttuuriantropologian kandidaattiseminaarityötä aiheesta, ja etsin halukkaita ihmisiä kertomaan minulle freeganismista omalla kohdallaan; miten homma käytännössä tapahtuu ja mitä syitä on taustalla.

Tutkimukseen osallistuneiden tiedot käsitellään luottamuksellisesti ja nimettöminä, eivätkä nimet tule missään vaiheessa julkisuuteen.

Kerron mielelläni lisää, jos kiinnostus tutkimukseen osallistumisesta heräsi.

terveisin Merja Savolainen

Liite 2:

HAASTATTELURUNKO

Taustatiedot:

Ikä ja sukupuoli?

Koulutus ja ammatti? Jos opiskelet, niin mitä?

Oletko kasvissyöjä/vegaani/freegani? (freegani-ongelma?)

Kuulutko johonkin järjestöön? Mihin? Oletko aktiivinen?

Käytäntöä:

Mitä nimitystä käytät toiminnastasi? Entä itsestäsi?

Kuinka usein, missä, milloin, millä perusteella suunnistetaan, varusteet?

Mitä dyykkaat? Kuinka suuren osan muodostaa ruokavaliosta?

Dyykkaatko yksin vai yhdessä?

Tunnetko muita dyykkaajia? Muodostatteko ryhmän? Mikä heidän merkityksensä on?

Paikkakuntasidonnaisuus?

Eka kerta? Miten tulit aloittaneeksi ja mitä silloin ajattelit?

Ruokien käsittely? Milloin kertoisit ruokien olevan dyykattuja? Erityisryhmät?

Kuinka kauan olet dyykannut? Miten kauan luulet dyykkaavasi?

Pidätkö roskiksia likaisina?

Syitä:

Miten kauan olet dyykannut? Mistä sait idean alunperin?

Mistä syystä dyykkaat + perustelut?

Haluatko vaikuttaa laajemmin esim. asenteisiin/lainsäädäntöön?

Ympäristö:

Kerrotko muille dyykkaavasi? Kehotatko muita toimimaan samoin?

Oletko kohdannut halveksuntaa tms.? Keneltä?

Tuntuuko sinusta koskaan, että tekisit väärin?